

Universitat
de les Illes Balears

**ELS ITINERARIS DIDÀCTICS COM A RECURS PER TREBALLAR LES
CIÈNCIES SOCIALS. DUES PROPOSTES PEL MUNICIPI DE POLLENÇA
ADREÇADES ALS ALUMNES DE 2n I 4t D'ESO**

María del Carmen Moral Carruana

Memòria del Treball de Fi de Màster

Màster Universitari en Formació del Professorat

Especialitat en Geografia i Història

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2019-2020

5 de febrer de 2020

Tutor del treball: Jordi Pons Bosch

RESUM: El present treball analitza la importància dels itineraris com a recurs didàctic per treballar les ciències socials. Es llancen dues propostes pel municipi de Pollença: una, per treballar la història medieval i moderna, adreçada als alumnes de 2n d'ESO; i l'altra, per treballar la història contemporània, adreçada als alumnes de 4t d'ESO. S'elabora un material didàctic per l'alumne, en forma de quadern de treball, i una guia pel professor.

PARAULES CLAU: Itinerari didàctic, Pollença, història local, història medieval, història moderna, història contemporània.

ABSTRACT: *This paper analyzes the importance of itineraries as a teaching resource for social science work. Two proposals are launched for the municipality of Pollença: one, to work the medieval and modern history, aimed at the students of the second year of ESO; and the other, to work on contemporary history, aimed at the students of the 4th year of ESO. A teaching material is prepared for the student, in the form of a workbook, and a guide for the teacher also.*

KEYWORDS: *educational itinerary, Pollença, local history, middle age history, modern history, contemporary history.*

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.....	pàg. 5
1.1. Justificació.....	pàg. 5
1.2. Estructura.....	pàg. 6
2. OBJECTIUS I METODOLOGIA DEL TREBALL.....	pàg. 7
3. ESTAT DE LA QÜESTIÓ.....	pàg. 9
3.1. La importància dels itineraris didàctics per treballar les ciències socials.....	pàg. 9
3.2. Pollença com a recurs per treballar les ciències socials.....	pàg. 16
3.3. Publicacions didàctiques de Pollença.....	pàg. 19
4. DESENVOLUPAMENT DE LA PROPOSTA.....	pàg. 21
4.1. Justificació.....	pàg. 21
4.2. Metodologia.....	pàg. 24
4.3. Relació amb el currículum.....	pàg. 26
5. ITINERARI D'HISTÒRIA MEDIEVAL I MODERNA PER 2N D'ESO.....	pàg. 28
5.1. Descripció de la proposta i objectius.....	pàg. 28
5.2. Contextualització històrica.....	pàg. 30
5.3. Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds.....	pàg. 32
5.4. Competències.....	pàg. 33
5.5. Materials i recursos necessaris.....	pàg. 35
5.6. Proposta d'avaluació.....	pàg. 35
6. ITINERARI D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA PER 4T D'ESO.....	pàg. 37
6.1. Descripció de la proposta i objectius.....	pàg. 37
6.2. Contextualització històrica.....	pàg. 38
6.3. Taula de continguts conceptes, procediments i actituds.....	pàg. 40
6.4. Competències.....	pàg. 41
6.5. Materials i recursos necessaris.....	pàg. 42
6.6. Proposta d'avaluació.....	pàg. 43
7. PROPOSTA D'UN ITINERARI GENERAL.....	pàg. 44
8. CONCLUSIONS.....	pàg. 46
9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	pàg. 48

10. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA.....	pàg. 50
11. ANNEXOS.....	pàg. 52

Annex 1. Itinerari per Pollença. Història medieval i moderna. 2n d'ESO. Quadern de l'alumne.

Annex 2. Itinerari per Pollença. Història medieval i moderna. 2n d'ESO. Guia del professor.

Annex 3. Itinerari per Pollença. Història contemporània. 4t d'ESO. Quadern de l'alumne.

Annex 4. Itinerari per Pollença. Història contemporània. 4t d'ESO. Guia del l'alumne.

1. INTRODUCCIÓ

El present treball és el resultat de l'aprenentatge adquirit al Màster de Formació del Professorat, especialitat en Geografia i Història, necessari per la capacitació com a docent de ciències socials. Concretament, el treball s'ha centrat en elaborar un recurs didàctic per treballar les ciències socials a través del municipi de Pollença. Aquest recurs consisteix en dos itineraris: un dirigit a 2n d'ESO, centrat en la història medieval i moderna; i un segon itinerari dirigit a 4t d'ESO, d'història contemporània. Ambdós s'han materialitzat en forma de quadern per l'alumnat i guia pel professor, disponibles als annexos del treball.

1.1. Justificació

Per què un itinerari?

El municipi de Pollença és ric en història i en superfície. Format pel Port de Pollença, la Península de Formentor, la Cala de Sant Vicenç i el propi poble, ha estat testimoni dels esdeveniments històrics que van des de la prehistòria fins a l'actualitat. Això és, sinònim d'extens, en l'espai i en el temps.

Aquest treball, igual que Pollença, està marcat pel temps i l'espai. És per aquest motiu que no s'ha contemplat un recurs didàctic que abracés tota la història del municipi. La creació de l'itinerari, ha estat doncs, la manera elegida de posar en pràctica els coneixements adquirits al màster. Cada itinerari consta de set aturades com a mostra del que es pot treballar, però la història de Pollença permetria fixar-ne moltes més. L'elecció de les aturades han atès a criteris personal, sempre tenint en compte la seva importància dins el municipi i la història.

Podem entendre l'itinerari com un recorregut o camí a seguir amb diferents punts d'aturada o d'interès en determinats elements de valor

patrimonial o cultural (Insa, 2002: 1). En aquest treball, ens referirem a aquestes aturades o punts d'interès com a ítems¹.

1.2. Estructura

El treball s'estructura en dues parts diferenciades. Per una banda, el cos del treball, basat en l'explicació teòrica i la justificació del contingut. En formen part els objectius del treball, l'estat de la qüestió i el desenvolupament de la proposta on s'expliquen els dos itineraris proposats. Amb tot, s'inclou també una proposta d'itinerari general, destacant altres ítems del municipi que serien susceptibles de treballar-se a un itinerari de ciències socials a l'ESO.

La segona part, la conformen els annexos, que és on es troba tot el material didàctic que s'ha dissenyat:

* *Itinerari per Pollença: Història Medieval i Moderna*. 2n d'ESO. Quadern de l'alumne. (Annex 1).

* *Itinerari per Pollença: Història Medieval i Moderna*. 2n d'ESO. Guia del professor. (Annex 2).

* *Itinerari per Pollença: Història Contemporània*. 4t d'ESO. Quadern de l'alumne. (Annex 3).

* *Itinerari per Pollença: Història Contemporània*. 4t d'ESO. Guia del professor. (Annex 4).

Al final del treball apareix un llistat de totes les referències bibliogràfiques aportades, i un segon llistat de bibliografia consultada, que tot i no estar citada al cos del treball, ha estat necessària la seva consulta per a l'elaboració dels annexos.

¹ Segons diccionari.cat, podem definir ítem com a *element d'un conjunt*; o per introduir una part o element susceptible de quantificar. <http://www.diccionari.cat/lexicx.jsp?GECART=0156254> [Data de consulta: 18/01/2019]. Els punts d'aturada dels itineraris proposats van des d'edificis, monuments, paisatges, documents, fotografies, etc. La paraula ítem, servirà doncs, per referir-se a les aturades dels itineraris de manera general sense especificar la seva naturalesa.

2. OBJECTIUS I METODOLOGIA DEL TREBALL

Objectius

Pel que fa als objectius generals d'aquest treball podem esmentar-ne tres, que expliquem a continuació:

1er. Exposar la utilitat dels itineraris didàctics com a recurs per ensenyar ciències socials.

Mitjançant aquest objectiu es persegueix establir quines són les avantatges que presenten els itineraris per treballar les ciències socials, i més concretament, la història local, com és el cas del municipi de Pollença. A més de destacar els beneficis d'aquest recurs didàctic, també s'esmenten les dificultats que presenta la seva aplicació. Es tracta d'un anàlisi necessari per establir les bases que donaran lloc als dos objectius següents.

2n. Proposar un recurs didàctic en forma de dos itineraris per treballar les ciències socials a 2n i 4t d'ESO a través del municipi de Pollença.

El segon objectiu, partint d'allò explicat al primer, consisteix en fer una proposta d'itinerari didàctic aplicada al municipi de Pollença que permeti treballar les ciències socials a l'educació secundària obligatòria. Aquest itinerari aniria adreçat als alumnes de les Illes Balears, i especialment, als pollencins.

Es tracta doncs, de posar en relleu el potencial didàctic que presenta el municipi, concretament pel que fa a la història medieval, moderna (per a 2n d'ESO) i contemporània per a 4t d'ESO), i a partir d'això llançar un recurs que pugui ser utilitzat a les aules. Es plantejarà també la possibilitat de realitzar un itinerari global, que abracci totes les etapes cronològiques, tot i que aquesta proposta no es desenvoluparà.

3r. Crear un material didàctic per l'alumnat en forma de quadern de treball i una guia per al professor.

El tercer objectiu consisteix en materialitzar la proposta del segon objectiu mitjançant el disseny i l'elaboració d'un material didàctic específic i original. Aquest material constarà d'un quadern de treball per a l'alumne i una guia pel professor, on trobaran tots els recursos necessaris per dur a terme l'itinerari.

Metodologia

La metodologia seguida per l'elaboració d'aquest treball passa per tres fases diferenciades: una primera fase de documentació, una segona fase de confecció dels itineraris i una tercera fase de redacció del contingut del treball.

La primera fase s'inicia amb l'elecció del tema i la fixació dels punts d'interès que seran els ítems dels itineraris. Llavors, s'ha procedit a la identificació i la localització de la bibliografia disponible sobre Pollença per tal de contextualitzar els ítems i tenir el coneixement necessari per poder plantejar les activitats. Paral·lelament, s'ha cercat el material didàctic de Pollença publicat fins al moment. La intenció era veure si existia alguna proposta similar, ja que de ser així, hauria pogut modificar l'evolució d'aquest treball.

Després, s'ha fet una recerca d'articles que tractin el tema dels itineraris com a recurs per a les ciències socials. Aquest element resulta fonamental per recolzar el plantejament de la proposta. Un cop recopilada tota aquesta informació, s'ha procedit a plantejar els dos itineraris de 2n i 4t d'ESO, ja que la història de Pollença i el seu currículum es poden lligar.

La segona fase ha consistit en la confecció dels itineraris. A diferència de la primera, aquesta fase ha estat creativa i amb una important presència de les TIC. Ha estat necessari cercar recursos diversos que permetessin plantejar activitats diferents i originals. Així mateix, ha estat fonamental la utilització de diversos programes i eines informàtiques que dotessin a aquest material d'un atractiu visual que considerem important.

La tercera i darrera fase, s'ha centrat en la redacció del contingut del treball, defensant i justificant la proposta didàctica que es planteja.

3. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

L'estat de la qüestió d'aquest treball s'aborda des de tres perspectives diferents:

En primer lloc, parlarem dels itineraris didàctics com a recurs per treballar les ciències socials. És important veure les avantatges educatives d'aquest recurs així com les problemàtiques que presenta.

En segon lloc, analitzarem el potencial que té el municipi de Pollença per convertir-se en recurs didàctic. En el cas que ens ocupa, ho tractarem des de la perspectiva de les ciències socials.

En el darrer lloc, veurem el material didàctic que s'ha editat sobre Pollença fins el moment.

3.1. La importància dels itineraris didàctics per treballar les ciències socials.

Les ciutats, i en el cas que ens ocupa, les localitats, tenen la capacitat de generar itineraris històrics que poden ser utilitzats com a recurs didàctic. Aquest treball es centra en el cas de l'educació secundària obligatòria, però mereix la pena destacar que aquests itineraris, segons el seu enfocament i la seva metodologia, poden ser una eina de difusió patrimonial i cultural interessant per altres públics.

L'aplicació d'un itinerari didàctic en ciències socials, presenta múltiples avantatges que s'exposaran a aquest apartat, però abans, cal tenir present, que plantejar un itinerari comporta certes dificultats. Diversos dels autors consultats i citats en el present treball, coincideixen en que és difícil plantejar

un itinerari didàctic que s'adapti a les demandes curriculars d'un grup determinat d'alumnes i a la programació docent.

Rosa Maria Àvila ja va fer referència a aquesta dificultat quan advertí que sovint, els itineraris són una ampliació del contingut que es dona a l'aula i s'aprofita per veure tot el que està dins el recorregut, encara que en ocasions no tengui gaire a veure amb el contingut (2003: 4). Aquest treball no ha estat exempt d'aquesta problemàtica. Hem trobat a les paraules de Rosa Maria Àvila la certesa de que plantejar un itinerari, i fer-lo coincidir amb el contingut curricular, no és fàcil. Un cop al carrer, sempre es passarà per algun altre lloc, o es podrà explicar algun altre detall. Això no té perquè ser negatiu si ho enfoquem com una avantatge enriquidora dels itineraris.

Una altra dificultat que presenten els itineraris de ciències socials, i concretament aquells centrats en la història local, és que aquesta, en relació amb el currículum, adquireix una gran dimensió patrimonial. El patrimoni és present als carrers, als edificis, als monuments, i tot això sense parlar dels intangibles o immaterials. Sebastián Molina i Rafael Muñoz (2016: 865), expliquen que la presència del patrimoni dins el contingut curricular, degut a la seva delimitació de l'espai, és escassa, puntual i poc coherent. Aquesta realitat provoca que molts docents es mostrin reticents a emprar el patrimoni local per ensenyar ciències socials (Molina i Muñoz, 2006: 872).

Gavaldà destaca que una de les problemàtiques d'incloure la història local a les aules, passa per determinar quina part treballar, ja que tota la història és inabastable. A més a més, per treballar la història local a secundària és necessari que els alumnes tinguin un "marc de referència en història general i uns encaixos educatius bàsics que serien un eixos educatius que s'haurien de tenir com a referència, concretat en els conceptes claus. A partir d'aquests (...) es buscaria que apareguessin temes locals per treballar que seguissin la pauta de la història i de l'estructura educativa" (Gavaldà, 2010: 32).

Així doncs, vista la problemàtica descrita, mereix la pena destacar unes paraules que considerem encertades, d'Àngel Licerias:

“Que los itinerarios didácticos produzcan los mejores beneficios educativos requerirá que se inscriban dentro de la programación docente y se realicen con los requisitos que favorezcan su aprovechamiento: una adecuada preparación, realización y explotación didáctica” (2018: 78).

Conscient doncs, de la dificultat que tenen els itineraris pel que fa a la seva inserció a la programació docent i al contingut curricular, passem a destacar els aspectes positius de la seva aplicació. És el nostre objectiu, justificar la proposta que llancem en aquest treball a partir del recolzament dels autors que citarem a continuació. Tinguem present que parlem d'itineraris, però també de sortides didàctiques, ja que la sortida esdevé una part deslligable d'aquest.

Els itineraris didàctics han estat presents a l'educació des de finals del segle XIX, moment en que la Institució Lliure d'Ensenyança començà a adoptar les sortides com a una pràctica fonamental del seu enfocament pedagògic. La finalitat d'aquestes sortides era oferir als alumnes una metodologia basada en l'observació directa alhora que els hi aportava una visió amplia de l'entorn (Liceras, 2018: 67). A més a més, els itineraris, són un recurs que permeten treballar totes les competències recollides a la LOMCE com un element clau del currículum, tal i com refereix Ángel de la Fuente a un article publicat el 2015². De la Fuente assenyalava que el treball de les competències passa per la interdisciplinarietat, la coordinació i el treball cooperatiu que caracteritza a un itinerari (De la Fuente, 2015: 12). Per la seva part, Yolanda Insa, destaca la concepció interdisciplinària dels itineraris, ja que per ella, en el cas d'un recorregut per la ciutat, hi haurà aspectes tan diversos com per ser tractats des de múltiples disciplines (2002: 90). Aquesta interdisciplinarietat doncs, resulta clau per poder treballar totes les competències. Però, què entenem per competència dins el marc de l'educació? El Ministeri d'Educació i Formació Professional, a la seva pàgina web, desenvolupa una definició basant-se en el

² Ens referim a l'article "Los itinerarios educativos en el proyecto educativo de centro como instrumento para trabajar las competencias y fomentar la práctica del trabajo cooperativo en los equipos docentes y con el alumnado", publicat a la revista *Avances en supervisión educativa* número 23.

Projecte de l'Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE)³:

La competència és “La capacidad de responder a demandas complejas y llevar a cabo tareas diversas de forma adecuada. La competencia supone una combinación de habilidades prácticas, conocimientos, motivación, valores éticos, actitudes, emociones y otros componentes sociales y de comportamiento que se movilizan conjuntamente para lograr una acción eficaz. Se contemplan, pues, como conocimiento en la práctica, es decir, un conocimiento adquirido a través de la participación activa en prácticas sociales y, como tales, se pueden desarrollar tanto en el contexto educativo formal, a través del currículo, como en los no formales e informales”⁴.

Actualment, l'Ordre ECD/65/2015, de 21 de gener, per la qual es descriuen les relacions entre les competències, els continguts i els criteris d'avaluació de l'educació primària, l'educació secundària obligatòria i el batxillerat⁵, estableix set competències bàsiques en l'educació:

- Competència en comunicació lingüística
- Competència matemàtica i competència basada en ciència i tecnologia
- Competència digital
- Competència d'aprendre a aprendre
- Competències socials i cíviques
- Competència del sentit de la iniciativa i l'esperit emprenedor
- Competència de consciència i expressions culturals

Per Ángel Licerias no hi ha dubte que si volem treballar totes les competències alhora en ciències socials, el recurs ideal és fer un itinerari. Tant és així que cita textualment:

³ El Projecte de l'Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic, amb el nom de DeSeCo, és l'encarregat de definir i seleccionar les competències essencials per la vida de les persones i el bon funcionament de la societat tal i com refereix Brunner a: <https://www.brunner.cl/?p=485> [Data de consulta: 18/01/2020].

⁴ <https://www.educacionyfp.gob.es/educacion/mc/lomce/el-curriculo/curriculo-primaria-eso-bachillerato/competencias-clave/competencias-clave.html> [Data de consulta: 18/01/2020]

⁵ https://www.boe.es/boe_catalan/dias/2015/01/29/pdfs/BOE-A-2015-738-C.pdf [Data de consulta: 18/01/2020].

“Los itinerarios, son un recurso didáctico de los más completo, pedagógicamente hablando, pues todos los valores y competencias expuestas⁶ son los mejores argumentos para la presencia y realización de itinerarios didácticos en un programa de enseñanza de la Geografía o de las Ciencias Sociales y el mayor reproche a su ausencia” (2018: 71).

No ens detindrem a explicar ara com es treballa cada una de les competències dins els itineraris, sinó que, per evitar solapaments de contingut, hi farem referència als apartats de desenvolupament de la proposta d'aquest treball, on hi haurà un espai destinat a justificar com es treballen les set competències bàsiques als itineraris que proposem.

Conscients doncs, de que els itineraris esdevenen un recurs indispensable per treballar les competències bàsiques a ciències socials, destaquem ara les virtuts i beneficis que se'ls atribueixen pel fet de desenvolupar-se, part d'ells, fora de l'aula. La majoria dels autors coincideixen: sortir de l'aula afavoreix l'aprenentatge.

Jordi San José (2007: 339) refereix que els pobles i ciutats són un escenari de coneixement que actuen com a recurs educatiu, i que a més a més, els centres educatius haurien de mantenir una interacció continuada i fructífera amb el seu entorn. És per això, doncs, que el nostre entorn no ha de ser només un recurs, sinó una oportunitat d'aprendre. El contacte directe amb l'entorn permetria a l'alumne construir una visió crítica i contextualitzar la informació per convertir-la en coneixement, a més de generar una voluntat de participació (Alderoqui, 2001: 16). Per Rosa Maria Ávila (2003:1), és essencial sortir fora de l'aula i veure de primera mà allò que s'està aprenent. L'observació directa tindria avantatges que no trobaríem dins l'aula, a més de permetre als alumnes contrastar la realitat amb els ideals preconcebuts. Pilar Benejam, també fa al·lusió als beneficis de sortir fora de l'aula. Destaca que les sortides són un recurs per fomentar la socialització entre els alumnes i també amb el

⁶ Licerias, al seu article, dedica un apartat a justificar la presència de les competències als itineraris recollint també les aportacions d'altres autors.

professor. Assenyala que aquestes ajuden a propiciar actituds de participació i col·laboració dins un clima de convivència (2003: 7).

Ángel Licerias reflecteix molt bé a les seves paraules les avantatges de sortir de l'aula i fer un itinerari:

“los trabajos de campo resultan un recurso didáctico esencial en el estudio y desarrollo del aprendizaje de la realidad social, cultural, patrimonial e histórica, y suponen una estrategia metodológica activa que propicia el desarrollo de valores y competencias, potenciadas desde el trabajo colaborativo” (2018: 70).

No hi ha dubte doncs, que sortir fora de l'aula porta innumerables beneficis. Parlar de tots ells ens podria ocupar tot un treball⁷, i val la pena detenir-se també en esmentar la importància dels itineraris locals, que és el cas que ens ocupa en aquest treball.

Si ens centrem doncs, en els itineraris locals, Jordi San José, posa de manifest que aquests són capaços d'enriquir la tasca educativa. Assegura que el coneixement del propi poble i la comprensió del funcionament de la vida local són claus a l'educació per tres motius que val la pena citar textualment:

“En primer lloc, perquè el fet de contextualitzar el programa d'un curs concret en un entorn immediat, conegut i proper, ens permet comprendre'l de manera més fàcil i també establir un lligam significatiu (...) amb l'adolescent.

En segon lloc, perquè un treball continuat de coneixement i de relació amb l'entorn esdevé un element necessari per a la construcció d'un sentiment de pertinença a la col·lectivitat, de sentir-se'n part, de no trobar-se'n al marge (...).

En tercer lloc, perquè en l'entorn, el propi poble o ciutat, és on primer es pot copsar el funcionament democràtic, on primer es pot desenvolupar el pensament crític, des d'on és més fàcil proposar-se fomentar actituds cíviques i participatives. (2007: 69).

⁷ Han estat diversos els autors i textos consultats sobre la importància de les sortides com a recurs didàctic. Per la limitació espacial del treball no els hem pogut citar a tots, però en deixarem constància a la bibliografia.

Antoni Gavaldà, senyala que la història local hauria de tenir un paper important a l'ensenyança de les ciències socials. Tant és així que destaca la creixent edició de material específic per part de determinades institucions:

“En aquest sentit, se demostra fèrtil la línia encertada per alguns centres d'estudis, arxius i museus, els quals, des de fa uns anys⁸, han creat col·leccions locals adaptades als alumnes (...) en formats diversos dels quals s'aprofiten les escoles i instituts que en fan ús. (...) Les editorials, les quals, pel fet d'haver de publicar tirades curtes, no han optat massa per la via diferenciada de la història local” (Gavaldà, 2010: 26).

Considerem indispensable, doncs, la implicació dels centres i altres entitats en difondre material didàctic local, ja que és una passa per educar en patrimoni. Ja havíem esmentat anteriorment la dimensió patrimonial dels itineraris locals. En aquest sentit, l'educació patrimonial, seria una altre avantatge a destacar d'aquest tipus de recurs. Per Joaquim Prats i Joan Santacana, la ciutat, o aplicable al nostre cas si ens referim al municipi de Pollença, és un contenidor de patrimoni susceptible de ser utilitzat com a eina educativa (2009: 8).

Marcel Poblet es mostra rotund en afirmar que per poder difondre el patrimoni, primer cal que el públic el compregui, ja que sinó, difícilment podrà gaudir d'ell. (2004: 119). Estem davant la necessitat d'educar patrimonialment. Per Roser Calaf i Sofia Marín, mitjançant l'educació patrimonial, els alumnes podran assolir competències culturals i cíviques alhora que disposen d'habilitats de pensament necessàries per poder comprendre, valorar críticament, emocionar-se i gaudir (2012: 19). L'itinerari local seria un recurs que permetria que els alumnes fossin capaços de reconèixer el valor patrimonial del lloc on viuen. A més a més, la sensibilització cap al patrimoni és un element clau per la formació integral de l'individu, com a recurs, com a signe d'identitat i de desenvolupament. Aquesta educació patrimonial passa necessàriament per l'àmbit educatiu, ja que Poblet (2004: 118), assegura que és poc probable que un adolescent visiti un museu per iniciativa pròpia.

⁸ Tinguem present que el moment de publicació de l'article de Gavaldà és el 2010.

Així doncs, realitzar un itinerari local, no només permetrà a l'alumne acostar-se a la història del patrimoni, sinó que el patrimoni esdevindria un pilar de suport pel docent. El patrimoni, així com refereixen Prats i Santacana, és un instrument que disposa la ciutat per educar als seus ciutadans (2009:20), i nosaltres volem fer èmfasi en el patrimoni com a element deslligable d'un itinerari local.

En definitiva, un itinerari didàctic ben plantejat, pot aportar experiències que contribueixin a millorar la motivació, la curiositat i l'interès de l'alumnat pels elements que es tracten, proporcionant així, un aprenentatge significatiu (Licerias, 2018: 71).

3.2. Pollença com a recurs per treballar les ciències socials

El municipi de Pollença es situa al nord est de l'illa de Mallorca, a uns 53 km de la capital. A més de Pollença poble, conformen el municipi la Cala de Sant Vicenç, el Port de Pollença i la Península de Formentor. El seu relleu es caracteritza per ser molt divers. Pollença té una gran extensió costanera i també forma part de la Serra de Tramuntana. A més a més, s'hi poden trobar zones humides, com l'Albufereta o el parc natural de La Gola, al Port de Pollença. Així doncs, en termes geogràfics, Pollença és un municipi divers i atractiu.

Pel que fa a la història, per contextualitzar breument el municipi, podem destacar que Pollença conta amb nombrosos testimonis de totes les èpoques. De la prehistòria podem destacar les Coves de l'Alzinet de la Cala de Sant Vicenç. Es tracta d'una necròpolis que data del 1550 aC aproximadament amb un conjunt d'hipogeus de gran valor arqueològic. Representatiu de l'època antiga és el Pont Romà, tot i que existeix un debat entorn a la seva vertadera cronologia.

Després de la conquesta de Jaume I el 1229, Pollença com a vila iniciaria un creixement sense precedent. És aquí on contextualitzem edificis de

gran valor històric, cultural i patrimonial com l'Església de la Mare de Déu dels Àngels i més endavant, cap a l'edat moderna, el Claustre barroc de Sant Domingo. Això només, per mencionar alguns llocs d'un ric patrimoni que conformà Pollença.

Cap a l'època contemporània, Pollença constituirà un refugi de pintors estrangers i intel·lectuals que trobaran a aquest municipi la inspiració que cercaven. El 1929 obriria les portes l'emblemàtic hotel Formentor, un exclusiu i luxós allotjament que donaria a conèixer a nivell internacional el municipi. El boom turístic dels anys 60 i les polítiques de desenvolupament urbanístic anirien transformant Pollença, canviant el seu paisatge i model econòmic.

Pollença, és el que coneixem a l'actualitat, gràcies a la seva evolució històrica. No podem recórrer els seus carrers sense veure testimonis del passat. Pollença és fruit de la seva història de la qual no es pot deslligar. Aquesta història, sempre present, ha motivat a estudiosos i intel·lectuals a publicar estudis. A continuació, volem destacar els que considerem que són especialment rellevants.

La primera gran història de Pollença escrita de la que tenim referència, és la del historiador Mateu Rotger i Capllonch. Aquesta obra es publicà el 1967 en tres volums que atenen a una divisió cronològica dels esdeveniments que narra. Diem que és la gran història de Pollença perquè és l'única editada fins al moment, que contempla de manera extensa des de la prehistòria fins a l'edat moderna. Després de l'obra de Mateu Rotger, no tornarem a trobar una història de Pollença fins el 1996, quan R. Rabassa publiqui *Història de Pollença: Síntesi*. Serà el 2011, quan trobem una altra obra extensa, a càrrec del historiador Pere Salas. La seva *Història de Pollença del segle XX* esdevindrà un anàlisi detallat del passat segle del municipi.

No trobarem cap altre obra amb la pretensió de ser una història del municipi, però si moltes altres publicacions d'aspectes concrets, i com si de un trencacloques es tractés, totes juntes, conformen un vertader tresor bibliogràfic sobre història de Pollença. Existeixen publicacions específiques de

pràcticament tots els llocs d'interès històric i cultural del municipi així com dels personatges que han tengut un paper rellevant a la història⁹. Per citar algun exemple, trobem publicacions dedicades al Calvari, al Puig de Maria, al Claustre de Sant Domingo, a personatges com Joan Mas, Clara Hammerl, Guillem Cifre de Colonya, Atilio Boveri i altres pintors estrangers i intel·lectuals que deixaren la seva petjada al municipi. Així doncs, la història de Pollença a la literatura, no només la trobem en forma de grans volums d'història, sinó com hem assenyalat, en petits llibres fruit de l'interès en un tema concret. És interessant destacar que no només trobem publicacions en forma de llibre. Hem d'esmentar els articles de premsa del *Punt Informatiu*, que sovint dedica seccions a la història local. També existeix l'Anuari de l'Ajuntament de Pollença, que des de que es començà a publicar el 1991 ha profunditzat en temes de la història local, com ara les coves prehistòriques de la Cala de Sant Vicenç, personatges il·lustres com Guillem Cifre de Colonya o la fàbrica de Can Morató, per citar només alguns exemples.

Menció a part mereixen els pregons de festes del poble, una tradició en la que el pregoner profunditza en un tema concret del municipi. En ells podem trobar estudis de temes molt diversos, des del funcionament de la fàbrica de Can Morató de Joan Albis, emprat a aquest treball, o d'altres que parlen de la història del futbol a Pollença (Pere Salas) o que analitzen les fases de la lluna en el moment que Dragut atacà Pollença (Gaspar Rosselló). Aquests pregons, no deixen de ser una font molt interessant per conèixer la història de Pollença.

Altres autors que mereix la pena destacar pel que fa a temes d'història són Francesc Serra de Gayeta i d'Asprer, qui publicà la seva *Aportació a la història de Pollença* i el pedagog Mateu Cerdà, qui ha contribuït en la publicació de diverses obres i articles al *Punt Informatiu*.

La història de Pollença la podem conèixer mitjançant diverses vies. Per una banda, tenim la biblioteca municipal de Can Llobera, on hi ha una sala destinada exclusivament a totes les obres de contingut històric local. Aquí es

⁹ Parlar de totes aquestes publicacions ens ocuparia un espai que no disposem, però algunes d'elles es poden veure a l'apartat de bibliografia.

pot trobar quasi tot el material bibliogràfic publicat. Destaca també el *Curs d'Història de Pollença*, on cada any es profunditzen en aspectes concrets de la història del municipi. Esmentem també la pàgina web de l'oficina d'informació turística¹⁰, on a més de trobar una síntesi història dels llocs de principal interès cultural, també hi ha un important suport gràfic.

En definitiva, és difícil sintetitzar en aquestes línies tot el potencial que té Pollença com a recurs per a la història, però tot el que hem esmentat, representa un punt de partida.

3.3. Publicacions didàctiques de Pollença

La riquesa històrica i cultural de Pollença ha donat lloc a un important volum de guies turístiques, en la seva majoria, adreçades a un públic estranger. Però si el que cerquem són itineraris locals o material didàctic, les publicacions han estat aïllades i poc significatives.

L'itinerari de Pollença més antic que es coneix és el publicat el 1979 per la Comissió de Cultura, on es suggerien una sèrie d'ítems d'interès pedagògic amb una petita justificació històrica i recomanacions a tenir en compte a l'hora de la visita.

Posteriorment, l'Ajuntament de Pollença va publicar el 1981 un itinerari que agrupava els punts més interessants del municipi amb el pretext de donar a conèixer a tots aquells interessants uns espais d'interès artístic, històric i ecològic alhora que es fomenta la valoració i la conservació d'aquests espais. Serà al 1991 quan trobem els primers itineraris de Pollença dedicats a l'alumnat. Es tracta de cinc llibrets que baix el títol *Itineraris per Pollença*¹¹ ofereixen als docents una sèrie de recursos didàctics per treballar amb els alumnes els cinc llocs als que van dedicats: El Puig de Maria, Bóquer, La Vall

¹⁰ La web de turisme de l'Ajuntament de Pollença es pot consultar al següent enllaç: <http://www.pollensa.com/ca/> [Data de consulta: 16/07/2019].

¹¹ A partir de l'observació d'aquests itineraris podem assenyalar que cada volum té un espai per a l'alumne amb lloc per desenvolupar les activitats, i també guarda un espai per aclariments al docent. L'estètica dels volums és pobre, en blanc i negre i poc atractiva.

d'en Marc i els Molins de Llinàs, Ternelles i el Castell del Rei i el Camí Vell de Lluç. Aquests cinc llibrets han estat dissenyats pel pedagog Mateu Cerdà, juntament amb Tomeu Villalonga entre els anys 1991 i 1997 i el nivell educatiu al qui s'adrecen, tal i com els autors assenyalen és:

“amb la puntual seqüenciació de les informacions i concreció d'activitats, pot ésser usat pels dos darrers cicles de primària i primer de secundària, també com a programa d'educació compensatòria i d'adults i com activitat d'educació sociocultural” (1991: 5).

Els itineraris de Cerdà i Villalonga no són específics per una matèria, sinó que interrelacionen diferents disciplines. En el cas del Puig de Maria, per citar un exemple, no només analitzen el monestir des del punt de vista històric, sinó que donen un pes molt més important a l'estudi de les plantes i arbusts que es troben al camí.

Han passat quasi trenta anys des de la publicació d'aquests itineraris. Fins el moment no tenim constància de cap altre. El que si hem trobat és material didàctic específic del Museu de Pollença, concretament les fitxes de treball *Coneguem Atilio Boveri*, publicades el 1999. Baix aquest títol, aquest material adreçat a primària, introdueixen als alumnes al museu i destaquen a figura d'un personatge important dins la història local. El format de *Coneguem a Atilio Boveri* és una carpeta de fitxes per l'alumnat i un quadern pel professor. Les fitxes de l'alumnat, monocolor, consten d'explicacions teòriques, il·lustracions i activitats amb espai per fer-les a les pròpies fitxes.

La conversa amb l'actual director del Museu de Pollença, Andreu Aguiló, ens ha permès saber que aquest material ja no s'utilitza, i que des del museu programen visites cada any amb les escoles, però sense que s'editi cap material didàctic de suport.

Exposats els materials didàctics que disposa el municipi de Pollença, i considerant l'antiguitat que tenen els únics itineraris disponibles, trobem necessària la confecció de nous itineraris que s'ajustin a l'actual legislació educativa. Ja hem destacat a pàgines anteriors la importància i eficàcia que

tenen els itineraris didàctics com a recurs per treballar les ciències socials. Així doncs, la proposta que farem a continuació, sembla ser encara més encertada i oportuna.

4. DESENVOLUPAMENT DE LA PROPOSTA

4.1. JUSTIFICACIÓ

Què proposem?

Aquest treball planteja un recurs didàctic per al professorat en forma d'itinerari. L'objectiu d'aquest, és treballar les ciències socials a través del municipi de Pollença. Concretament, aquest itinerari es presenta a l'alumnat en forma de quaderns de treball que aniran dirigits a dos nivells específics de l'educació secundària obligatòria, en funció del contingut curricular que han de veure segons la normativa vigent¹². El primer quadern, de temàtica medieval i moderna va dirigit als alumnes del 2n curs, mentre que el segon quadern, de temàtica contemporània, està plantejat pels alumnes de 4t. Llancem també una guia pel professorat, pensada per ser utilitzada conjuntament amb un quadern de l'alumne. Mitjançant aquest material, el docent podrà contar amb un suport més específic pel desenvolupament de l'itinerari.

Quina estructura tenen els quaderns de treball dels alumnes i la guia del professor?

Cada quadern de l'alumne es presenta amb una sèrie d'ítems o aturades de l'època històrica a la que fa referència. Com hem assenyalat, medieval i

¹² Es pot consultar a l'annex de Geografia i Història del Decret 34/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria a les Illes Balears, disponible a http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/secundaria_lomce/geografia_i_historia_ESO.pdf [Data de consulta: 27/01/2020].

moderna per al cas de 2n d'ESO¹³ i història contemporània per als alumnes de 4t¹⁴. Ambdós quaderns de l'alumnat consten de les següents parts:

- Introducció. S'enumeren els llocs que es visitaran (amb una data de referència com a punt de partida) i la seva localització al plànol del municipi.
- Treball previ: es convida als alumnes a fer una pluja d'idees amb la finalitat de veure quins coneixements tenen sobre el tema. Llavors, es plantegen una sèrie d'activitats generals sobre el municipi i els llocs que es visitaran, per tal de contextualitzar-los en el temps i en l'espai.
- Els ítems a treballar. Cada ítem o aturada anirà acompanyada d'una breu contextualització històrica. Llavors, es plantejaran una sèrie d'activitats entorn al punt visitat. Algunes es podran fer abans de la visita, durant, o després, sent un recurs flexible per al docent.
- Jocs: al final de cada quadern s'inclouran jocs didàctics que fan referència al conjunt del contingut del quadern.
- Referències bibliogràfiques, webgrafia i imatges: al final del quadern apareix un llistat de tots els recursos emprats.

Pel que fa a la guia del professor, tant la de l'itinerari de 2n¹⁵ com la de 4t¹⁶, contenen amb la mateixa estructura amb les següents parts:

- Introducció: què es visitarà durant l'itinerari i la seva ubicació al plànol.
- Objectius que es treballen.
- Competències que es treballen.
- Materials necessaris.
- Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds.
- Metodologia.
- Solucions i observacions.
- Proposta d'avaluació.
- Bibliografia i webgrafia que pot emprar el docent per ampliar el coneixement del municipi i els punts de visita.

¹³ Es pot veure a l'annex 1.

¹⁴ Es pot veure a l'annex 3.

¹⁵ Es pot veure a l'annex 2.

¹⁶ Es pot veure a l'annex 4.

Tota sortida didàctica hauria de contar de tres fases ben definides: el treball previ a l'aula sobre el que es visitarà, la visita, i el treball posterior que ajudi a consolidar el coneixement adquirit. Tot i això, els itineraris proposats no contemplen aquestes fases de manera explícita. Si bé és cert que els quaderns tenen una primera part d'activitats generals per fer abans de les sortides, a cada ítem hi haurà activitats que es poden fer abans, durant i després de la visita. En aquest cas, serà el professor qui tenguí el criteri de seleccionar quines vol treballar abans, durant i després. Hi haurà activitats que de cap manera es podran fer al lloc de la visita, ja que els alumnes hauran de fer servir ordinadors. Altres activitats, estan plantejades per fer-les exclusivament al lloc de la visita. Pel que fa a la resta, el professor tindrà autonomia i flexibilitat per poder distribuir la feina de la manera més convenient.

Els quaderns dels alumnes s'han plantejat de manera general per tots els alumnes sense contemplar les necessitats educatives específiques o les dificultats que alguns alumnes puguin tenir. El professor determinarà fer les adaptacions que consideri oportunes, si cal.

Quins objectius persegueix aquest recurs?

La finalitat d'aquest recurs, que com hem assenyalat es tracta de dos itineraris pel municipi de Pollença presentats a l'alumnat en forma de quadern d'aprenentatge, tenen l'objectiu de treballar el contingut curricular de ciències socials a través del municipi de Pollença. Cada quadern de treball consta d'uns objectius específics que es podran veure al seu apartat corresponent, però alguns dels objectius comuns i generals són¹⁷:

- Ubicar el municipi de Pollença en el temps i l'espai.
- Conèixer els principals esdeveniments històrics.
- Identificar les principals manifestacions artístiques i culturals.

¹⁷ Els objectius dels itineraris sempre fan referència al municipi de Pollença i al període històric que es treballa (història medieval i moderna a 2n d'ESO i història contemporània a 4t d'ESO).

- Reconèixer personatges que han tengut un paper rellevant a la història del municipi.
- Comprendre els canvis i transformacions produïts fruit de l'evolució històrica.

Com es durà a terme l'aplicació d'aquest recurs?

Aquest recurs didàctic no ha de ser concebut com un itinerari per portar-se a terme en un sol dia o en un moment concret del currículum. Es tracta d'una proposta llarga pel que fa al número i al temps necessari per completar les activitats. A més a més, l'amplia extensió geogràfica del municipi de Pollença i la necessitat de vehicles per desplaçar-se entre els ítems, posen de manifest la dificultat de temporalitzar aquesta proposta.

Així doncs, aquest recurs didàctic, està plantejat per poder ser aplicat amb certa flexibilitat per part del docent. Serà el professor qui determini quins ítems veure i treballar en cada moment. Cal tenir en compte que, tot i que els quaderns de treball van dirigits a un nivell curricular concret, la dispersió dels ítems dins el currículum pot presentar dificultats al professor a l'hora d'agrupar les visites.

Considerant doncs, la naturalesa d'aquest recurs, algunes propostes d'aplicació podrien ser les següents:

- El docent pot treballar un únic ítem després d'haver explicat a classe la part del currículum on s'insereix.
- El docent es pot anticipar a l'explicació del contingut del currículum i treballar els ítems de manera independent.
- El docent pot treballar els ítems fent ús de la contextualització i dades que apareixen al quadern, a més de la bibliografia que li és suggerida.
- El docent pot fer ús d'aquest recurs a final de curs, quan s'hagi vist tot el contingut curricular previst.

- El docent pot eliminar o modificar algunes de les activitats proposades amb la finalitat d'ajustar-se al coneixement dels alumnes.

4.2. Metodologia

Els itineraris de 2n i 4t d'ESO han estat plantejats amb metodologies de treball similars, sempre tenint en compte el nivell dels alumnes. Als dos itineraris, el quadern de treball serà l'eix vertebrador. Serà la guia dels alumnes i el lloc on fer les activitats, ja que com es pot veure als annexos, cada activitat té l'espai necessari per realitzar-les.

Cada alumne disposarà del seu quadern de treball on hi figuren els ítems a treballar i les activitats. L'ítem anirà acompanyat d'una explicació teòrica per introduir-lo i contextualitzar-lo. En ocasions, podrà anar acompanyat també d'algun petit vídeo o documental. Tot i això, l'explicació que apareix al quadern serà només una introducció al tema. La intenció és que sigui l'alumne, a través de les activitats, qui construeixi el coneixement. Parlem doncs, d'una metodologia basada en l'aprenentatge per descobriment i també en la reflexió, ja que moltes activitats generen interrogants i dubtes que l'alumne ha de superar. Ambdós itineraris consten d'activitats que permetran als alumnes ampliar els coneixements inicials. La relació de fets i conceptes també serà present als quaderns de treball.

Així doncs, els itineraris es fonamentaran en una metodologia basada en:

- L'observació, perquè els alumnes visitaran els ítems i crearan un record.
- El descobriment, a través d'activitats guiades que introdueixin nou coneixement.
- La reflexió, mitjançant l'argumentació de respostes fruit del pensament crític.
- La relació dels fets, ja que es farà referència a la causa i conseqüència dels esdeveniments i els lligams existents entre uns i els altres.

Pel que fa al quadern de treball, consta d'activitats individuals i col·lectives. Dins les col·lectives podem trobar: en parelles, en petits grups (4 o 5 companys), grups grans (10 companys) o tota la classe si és tracta de debatre, posar en comú o dur a terme pluja d'idees. Hi haurà activitats cooperatives on els alumnes hauran de participar dels altres per fer les tasques i construir el coneixement.

4.3. Relació amb el currículum

Els itineraris proposats s'han plantejat a partir de les directrius donades pel Decret 34/ 2015 de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum d'educació secundària obligatòria a les Illes Balears¹⁸. Per tal de que la proposta didàctica sigui realista i aplicable a les aules, ha de tenir una vinculació amb el contingut curricular del nivell al que va dirigit. A continuació es pot veure la vinculació entre els itineraris i el currículum.

Itinerari d'Història Medieval i Moderna per 2n d'ESO

L'itinerari d'història medieval i moderna s'adreça als alumnes de 2n d'ESO, ja que el currículum vigent a l'actualitat¹⁹ estableix que serà en aquest nivell on es desenvolupi aquest contingut. Concretament, ens situem al Bloc III: La Història.

El currículum cita textualment:

“L'edat mitjana. Concepte d'edat mitjana i subetapes: alta, plena i baixa edat mitjana; la “caiguda” de l'Imperi romà a Occident: divisió política i invasions germàniques. Els regnes germànics i l'Imperi bizantí (Orient). El feudalisme. L'islam i el procés d'unificació dels pobles musulmans. La península Ibèrica: la

¹⁸ Decret disponible a:
http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/versio consolidada/Versio consolidada Decret 34 2015_ESO.pdf [Data de consulta: 11/11/2019].

¹⁹ Disponible a:
http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/secundaria_lomce/geografia_i_historia_ESO.pdf [Data de consulta: 11/11/2019]

invasió musulmana, al Àndalus i els regnes cristians. La plena edat mitjana a Europa (segles XII i XIII). L'evolució dels regnes cristians i musulmans. L'emirat i el califat de Còrdova, els regnes de Castella i d'Aragó (conquesta i repoblació). El regne de Mallorca. L'expansió comercial europea i la recuperació de les ciutats. L'art romànic, el gòtic i l'islàmic. Art gòtic mallorquí (arquitectura religiosa i civil). La baixa edat mitjana a Europa (segles XIV i XV). La crisi de la baixa edat mitjana: la pesta negra i les conseqüències que se'n deriven. Al-Àndalus: els regnes de taifes. Els regnes d'Aragó i de Castella. L'edat moderna: el Renaixement i l'humanisme, abast posterior. L'art renaixentista. Els descobriments geogràfics: Castella i Portugal. Conquesta i colonització d'Amèrica. Les monarquies modernes. La unió dinàstica de Castella i Aragó. Els Àustria i les seves polítiques: Carles V i Felip II. Les guerres de religió, les reformes protestants i la Contrareforma catòlica. El segle XVII a Europa. Les monarquies autoritàries, parlamentàries i absolutes. La Guerra dels Trenta Anys. Els Àustria i les seves polítiques: Felip III, Felip IV i Carles II. Les Illes Balears a l'època moderna. Les Germanies. L'art barroc. Principals manifestacions de la cultura dels segles XVI i XVII²⁰.

Així doncs, els ítems proposats a l'itinerari, s'insereixen dins aquest bloc de continguts, fent-hi referència directa o menys directa, però sempre vinculats amb aquests.

Itinerari d'Història Contemporània per 4t d'ESO

L'itinerari d'història contemporània, seguint un cop més les directrius curriculars, s'adreça als alumnes de 4t d'ESO. Aquest itinerari fa referència a ítems molt dispersos en el temps, anant des del sorgiment de l'ajuntament el 1716, fins a la massificació turística actual.

A continuació es mostra un resum dels blocs que es treballen i on s'insereix cada un dels ítems de l'itinerari:

- *Bloc I. El segle XVIII a Europa fins al 1789. Ajuntament.*

²⁰ http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/secundaria_lomce/geografia_i_historia_ESO.pdf
[Data de consulta: 11/11/2019]

- *Bloc III. La Revolució Industrial.* Can Morató (pel que fa a la industrialització posterior a les Illes Balears).
- *Bloc V. L'època d'entreguerres.* Context de personatges com Clara Hammerl, Atilio Boveri o l'aparició de l'Hotel Formentor.
- *Bloc VIII. El món recent entre els segles XX i XXI.* Publicitat de l'Arxiu Municipal. Urbanisme al Port de Pollença.
- *Bloc IX. La Revolució Tecnològica i la globalització al final del segle XX i principi del XXI.* Publicitat de l'Arxiu Municipal. Urbanisme al Port de Pollença.
- *Bloc X. La relació entre el passat, el present i el futur a través de la història i la geografia.* Tots els ítems guarden relació amb aquest bloc.

Cal tenir present que els ítems de l'itinerari s'han plantejat de manera que es pugui treballar la seva evolució temporal. Pel que fa al cas de l'Ajuntament de Pollença, els alumnes no només es centraran en la seva aparició, sinó també en el seu funcionament a l'actualitat. El mateix succeeix amb l'evolució del turisme, o el boom urbanístic del segle XX, treballant així el bloc del currículum que fa referència a *La relació entre el passat, el present i el futur a través de la història i la geografia*.

5. ITINERARI D'HISTÒRIA MEDIEVAL I MODERNA PER 2N D'ESO

5.1. Descripció de la proposta i objectius

L'itinerari d'història medieval i moderna de Pollença va dirigit als alumnes de 2n d'ESO. Es presenta en forma de quadern de treball amb set ítems. Cada ítem consta d'una explicació i contextualització històrica seguida d'activitats.

El contingut i la seva ubicació dins el municipi és la següent:

- 1 L'Església de la Mare de Déu dels Àngels (1236).
- 2 El Puig de Maria (1348).
- 3 Document de l'Arxiu Municipal de Pollença (1408).
- 4 L'estàtua de Joan Mas (1550).

- 5 La talaia d'Albercutx (s. XVI).
- 6 El Claustre de Sant Domingo (1558).
- 7 La possessió de Son Marc (s. XVI).

ÍTEM	LOCALITZACIÓ
1) Església de la Mare de Déu dels Àngels (1236)	
2) Puig de Maria (1348)	
3) Document de l'Arxiu Municipal de Pollença (1408)	
4) Estàtua de Joan Mas (1550)	
5) Talaia d'Albercutx (s. XVI)	
6) Claustre i església de Sant Domingo (1558)	
7) Possessió de Son Marc (s. XVI)	

Objectius

La utilització d'aquest recurs didàctic persegueix els següents objectius:

- Situar en el temps i espai els llocs als que es fa referència directa: l'església de la Mare de Déu dels Àngels, el Puig de Maria, les dependències de l'Arxiu municipal, l'estàtua de Joan Mas, la talaia d'Albercutx, el Claustre i església de Sant Domingo i la possessió de Son Marc.
- Identificar els esdeveniments històrics que caracteritzaren l'època medieval i moderna a Pollença.
- Conèixer les principals manifestacions artístiques i culturals de Pollença a l'època medieval i moderna.

- Comprendre els canvis i transformacions produïts fruit de l'evolució històrica.

5.2. Contextualització històrica

A continuació es fa una breu contextualització històrica de l'època medieval i moderna de Pollença en relació als ítems que es proposen a l'itinerari²¹.

La història medieval de Pollença es remunta a la Conquesta de Jaume I el 1229. Aquesta data marcà el inici del poble. Els cavallers Templers, gaudiren d'un paper privilegiat al ser els propietaris de nombroses terres de la vila. De fet, van ser els propietaris de la primera església parroquial, la de la *Mare de Déu dels Àngels*. Aquest domini de la terra donaria lloc a les relacions feudals que caracteritzaren aquest moment de la història. Pollença va anar creixent demogràficament, arribant-se a convertir en una de les viles més importants de la part forana. L'*Arxiu Municipal* n'és testimoni de tota la documentació que arribà a generar. El 1348, la gran epidèmia de Pesta que afectà a Europa, tingué el seu impacte a Pollença, provocant una gran mortaldat. Fou el moment de la construcció de l'oratori del *Puig de Maria* com a crida de clemència.

Ja a l'època moderna, el següent gran desafiament al que la vila va haver de fer front, va ser el de l'amenaça dels pirates turcs i berebers que assolaven la Mediterrània. El 1550 es produí la ràtzia de Dragut, que fou derrotat per *Joan Mas* a la batalla que actualment es commemora cada 2 d'agost amb motiu de les festes de la Patrona. Malgrat la victòria pollencina, els pirates continuarien amb les seves corredories per les costes. Amb la finalitat de vigilar-les, es construïren a tota l'illa una sèrie de torres de vigilància i de

²¹ Degut a la limitació de l'espai del present treball no és possible fer un context més detallat. El mateix succeeix amb el context històric de l'itinerari de 4t d'ESO. La dispersió dels ítems en el temps, requeririen un context històric molt llarg. Una obra de referència per conèixer la història medieval i moderna de Pollença és la *Història de Pollença* de Mateu Rotger o altres obres específiques citades a la bibliografia del treball.

defensa als punts alts, com es el cas de la *Talaia d'Albercutx*. Joan Binimelis, polifacètic historiador mallorquí, va idear un sistema de senyals d'avisos de fum i foc per avisar a les torres veïnes de l'arribada d'embarcacions enemigues. D'aquesta manera, l'illa podia estar assabentada d'un futur atac i preparar-se per fer-li front.

Pollença, durant la seva història medieval i moderna, fou testimoni de la construcció d'esglésies i edificis de gran valor arquitectònic i cultural, com és el cas del Convent i *Claustre de Sant Domingo* el 1588, o el col·legi dels jesuïtes, Montision, el 1688. Tot plegat, deixaria en aquest poble la petjada de diferents estils arquitectònics i artístics; un llegat històric i cultural encara admirable.

5.3. Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds

CONTINGUTS		
Conceptes	Procediments, destreses i habilitats	Actituds
<ul style="list-style-type: none"> - L'Església de la Mare de Déu dels Àngels (1236). - El Puig de Maria (1348). - Document de l'Arxiu Municipal de Pollença (1408). - L'estàtua de Joan Mas (1550). - La talaia d'Albercutx (s. XVI). - El Claustre de Sant Domingo (1558). - La possessió de Son Marc (s. XVI). 	<ul style="list-style-type: none"> - Lectura i comprensió de textos. - Comentari de vídeos i imatges. - Utilització de fonts primàries. - Adquisició de vocabulari específic. - Fer dibuixos. - Jocs didàctics (mots encreuats, sopa de lletres, cartes) - Elaboració d'eixos cronològics. - Completar piràmides socials. - Elaboració de graelles classificatòries. - Diferenciar les parts d'un lloc o monument. - Observació directa. - Adoptar una opinió crítica i debatre. - Definició de conceptes. - Lectura de còmics. - Elaboració de vídeos divulgatius. - Recerca d'informació i imatges a la xarxa. - Completar textos. 	<ul style="list-style-type: none"> - Fomentar la socialització, companyerisme i respecte entre els alumnes. - Despertar curiositat per conèixer el municipi de Pollença i els béns patrimonials que en formen part. - Promoure l'esperit crític entorn al contingut treballat.

5.4. Competències

A continuació s'expliquen les set competències bàsiques tal i com apareixen contemplades a la pàgina web del Ministeri d'Educació²² i com l'itinerari proposat permet treballar-les.

1. *Comunicació lingüística*

La competència de comunicació lingüística es treballarà a totes les activitats. Els alumnes hauran de llegir i comprendre els contextos de cada ítem així com els enunciats de les activitat a realitzar.

Aquesta competència, es treballarà especialment a totes aquelles activitats que requereixin una resposta redactada, fruit de la reflexió i de síntesi. A més a més, els alumnes hauran d'expressar-se oralment, seleccionant els estils i registres de la llengua que siguin apropiats en cada moment.

2. *Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia*

La competència matemàtica es treballarà en aquelles activitats que demanin la ubicació dels fets històrics en el temps i espai, com és el cas de l'elaboració dels eixos cronològics. També es demanarà als alumnes que especifiquin el número d'habitants del municipi i la superfície expressada en hectàrees. També considerem que treballen la competència matemàtica quan han de prendre decisions basades en proves i arguments que es donin a les activitats.

²² Per més detall sobre les competències bàsiques, visitar la pàgina web del Ministeri d'Educació i Formació professional www.educacionyfp.gob.es [Data de consulta: 20/01/2020].

3. Competència digital

Es treballarà la competència digital a aquelles activitats que requereixin la utilització d'ordinadors, ja sigui per fer una consulta o per dur a terme una recerca activa d'informació. Els alumnes, doncs, hauran de saber utilitzar els recursos tecnològics per la comunicació i resolució de problemes, així com utilitzar i processar informació de manera crítica, creant nous continguts.

Es treballarà també aquesta competència a l'activitat de la Talaia d'Albercutx que demana als alumnes l'elaboració d'un vídeo documental i la posterior edició d'aquest.

4. Aprendre a aprendre

Aquesta competència està present a totes les activitats plantejades. Es té present el que l'alumne sap, el que desconeix i el que és capaç d'aprendre. L'alumne haurà d'adoptar estratègies de planificació pròpies per resoldre les tasques.

5. Competències socials i cíviques

La competència social i cívica estarà present durant tot l'itinerari, ja que aquesta es relaciona amb el benestar personal i col·lectiu. Especialment, es treballarà en aquelles tasques que l'alumne hagi de realitzar conjuntament amb un altre company o en grup. S'assolirà la competència si l'alumne és capaç de respectar les diferències amb els companys i participar en la presa de decisions de manera democràtica.

6. Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor

Aquesta competència es treballarà a totes les activitats proposades. L'alumne haurà de mostrar creativitat, imaginació i planificació per realitzar les

tasques. A més a més, algunes activitats requeriran l'adquisició del pensament crític i raonaments argumentats que seran fruit de la seva capacitat d'anàlisi i presa de decisions.

7. Consciència i expressions culturals

La competència de consciència i expressions culturals es treballarà en aquelles activitats que facin referència a béns patrimonials, textos literaris, il·lustracions, còmics i festes locals. Això és present a la majoria d'activitats plantejades.

5.5. Materials i recursos necessaris

Els materials i recursos necessaris per desenvolupar aquesta proposta didàctica són els següents:

- Quadern de l'alumne
- Quadern del professor
- Pissarra
- Material d'escriptura
- Ordinadors amb connexió a Internet.
- Projector de vídeos
- Material de filmació
- Vehicle per desplaçar-se entre el poble, la possessió de Son Marc i la Talaia d'Albercutx.

5.6. Proposta d'avaluació

A continuació es mostra una proposta d'avaluació pels itineraris, que es faria a partir de tres punts: s'avaluarien les activitats fetes al quadern, el comportament i el coneixement adquirit.

- 1) El quadern de treball (10%): El professor comprovarà que l'alumne hagi realitzat totes les tasques, incloent la participació als debats i la gravació del documental de la talaia d'Albercutx. Les tasques incorrectes o sense fer baixaran la puntuació.
- 2) Actitud (5%): El professor observarà al grup classe i prendrà nota de les incidències en el comportament o baixa implicació dels alumnes. Com a punt de partida tots els alumnes tindran el total d'aquest 5%, que decreixerà si tenen una mala actitud o comportament durant les sortides. La falta no justificada a les sortides suposarà un 0% de qualificació.

Aquests dos punts suposaran un 15% de la nota, però es proposa també que el docent pugui incloure a la prova escrita una pregunta sobre el contingut treballat.

- 3) Pregunta a l'examen (10%). La pregunta de l'examen permetrà avaluar els coneixements adquirits a l'itinerari. Es proposa que aquesta pregunta tingui una puntuació màxima del 10%, però podrà modificar-se en funció dels criteris del docent.

A l'annex 2 (guia del professor), s'incorporen, a mode d'exemple pel docent, dues eines d'avaluació. Per una banda, una rúbrica que ajudi a avaluar el quadern de l'alumne, i per altra banda, una taula d'observació per avaluar l'actitud. Es tracta d'un exemple que el docent pot fer servir, o que el pot ajudar a elaborar la seva pròpia eina d'avaluació.

Pel que fa als alumnes amb necessitats educatives especials, els itineraris no contempnen cap activitat adaptada, però el docent podrà tenir en compte les necessitats específiques de l'alumne a l'hora d'avaluar ajustant els seus criteris.

6. ITINERARI D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA PER 4T D'ESO

6.1. Descripció de la proposta i objectius

L'itinerari d'història contemporània de Pollença va dirigit als alumnes de 4t d'ESO. Es presenta en forma de quadern de treball amb set ítems. Cada ítem consta d'una explicació i contextualització històrica seguida d'activitats.

El contingut i la seva ubicació dins el municipi és la següent:

- L'Ajuntament (1716)
- Atilio Boveri (principis segle XX)
- Clara Hammerl (principis segle XX)
- Publicitat dels anys 30 del segle XX a l'Arxiu Municipal
- Can Morató (1922)
- Hotel Formentor (1929)
- El Port de Pollença als anys 30 i el seu creixement urbanístic

ÍTEM	LOCALITZACIÓ
1) Ajuntament (1716)	
2) Atilio Boveri al Museu de Pollença (principis segle XX)	
3) Bust Clara Hammerl (principis del segle XX)	
4) Publicitat dels anys 30 del segle XX a l'AMP	
5) Can Morató (1922)	
6) Hotel Formentor (1929)	
7) Fotografies antigues del Port de Pollença (anys 30 segle XX)	

Objectius

La utilització d'aquest recurs didàctic persegueix els següents objectius:

- Situar en el temps i espai els llocs, personatges i esdeveniments als que es fa referència (L'Ajuntament, Atilio Boveri, Clara Hammerl, l'Arxiu Municipal, Can Morató, l'hotel Formentor i el Port de Pollença a principis del segle XX) i els que guarden relació directa amb aquests.
- Identificar els esdeveniments històrics que caracteritzaren l'època contemporània de Pollença.
- Conèixer algunes de les manifestacions artístiques i culturals de Pollença a l'època contemporània.
- Distingir edificis característics de l'època contemporània de Pollença que han tengut un impacte a la seva història.
- Comprendre els canvis i transformacions produïts fruit de l'evolució històrica.
- Promoure la participació i col·laboració amb els companys.

6.2. Contextualització històrica

El final de la Guerra de Successió Espanyola i l'aplicació del Decret de Nova Planta el 1716, marcaria el canvi del sistema de govern a Pollença amb la creació de l'*Ajuntament* i la desaparició de l'antiga Universitat.

Durant el segle XVIII, el principal motor econòmic de Pollença era l'agricultura. La seva població es concentrava en el nucli urbà o dispersa pels voltants. La successiva crecscuda de la població propicià que a finals del segle XIX s'instal·lessin els primers habitants del Port de Pollença, donant lloc a una comunitat de pescadors que adquiriria cada cop més importància.

Des de finals del segle XIX i principis del segle XX, Pollença, esdevingué la llar de grans personalitats que deixarien la seva petjada a la història local. És el cas de l'alemanya Clara Hammerl, qui juntament amb el seu marit Guillem Cifre de Colonya, fundaren una escola al poble. *Clara Hammerl*, a la mort del

seu marit, el succeí en els negocis, convertint-se en la primera dóna directora d'una entitat financera de l'Estat espanyol.

Una altre personalitat que deixà petjada al seu pas per Pollença fou *Atilio Boveri*, d'origen argentí. Aquest polifacètic artista, residí a Pollença només tres anys, entre el 1912 i 1915, però fou suficient perquè fundés una associació de socors mutus per als pescadors del port. També es preocupà per l'alfabetització dels nins, impartint classes nocturnes desinteressadament a la seva llar. Boveri destacà també com a pintor. Part de la seva obra es conserva al Museu de Pollença.

Són diversos els personatges estrangers que han tingut un paper rellevant en la història del poble. Hem de destacar també a Adán Diehl, un altre argentí que gràcies al seu poder adquisitiu i als seus ideals projectà el somni de l'Hotel *Formentor*. Inaugurat el 1929, aquest hotel ha estat testimoni d'alguns dels esdeveniments més assenyalats de la història local, com la celebració de reunions polítiques de gran envergadura, o la visita del Dalai Lama.

Paral·lels a tots els avenços socials i culturals del moment, es desenvoluparen nous motors econòmics que deixaren l'agricultura de banda de manera progressiva. El 1929 obrí les portes a Pollença la primera fàbrica de catifes, *Can Morató*. Aquesta fàbrica, que gaudí de prestigi a nivell nacional, n'és una mostra del procés d'industrialització que va esdevenir a Pollença. Malauradament, la fàbrica tancà als anys 70 conseqüència de la mala gestió dels propietaris. Però per aquests anys, ja s'havia instal·lat a Pollença un motor econòmic sòlid: el turisme. Des de que experimentà el boom dels anys 60, el municipi, i el *Port de Pollença* en particular, s'urbanitzà de manera exponencial per donar cabuda al gran nombre de turistes que arribaven cada any.

Pollença, doncs, ha vist en tres segles d'història contemporània, l'evolució del seu poble: els canvis polítics, socials, econòmics i culturals, donant lloc a la Pollença actual.

6.3. Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds

CONTINGUTS		
Conceptes	Procediments	Actituds
<ul style="list-style-type: none"> - L'Ajuntament (1716) - Atilio Boveri (principis segle XX) - Clara Hammerl (principis segle XX) - Publicitat dels anys 30 del segle XX a l'Arxiu Municipal. - Can Morató (1922). - Hotel Formentor (1929). - El Port de Pollença als anys 30 i el seu creixement urbanístic. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lectura i comprensió de textos. - Comentari de vídeos i imatges. - Emplenar taules. - Utilització de fonts primàries. - Contestar preguntes. - Observar i descriure o dibuixar. - Jocs didàctics (mots encreuats, sopa de lletres, cartes) - Elaboració d'eixos cronològics. - Comentari de textos. - Expressar opinions crítiques. - Elaboració de graelles classificatòries. - Identificar imatges. - Establir comparacions. - Diferenciar les parts d'un lloc o monument. - Adoptar una opinió crítica i debatre. - Definició de conceptes. - Lectura de còmics. - Elaboració d'un anunci publicitari. - Recerca d'informació i imatges a la xarxa. - Completar textos. 	<ul style="list-style-type: none"> - Fomentar la socialització, companyerisme i respecte entre els alumnes. - Despertar curiositat per conèixer el municipi de Pollença i els béns patrimonials que en formen part. - Promoure l'esperit crític entorn al contingut treballat.

6.4. Competències

A continuació s'expliquen les set competències bàsiques tal i com apareixen contemplades a la pàgina web del Ministeri d'Educació²³ i com l'itinerari proposat permet treballar-les.

1. *Comunicació lingüística*

La competència de comunicació lingüística es treballarà a totes les activitats. Els alumnes hauran de llegir i comprendre els contextos de cada ítem així com els enunciats de les activitat a realitzar.

Aquesta competència, es treballarà especialment a totes aquelles activitats que requereixin una resposta redactada, fruit de la reflexió i de síntesi.

2. *Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia*

La competència matemàtica es treballarà en aquelles activitats que demanin la ubicació dels fets històrics en el temps i espai, com és el cas dels eixos cronològics. També es demanarà als alumnes que indiquin el número d'habitants de Pollença i la seva superfície expressada en hectàrees.

3. *Competència digital*

La competència digital serà present a gran part de l'itinerari. Alguns ítems aniran reforçats amb material audiovisual. També hi haurà activitats on sigui fonamental la recerca activa d'informació a la xarxa. Els alumnes, doncs, hauran de saber utilitzar els recursos tecnològics per la comunicació i resolució de problemes, així com utilitzar i processar informació de manera crítica, creant nous continguts.

4. *Aprendre a aprendre*

Aquesta competència està present a totes les activitats plantejades. Es te present el que l'alumne sap, el que desconeix i el que és capaç d'aprendre.

²³ Per més detall sobre les competències bàsiques, visitar la pàgina web del Ministeri d'Educació i Formació professional www.educacionyfp.gob.es [Data de consulta: 20/01/2020].

L'alumne haurà d'adoptar estratègies de planificació pròpies per resoldre les tasques.

5. Competències socials i cíviques

La competència social i cívica estarà present durant tot l'itinerari, ja que aquesta es relaciona amb el benestar personal i col·lectiu. Especialment, es treballarà en aquelles tasques que l'alumne hagi de realitzar conjuntament amb un altre company o en grup. S'assolirà la competència si l'alumne és capaç de respectar les diferències amb els companys i participar en la presa de decisions de manera democràtica.

6. Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor

Aquesta competència es treballarà a totes les activitats proposades. L'alumne haurà de mostrar creativitat, imaginació i planificació per realitzar les tasques. A més a més, algunes activitats requeriran l'adquisició del pensament crític i raonaments argumentats que seran fruit de la seva capacitat d'anàlisi i presa de decisions.

7. Consciència i expressions culturals

La competència de consciència i expressions culturals es treballarà en aquelles activitats que facin referència a béns patrimonials, textos literaris, il·lustracions, còmics i festes locals. Això és present a la majoria d'activitats plantejades.

6.5. Materials i recursos necessaris

Els materials i recursos necessaris per desenvolupar aquesta proposta didàctica són els següents:

- Quadern de l'alumne
- Quadern del professor
- Pissarra
- Material d'escriptura

- Ordinadors amb connexió a Internet
- Projector de vídeos
- Vehicle per desplaçar-se entre el poble, el Port de Pollença i l'hotel Formentor.

6.6. Proposta d'avaluació

A continuació es mostra una proposta d'avaluació pels itineraris, que es faria a partir de tres ítems: s'avaluarien les activitats fetes al quadern, el comportament i el coneixement adquirit.

- 1) El quadern de treball (10%): El professor comprovarà que l'alumne hagi realitzat totes les tasques, incloent aquelles que no apareguin escrites, com la participació als debats o l'entrevista que hauran de realitzar als turistes de l'hotel Formentor. Les tasques incorrectes o sense fer baixaran la puntuació.
- 2) Actitud (5%): El professor observarà al grup classe i prendrà nota de les incidències en el comportament o baixa implicació dels alumnes. Com a punt de partida tots els alumnes tindran el total d'aquest 5%, que decreixerà si tenen una mala actitud o comportament durant les sortides. La falta no justificada a les sortides suposarà un 0% de qualificació.

Aquests dos punts suposaran un 15% de la nota, però es proposa també que el docent pugui incloure a la prova escrita una pregunta sobre el contingut treballat.

- 3) Pregunta a l'examen (10%). La pregunta de l'examen permetrà avaluar els coneixements adquirits a l'itinerari. Es proposa que aquesta pregunta tenguí una puntuació màxima del 10%, però podrà modificar-se en funció dels criteris del docent.

A l'annex 4 (guia del professor), s'incorporen, a mode d'exemple pel docent, dues eines d'avaluació. Per una banda, una rúbrica que ajudi a avaluar el quadern de l'alumne, i per altra banda, una taula d'observació per avaluar

l'actitud. Es tracta d'un exemple que el docent pot fer servir, o que el pot ajudar a elaborar la seva pròpia eina d'avaluació.

Pel que fa als alumnes amb necessitats educatives especials, els itineraris no contempen cap activitat adaptada, però el docent podrà tenir en compte les necessitats específiques de l'alumne a l'hora d'avaluar ajustant els seus criteris.

7. PROPOSTA D'UN ITINERARI GENERAL

Aquest treball s'ha centrat en proposar dos itineraris concrets, dirigits a dos nivells curriculars específics: 2n i 4t d'ESO. No obstant això, Pollença com a municipi té el potencial de donar lloc a altres itineraris. És per aquest motiu que creiem apropiat suggerir un itinerari general que vagi destinat als alumns d'Educació Secundària Obligatòria de manera conjunta. Aquest, englobaria totes les etapes de la història i serviria per introduir el municipi.

A continuació destaquem ítems del municipi que podrien ser apropiats per formar part d'un itinerari, a més dels que ja s'han seleccionat per la proposta que es desenvolupa en aquest treball.

ALTRES ÍTEMS D'INTERÈS	
ÍTEM	PERIODITZACIÓ
Coves de l'Alzinet	Prehistòria
Cala Boquer	Prehistòria
Pont Romà	Antiga
Castell del Rei	Medieval
Oratori de Sant Jordi	Moderna
Roser Vell	Moderna

Edifici Montision	Moderna
Font del Lleó	Contemporània
Far de Formentor	Contemporània
Base Militar del Port de Pollença	Contemporània
Dionís Bennàssar	Contemporània

Com podria ser aquest itinerari general?

Es tractaria doncs, d'un itinerari que fes referència a totes les èpoques històriques (prehistòria, antiga, medieval, moderna i contemporània). Aquest material didàctic, idealment editat per l'Ajuntament, podria ser un recurs polivalent pels alumnes d'educació secundària del municipi, però també podria ser utilitzat per altres instituts forans per donar a conèixer Pollença. En aquest sentit, seria interessant que tots els municipis tinguessin a l'abast dels instituts, material didàctic general i global del poble que es pogués fer servir com a recurs didàctic.

L'estructura d'aquest itinerari podria ser semblant a la que s'ha plantejat a les propostes de 2n i 4t d'ESO (veure annexos 1, 2, 3 i 4). Consistiria doncs, en un quadern de treball pels alumnes i una guia pel docent. El quadern de l'alumne s'iniciaria amb una sèrie d'activitats per contextualitzar el municipi. Aquestes anirien destinades a fer-se abans de les sortides. Llavors, els ítems, es disposarien de manera cronològica, amb una explicació i activitats per fer durant la visita. Al final del quadern, s'hi podrien trobar activitats generals que interrelacionessin els continguts, o altres més adients per fer a l'aula, un cop realitzat l'itinerari.

Cal tenir en compte que, tot i que el cas que ens ocupa són les ciències socials, aquesta proposta d'itinerari general podria fer referència a altres continguts no exclusius de les ciències socials. Es podrien explicar continguts

de biologia i naturals si considerem la diversitat geogràfica de Pollença i la seva flora i fauna. També es podrien abordar matèries com llengua i literatura catalana si tenim present els escriptors pollencins, com ara Miquel Costa i Llobera o Miquel Bota Totxo, entre d'altres. A través del festival de música que se celebra anualment a Pollença, també es podria treballar algun aspecte de l'assignatura de música. Tot això, només per citar alguns exemples del potencial que té Pollença per generar un itinerari didàctic.

En definitiva, la creació d'aquest material no només serviria de recurs al docent, sinó que seria una eina de difusió de coneixement sobre el municipi. La història no només és present als llibres de text o a l'imaginari dels alumnes. Pollença és història, i tothom hauria de conèixer el lloc on viu i el món que l'envolta.

8. CONCLUSIONS

Aquest treball ha posat de manifest el valor històric, artístic, cultural i patrimonial que té el municipi de Pollença i per tant, el seu potencial com a recurs didàctic. Ha estat aquest potencial el que ha motivat la creació dels itineraris que es presenten als annexos. No menys important ha estat recolzar-se d'autors de referència que expliquen la importància dels itineraris didàctics, tal i com s'ha explicat a l'apartat 3.1 anterior. Però el que vertaderament ha motivat l'elaboració d'aquest material didàctic ha estat comprovar que, actualment, el municipi de Pollença no conta amb cap itinerari didàctic per treballar les ciències socials. De fet, hem pogut constatar com el material didàctic del municipi, en general, és escàs i antiquat.

Volem recuperar una cita que ja hem utilitzat prèviament, on Jordi San José refereix que "els pobles i ciutats són un escenari de coneixement que actuen com a recurs educatiu, i que a més a més, els centres educatius haurien de mantenir una interacció continuada i fructífera amb el seu entorn" (2007: 339). No hi podem estar més d'acord, ja que aquest treball és fruit de la convicció de la importància de conèixer l'entorn, el món que ens envolta i

concretament, el lloc on vivim, i una manera de fer-ho és mitjançant els itineraris locals. Hem vist com els itineraris locals són una eina molt versàtil, no només com a instrument per a les ciències socials a un moment curricular concret, sinó que també són útils per educar en patrimoni i altres valors, més enllà de les set competències bàsiques a les que ja hem fet referència.

Hem tractat de fer una proposta innovadora on els alumnes tinguin un paper important al desenvolupament de les activitats. Hem parlat d'aprenentatge per descobriment, ja que a través de les activitats l'alumne ajuda a construir el coneixement sobre l'ítem que visita. S'han plantejat activitats per fer en grups i cooperar, i altres on hi participa tot el grup classe. Però també hi ha un pes important de les activitats individuals, que conviden a l'alumne a fer-se preguntes, a reflexionar i treure les seves pròpies conclusions. Els itineraris, contempen també la utilització de noves tecnologies (activitats de recerca amb ordinadors) i diferents suports audiovisuals, com ara documentals, cançons i entrevistes. En definitiva, la nostra voluntat ha estat crear un material divers on els alumnes treballin el màxim de competències possibles.

Tot i això, el disseny d'aquests itineraris i les activitats no ha estat fàcil. Cal tenir present que en el moment de fer-ho, la docència tan sols s'havia experimentat en un breu període de pràctiques curriculars. Segurament, un professor amb anys de trajectòria, hagués tengut una altra capacitat a l'hora de dissenyar les activitats, perquè contaria amb una experiència real que li proporcionaria informació dels alumnes i la seva resposta davant determinades activitats. És per això que volem destacar que una proposta didàctica com la que hem plantejat, podria millorar després d'experimentar una pràctica docent més llarga.

En conclusió, aquest treball planteja una proposta imaginària que no ha estat aplicada. Tot i això, pensem que els itineraris locals haurien de ser un recurs disponible a tots els centres educatius, no només als instituts, sinó també a les escoles. Seria idíl·lic que tots els municipis contessin amb un material didàctic semblant al que hem proposat, adreçat a tot l'alumnat i adaptat al seu nivell curricular.

9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Alderoqui, S. (2001). "Ciudadania, ciudadanos, educació. *Guix*, 301. pp. 26-21.
- Ávila, R. M. (2003). "La función de los itinerarios en la enseñanza y el aprendizaje del patrimonio histórico-artístico". *Íber*, 36. pp.36-46
- Benejam, P. (2003). "Los objetivos de las salidas". *Íber*, 36. pp. 7-12.
- Calaf, R. I Marín, S. (2012). "Adolescencia y educación patrimonial". *Aula de Innovación Educativa* núm. 208. pp. 18-21.
- De la Fuente, Á. (2015). "Los itinerarios educativos en el proyecto educativo de centro como instrumento para trabajar las competencias y fomentar la práctica del trabajo cooperativo en los equipos docentes y con el alumnado". *Avances en supervisión educativa*, 22. pp. 1-16.
- Gavaldà, A. (2010). "Estudis locals i educació". *Institut Ramon Muntaner. VI Espai Despuig*, pp. 19-32
- Insa, Y. (2002). "Itinerarios urbanos, recursos y materiales didácticos para explicar la ciudad". *Íber*, 32. pp. 89-95.
- Liceras, Á. (2018). "Los itinerarios didácticos en la enseñanza de la geografía. Reflexiones y propuestas acerca de su eficacia en educación". *UNES*, 5. pp. 66-81.
- Molina, S. i Muñoz, R. (2016). "La opinión del profesorado de Educación Secundaria sobre el papel del patrimonio en la enseñanza formal de las ciencias sociales: un estudio de caso". *Revista Complutense de educación. Vol. 27. Núm. 2.* pp. 863-880.
- Poblert Romeu, M. (2004). "El patrimonio histórico, una herramienta para la enseñanza de la historia", *Íber*, 40. pp. 116-122
- Prats, J. I Santacana, J. (2009). "Ciudad, educación y valores patrimoniales. La ciudad educadora, un espacio para aprender a ser ciudadanos". *Íber*, 59. pp- 8-21.

-San José, Jordi (2007). "El currículum local, un element del projecte educatiu del poble o de la ciutat". *Guix*, 339. pp. 69-72.

Webgrafia referenciada

-Decret 34/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria a les Illes Balears. Disponible a:

http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/versio_consolidada/Versio_consolidada_Decret_342015_ESO.pdf [Data de consulta: 11/11/2019].

-Currículum de Geografia i Història de l'annex del Decret 34/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria a les Illes Balears. Disponible a:

http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/secundaria_lomce/geografia_i_historia_ESO.pdf [Data de consulta: 11/11/2019].

-Diccionari de llengua catalana. Disponible a:

<http://www.diccionari.cat/lexicx.jsp?GECART=0156254> [Data de consulta: 18/01/2020].

-Brunner, J. (2005). *Competencias para la vida. Proyecto DeSeCo*. Disponible a:

<https://www.brunner.cl/?p=485> [Data de consulta: 18/01/2020].

-LOMCE. Ministeri d'Educació i Formació Professional. Disponible a:

<https://www.educacionyfp.gob.es/educacion/mc/lomce/el-curriculo/curriculo-primaria-eso-bachillerato/competencias-clave/competencias-clave.html> [Data de consulta: 18/01/2020].

-Ordre ECD/65/2015, de 21 de gener, per la qual es descriuen les relacions entre les competències, els continguts i els criteris d'avaluació de l'educació primària, l'educació secundària obligatòria i el batxillerat. Disponible a:

https://www.boe.es/boe_catalan/dias/2015/01/29/pdfs/BOE-A-2015-738-C.pdf [Data de consulta: 18/01/2020].

10. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- Albis J. J. (2001). *Pollença, la fàbrica i el seu entorn*. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Bordoy Bordoy, M. J. (2003). "El monestir del Puig de Pollença. La seva història (1348- 1564). *Anuari n° 10*. Ed. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Cerdà M. i Vilanova T. (1991). *El Puig de Maria*. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Cerdà M. i Vilanova T. (1992). *Bóquer*. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Cerdà M. i Vilanova T. (1994). *La Vall d'en Marc i els Molins de Llinas*. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Cerdà M. i Vilanova T. (1994). *Ternelles i el Castell del Rei*. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Cerdà M. i Vilanova T. (1997). *El camí vell de Lluc*. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Cerdà, M. (1991). "Aproximació històrica als orígens de l'escola en Eu Moll a El Pósito". *Anuari 1*, pp. 55-70.
- Cifre, Ramon. (1991). *Dos-cents anys de vida parroquial a Pollença, 1790-1990*. Ed. Punt Gràfic Pollença, Pollença.
- García Valeeillo, Z. (2008). "Educación y apropiación en ciudades patrimonio mundial: espacios para un aprendizaje dialógico". *Íber*, 55. pp. 72-78.
- Lladó Pol, F. (2004). *Artistas argentinos en Mallorca a través de la prensa*. Ed. Cátedra Iberoamericana, Palma.
- Lladó, F. (2004). *L'hotel Formentor d'Adán Diehl. Arquitectura, cultura i paisatge a l'entorn llatinoamericà dels anys trenta a Mallorca*. Arca, Palma.
- Llobera, A. i Mora, M. (1991). "L'artesanía de les catifes a Pollença". *Anuari 1*, pp. 11-13.

- Marquès Luis, A. i Salas Vives, P. (2003). *Les possessions de Pollença*. El Gall Editor, Pollença.
- Mateu Rotger i Capllonch (1995). *Història de Pollença*. Volums I, II i III. Ed. Punt Gràfic, Pollença.
- Pou Amengual, Miquel (2017). “El retaule dominic del Roser a Pollença. EL procés constructiu i els seus artistes”, *Locus Amoenus*, nº 15, pp. 55-90.
- Rabassa Ensenyat, R. (1994). *El puig de Pollença*. Ed. Punt Gràfic, Pollença.
- Rabassa Ensenyat, R. (1998). *Fills il·lustres de Pollença*. Ed. El Gall Editor, Pollença.
- Rabassa Ensenyat, T. (1996). *Història de Pollença. Síntesi*. Ed. Punt Gràfic, Pollença.
- Riera Ferrer, J. I Garau Llompart, Isabel (1989). “Documentació històrica de l'Arxiu Municipal de Pollença”. *Mayurqa: Revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, nº22, 2 pp. 787-792.
- Riera, C. (2009). *Formentor. La utopía posible*. Grupo Barceló, Madrid
- Segura, J. (1984). *La Talaia d'Albercutx (Formentor)*. Ed. Ajuntament de Pollença, Mallorca.
- Salas, P. (1999). *Guillem Cifre de Colonya, un sant que no anava a missa*. Ed. El Gall Editor, Pollença.
- Salas, P. (2011). *Història de Pollença. Segle XX*. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- Serra de Gayeta i d'Asprer, F. (1981). *Aportació a la història de Pollença*. Ed. Caixa d'Estalvis de Colonya, Pollença.
- VVAA (1979). *Itinerarios por el Municipio de Pollença*. Ed. Ajuntament de Pollença, Pollença.
- VVAA (1981). *Itinerarios por el Municipio de Pollença*. Gráficas Piña, Pollença.

-VVAA (1991). "Aproximació a l'estudi de l'evolució urbana de Pollença. *Anuari* 1, pp. 35-54.

-VVAA (1998). *El Puig de Pollença: Espiritualitat, Història i Art*. Ed. El Gall Editor, Pollença.

11. ANNEXOS

Annex 1. Itinerari per Pollença. Història medieval i moderna. 2n d'ESO. Quadern de l'alumne.

Annex 2. Itinerari per Pollença. Història medieval i moderna. 2n d'ESO. Guia del professor.

Annex 3. Itinerari per Pollença. Història contemporània. 4t d'ESO. Quadern de l'alumne.

Annex 4. Itinerari per Pollença. Història contemporània. 4t d'ESO. Guia del l'alumne.

**ANNEX 1. ITINERARI PER POLLENÇA. HISTÒRIA MEDIEVAL I MODERNA.
2N D'ESO. QUADERN DE L'ALUMNE.**

ITINERARI PER POLLENÇA

HISTÒRIA MEDIEVAL I MODERNA

CURS: 2n d'ESO

Quadern de l'alumne

CONEIXES POLLENÇA?

I LA SEVA HISTÒRIA?

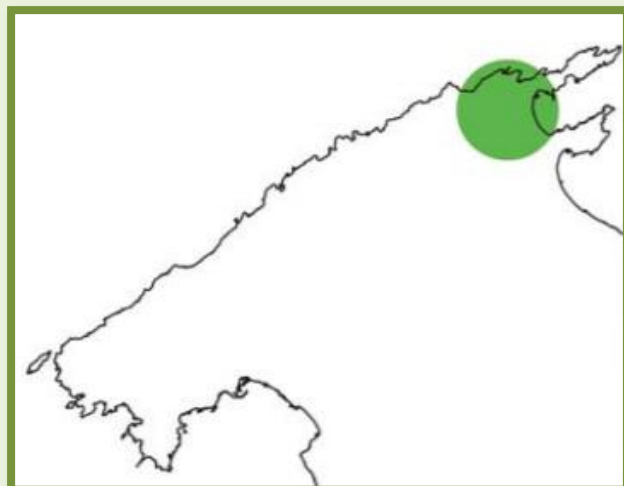
El quadern que tens a les teves mans et suggereix un recorregut històric per la Pollença medieval i moderna amb múltiples activitats. Un recorregut en el temps i l'espai que et teletransportaran a...

1. L'Església de la Mare de Déu dels Àngels (1236)
2. El Puig de Maria (1348)
3. Document de l'Arxiu Municipal de Pollença (1408)
4. L'estàtua de Joan Mas (1550)
5. La talaia d'Albercutx (s. XVI)
6. El Claustre de Sant Domingo (1558)
7. La possessió de Son Marc (s. XVI)

Abans d'iniciar aquesta aventura ens hem d'ubicar geogràficament. On està Pollença i els llocs que visitarem?

Pollença se situa al nord-est de l'illa de Mallorca, a uns 58 kilòmetres de Palma.

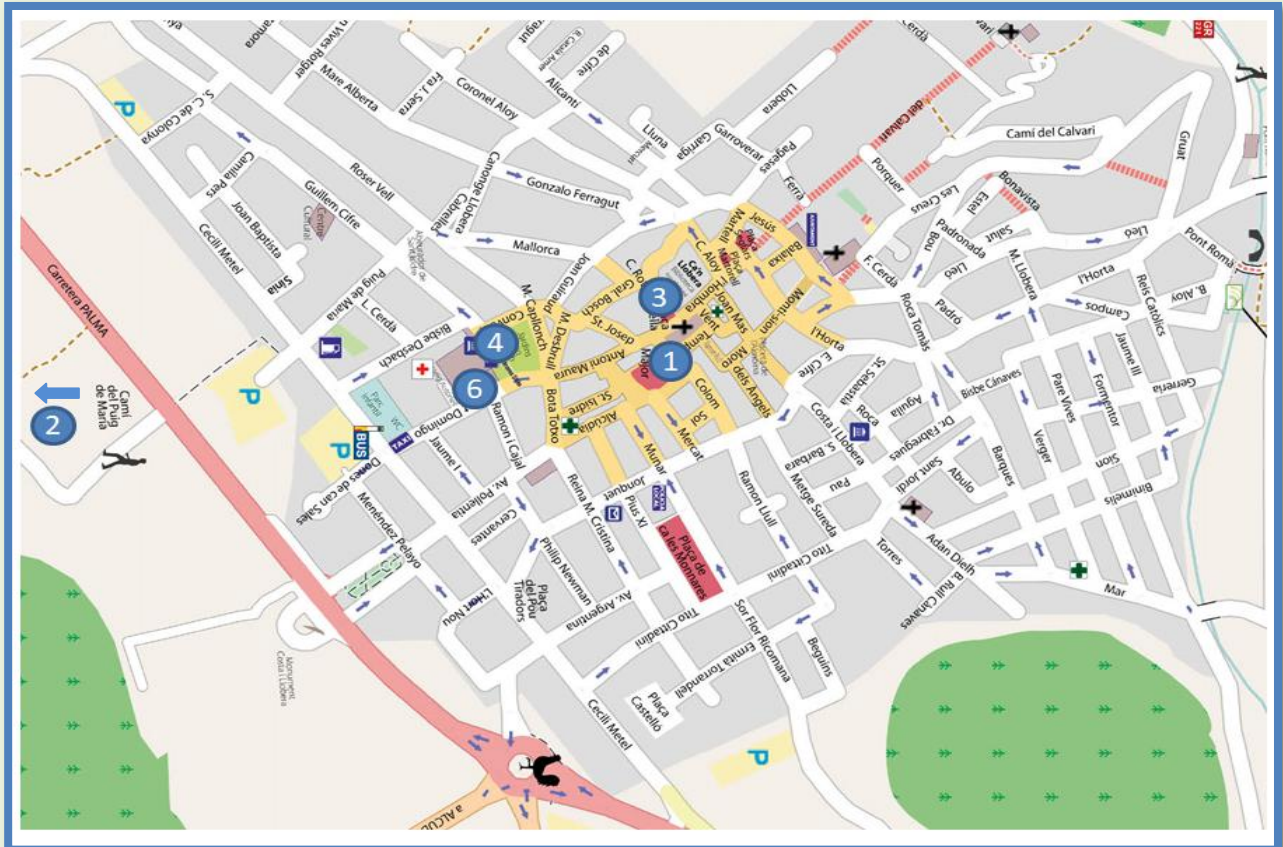
El municipi el formen Pollença poble, la Cala de Sant Vicenç, el port de Pollença i la península de Formentor.

LOCALITZACIÓ

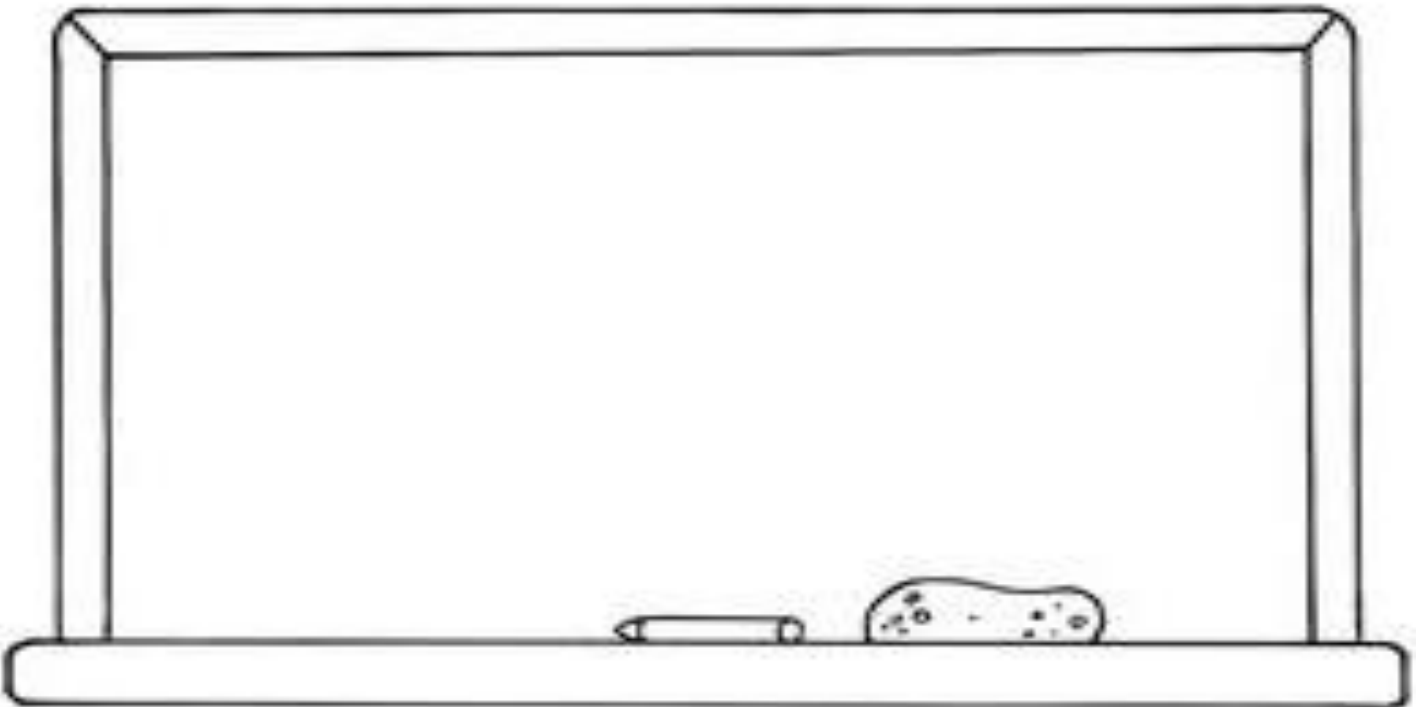
-
- 1 Església de la Mare de Déu dels Àngels
 - 2 Puig de Maria
 - 3 Arxiu Municipal de Pollença
 - 4 Estàtua de Joan Mas
 - 5 Talaia d'Albercutx
 - 6 Claustre de Sant Domingo
 - 7 Possessió de Son Marc

ANEM PER FEINA!

Abans d'iniciar el nostre recorregut, intentem conèixer un poc més sobre Pollença i els llocs que visitarem.

- **PLUJA D'IDEES.** Què sabeu de la Pollença de l'època medieval i moderna? Dugueu a terme una pluja d'idees entre tota la classe i anota-ho a la teva pissarra.

- En aquest quadern trobaràs ítems de la història medieval i moderna. Elabora un eix cronològic amb els llocs a visitar i afegeix aquests altres:

Gòtic, Templers, Pesta Negra, Barroc, Dragut

Quines altres dades sabem de Pollença?

→ Completa la següent taula. A la pàgina web de l'Ajuntament de Pollença trobaràs la informació necessària.

<http://www.ajpollenca.net/ca/municipi/informaci%C3%B3-general>

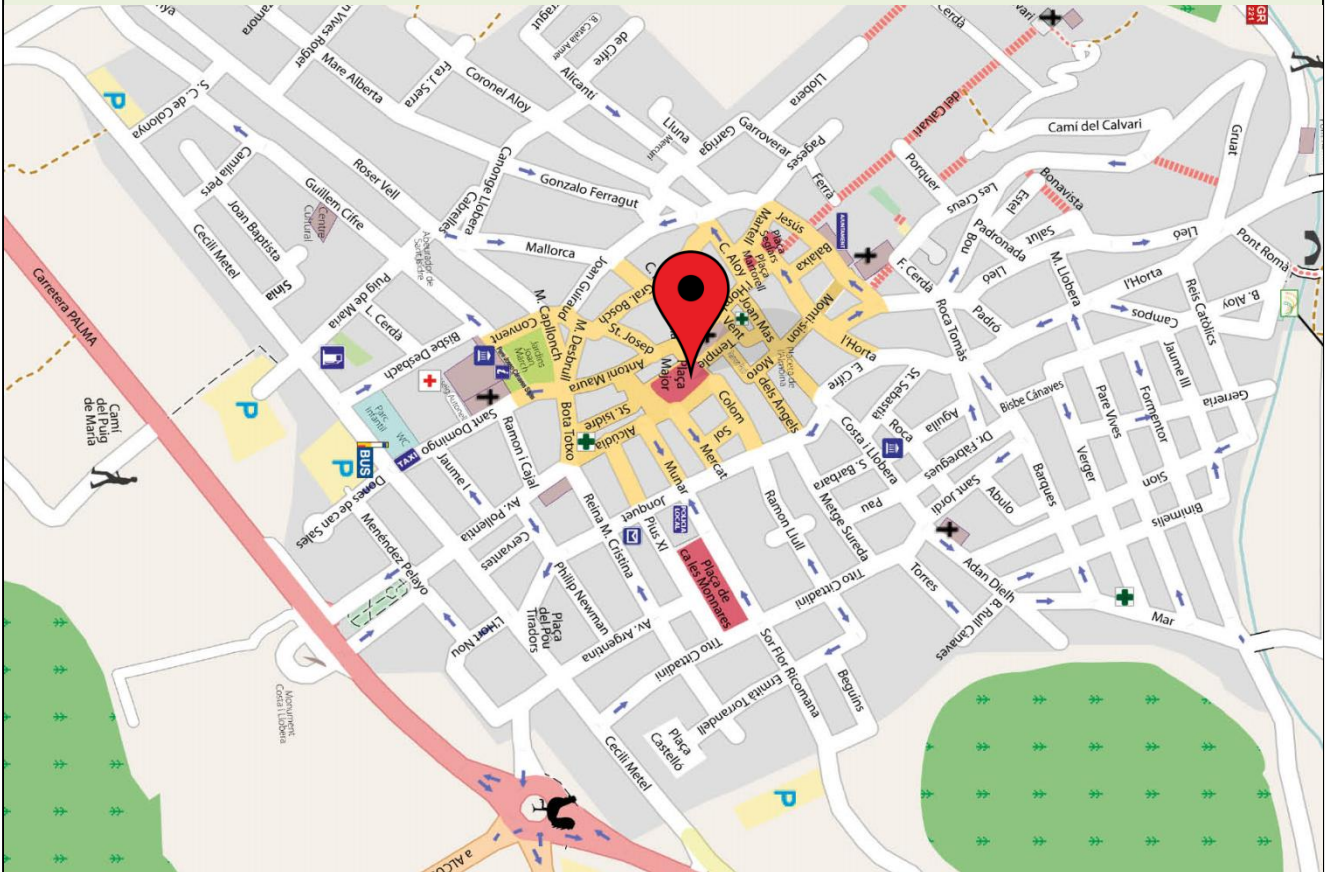

NÚMERO D'HABITANTS	
TOTAL	HOMES
SUPERFÍCIE (en hectàrees)	
TEMPERATURA	
HIVERN	
PRIMAVERA	
ESTIU	
TARDOR	
RELLEU (descripció)	

ESGLÉSIA DE LA MARE DE DÉU DELS ÀNGELS

Plaça Major, núm. 1

ESGLÉSIA DE LA MARE DE DÉU DELS ÀNGELS

Per entendre l'origen de l'Església Parroquial de la Mare de Déu dels Àngels ens hem de remuntar a la Conquesta de Mallorca l'any 1229 pel rei Jaume I. L'ordre militar i religiosa del Temple va participar a la Conquesta col·laborant amb el rei, i com agraïment, el Temple va rebre una ampla extensió de territori a l'illa de Mallorca. Més de la meitat d'aquest territori es concentrava al que avui dia és el terme municipal de Pollença. Així va ser com el Temple es convertí en propietari de l'església, que es fundà l'any 1236. Pollença va anar creixent al voltant d'aquesta església fins a convertir-se en una de les viles més importants de l'illa a finals del segle XIII.

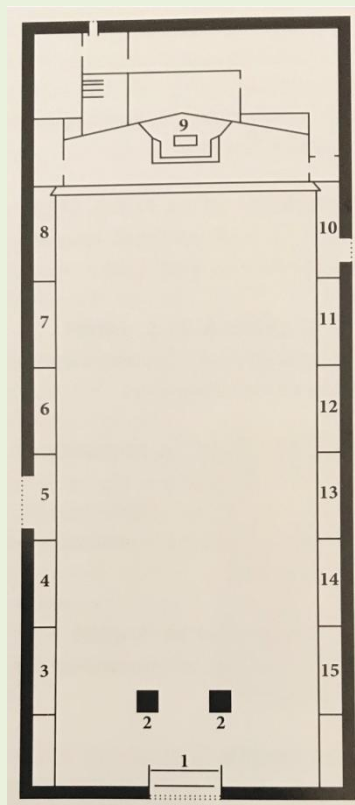
Un cop abolida l'Ordre del Temple, l'església de la Mare de Déu dels Àngels passà a mans de l'Ordre dels Hospitalaris, també coneguda com a Ordre de Malta. La Creu de Malta és el seu distintiu més representatiu.

L'església va sofrir canvis importants a la seva estructura al llarg dels segles. Fins al segle XVIII fou un edifici de petites dimensions d'un gòtic molt senzill, però donat que la vila de Pollença va créixer considerablement, va ser necessari construir una nova església més gran. No va ser fins mitjan segle XIV que es va fer la primera reforma i ampliació. Degut a l'amenaça que representaven els moros, va ser necessària la construcció d'una torre de vigilància i de defensa entorn a l'any 1500. Aquesta torre no es comunicava amb l'església, però reformes posteriors l'integraren i la convertiren en el campanar actual. El temple actual és fruit de la darrera reforma de 1735.

→ L'església de a Mare de Déu dels Àngels presenta elements de diferents estils arquitectònics, principalment del gòtic i del barroc. Dividiu la classe en dos equips d'observadors. Un equip haurà d'identificar i enumerar els elements gòtics, i l'altre equip els elements barrocs (elements arquitectònics, escultòrics i artístics). Llavors, poseu en comú els resultats i empleneu la graella següent.

ELEMENTS GÒTICS	ELEMENTS BARROCS

➔ INVESTIGA! Les capelles de l'església acullen diverses obres d'especial interès artístic i cultural. Completa el següent plànol anotant què es pot veure a cada número. Dins l'església trobaràs tota la informació.

1	<i>Portal principal...</i>
2	
3	
4	

5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	

→ T'has fixat que l'església acull algunes sepultures? Quina d'elles identifiques amb el conegut poeta pollencí, autor de *El pi de Formentor*? Transcriu al requadre la inscripció que hi té dedicada.

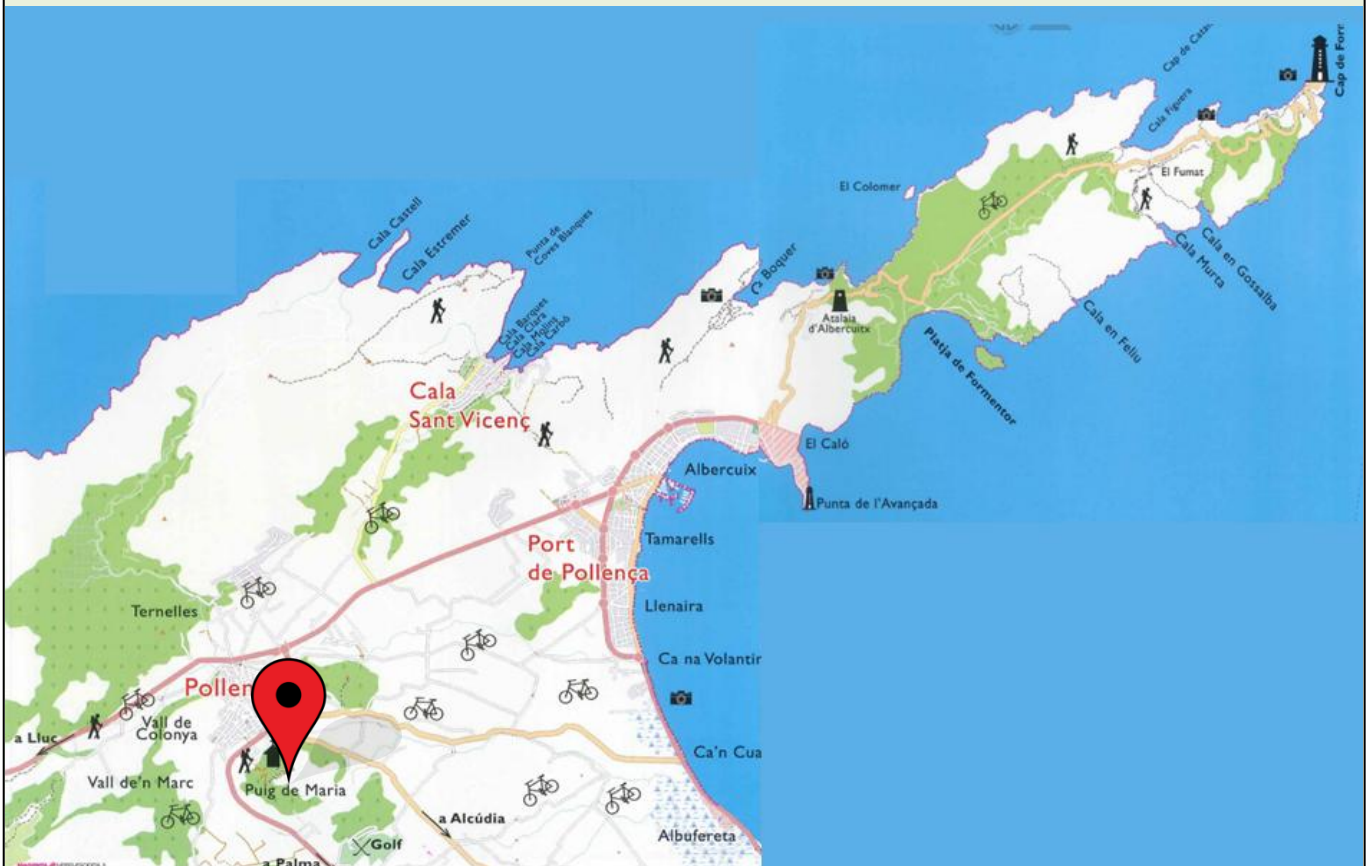

→ Per què creus que l'església de la Mare de Déu dels Àngels és el resultat de la confluència de diversos estils arquitectònics?

EL PUIG DE MARIA

Carretera Sa Pobla- Pollença, s/n

EL PUIG DE MARIA

El Puig de Maria, tradicionalment anomenat de Can Sales, es troba situat a els afores de Pollença i conta amb uns 330 metres d'altura. L'origen del santuari de la seva cima es remunta a l'any 1348, una data de trist record degut a la gran epidèmia de pesta que hi hagué a Mallorca i que afectà especialment a Pollença, minvant considerablement la seva població. Per implorar la fi de la malaltia se celebrà una rogativa en la que tres ermitanes anaren a viure al Puig pregant a Déu que acabés amb el brot de pesta. Aquestes ermitanes foren les primeres d'una petita comunitat que es veuria incrementada amb els anys, donant pas a la creació d'un monestir d'estil gòtic del que avui dia encara se conserva el seu refectori. El Puig de Maria també compta amb muralles i una torre de vigilància del segle XIV.

Flor Ricomana, que fou la capdavantera de la seva petita comunitat d'ermitanes, es convertí amb filla il·lustre de Pollença i actualment podem trobar un carrer amb el seu nom.

Malauradament, l'any 1564, les monges van haver d'abandonar el Puig per disposicions del Concili de Trento i el Monestir fou tancat. No fou fins el 1657 que s'inicià una nova etapa en la que els Jurats de la Vila, per disposició del bisbe, iniciaren una lenta restauració que s'allargà als segles XVIII i XIX on es deixarien veure les influències del barroc.

➔ Realitzeu la lectura de la llegenda del Puig, narrada per Mateu Rotger a la *Historia de Pollensa* i responeu a les preguntes.

“Dícenos la tradición, que a mediados del siglo XIV, tres piedosas mujeres de Pollensa retiradas del mundo, practicaban la vida eremítica en el monte de Can Sales. La mayor de las tres era Flor Ricomana, viuda de Bernardo Olzina, otra era su hija Simona, joven aún, y la tercera llamábase Dulcia Blanch, doncella como la segunda. Desde su agreste retiro, en medio de sus austeridades y oraciones, las tres ermitanas observaron un fenómeno sorprendente. A la caída de la tarde, la parada cumbre del Puig, que aquellas descubrían delante, se coronaba de suavísima luz, cuyos fulgores eran más intensos cada sábado, día especialmente consagrado de la Virgen. Aquellas piadosas mujeres, dieron cuenta de tales visiones a su director; y después habiéndose divulgado la noticia, el clero de Pollensa con numerosos fieles subió en devota procesión al señalado monte, en cuya cima fue descubierta entonces la sagrada imagen de María. En vano quisieron bajarla a la Iglesia parroquial; aquella figura de piedra que aunmentaba de peso así que querían bajarla y se aligeraba al devolverla a su sitio, harto dio a conocer que la voluntad de la Virgen era tener allí su mismo Santuario. Así lo comorendieron los pollensines ; y al celebrarse allí por primera vez el santo sacrificio al aire libre, escapóse la Sagrada Hostia de manos del sacerdote celebrante, no volviendo a ellos hasta que hubo recorrido por los aires un circuito, señalando el recinto del futuro templo. Fabricáronlo luego los moradores de Pollensa, y junto al nuevo oratorio pasaron a vivir las tres ermitañas de Can Sales quienes rodeadas muy pronto de otras devotas personas, construyeron la comunidad fundadora del Monasterio. Así, en resumen, refiere la tradición el origen de este Santuario.”

- Qui foren les tres ermitanes del puig?

- Per què no es va poder baixar la imatge de la Mare de Déu a l'església parroquial?

- Segons la llegenda, per què es va decidir edificar un monestir al Puig?

- ➔ Al marge de la llegenda, la història ens diu que el Puig està fortament lligat amb l'epidèmia de pesta de 1348. Per què?

→ Observa la següent il·lustració i descriu quins efectes va tenir la Pesta a les persones.

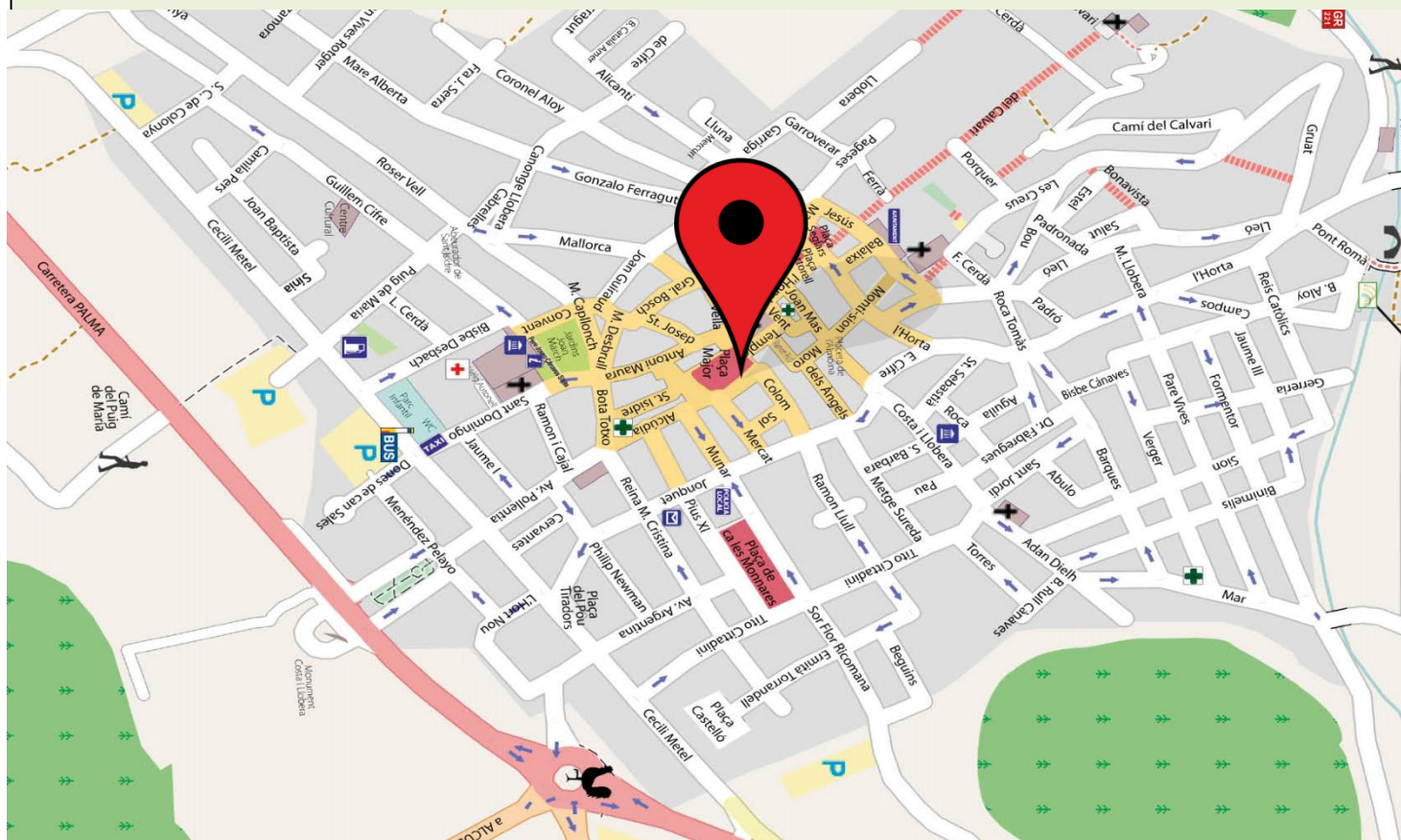

Il·lustració de la Pesta a la *Biblia de Toggenburg*, 1411

ARXIU MUNICIPAL DE POLLENÇA

Plaça Vella, núm. 7

ARXIU MUNICIPAL DE POLLENÇA (AMP)

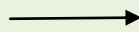
L'Arxiu Municipal de Pollença es pot considerar un dels més importants de Mallorca per la seva quantitat de documents i qualitat, especialment d'època medieval. Actualment es troba ubicat al primer pis de Can Llobera i, dividit en tres sales diferents, acull més de cinc mil unitats documentals.

Aquest arxiu va servir de font a Mateu Rotger per escriure la seva *Historia de Pollensa*, una obra cabdal per conèixer els principals esdeveniments ocorreguts a aquesta vila, sobretot entre els segles XIII i XVIII.

A l'Arxiu Municipal de Pollença es poden trobar documents generats per les institucions bàsiques del municipi medieval, com ara la universitat, tot i que també es poden trobar arxius particulars i d'altres institucions com és el cas de l'Ordre del Temple i dels Hospitalers.

El document que es veurà a la visita consisteix en un full solt situat en un llibre de jurats del Consell d'Universitat.

Signatura: AMP-1414, FS. 98V

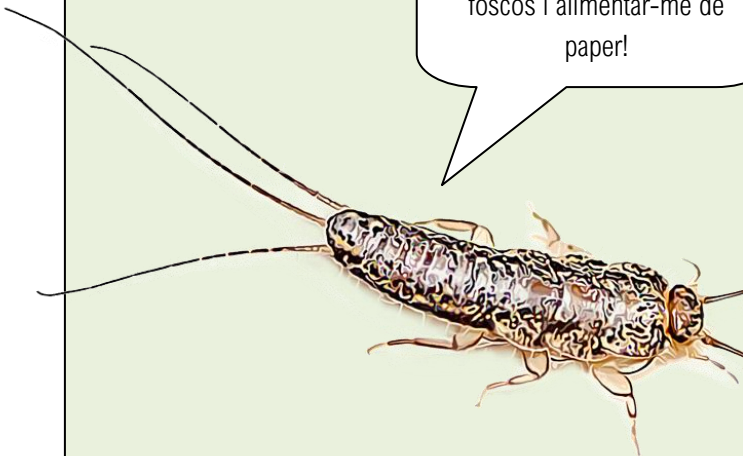

La signatura és el codi de referència amb el que s'identifica cada document.

AMP ens diu de quin arxiu es tracta, en aquest cas, Arxiu Municipal de Pollença. El número que ho segueix es refereix a la unitat documental. Aquest número apareix a un inventari i a la capsa que conté cada document.

El darrer número que apareix fa referència a la pàgina a la que correspon el document. En aquest cas, les sigles FS ens indiquen que es tracta d'un full sot ubicat a la pàgina 98V. La V vol dir volta. Cada paper té un R (recte) i un V (volta), és a dir, la cara de davant i la de darrera.

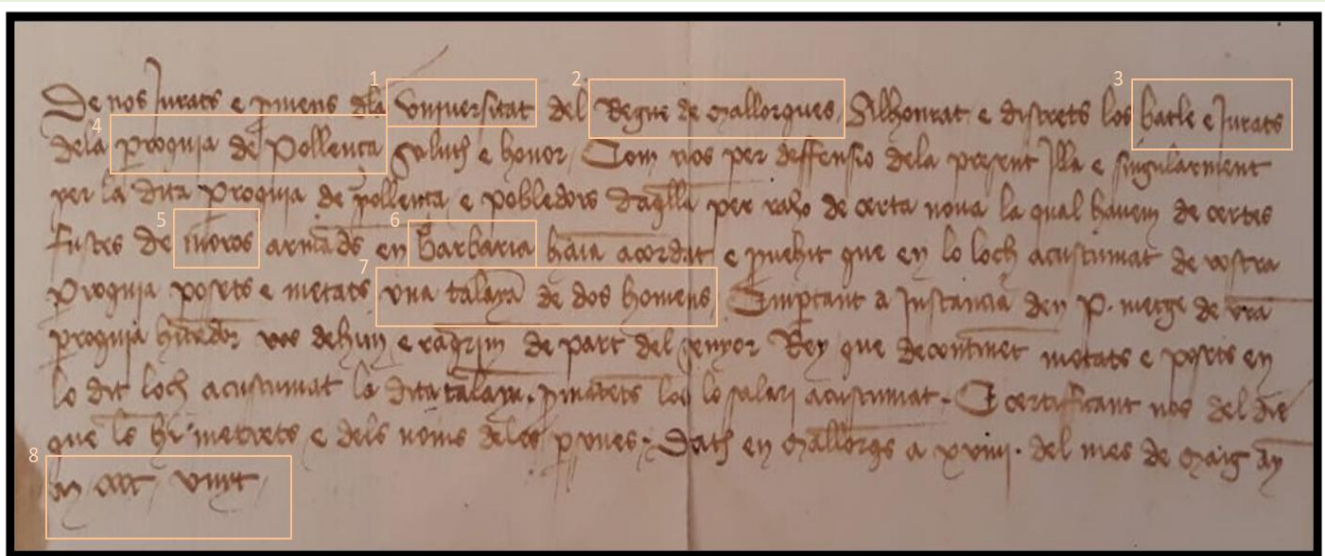
Sóc un peixet de plata.
M'agrada viure a llocs
foscos i alimentar-me de
paper!

*Visita guiada a càrrec del Director de l'Arxiu i historiador, que explicarà el tipus de documentació que hi ha a l'arxiu, la seva procedència i les mesures de conservació que es duen a terme. A continuació i haurà un torn de preguntes. Anota tot allò que vulguis demanar!

➔ Per comprendre l'escritura antiga és necessari tenir nocions de paleografia. Encara així, es poden descobrir algunes paraules. Intenteu transcriure el que posa als requadres següents.

1	
2	
3	

4	
5	
6	
7	
8	

A continuació podeu llegir la transcripció del document. Tingueu present que el llenguatge que es feia servir és el propi del seu moment històric.

De nos jurats i prohoms de la Universitat i Regne de Mallorca. Al honrat i discrets los batle e jurats / de la parroquia de Pollença. Salut i honor. Com nos per deffensió de la present illa i singularment / per la dita parroquia de Pollença i ponladors d'aquella per raho de certa nona la qual havem de certas / fusas de moros armats en barbarie haia acordat e provehit que en lo loch acostumat de vostra / parroquia posets e metats una talaia de dos homens. Important a instancia den Pere metge de nostra / parroquia habitador vos dehim e requerim de part del senyor rey que decontinent metats e posets en / lo dit loc aqcostumat la dita talaia. Prometent los salaris acostumats. E certificant nos del die / que los hi metrets e dels noms de los persones. Data en Malloques a XVIII del mes de maig any M CCCC vuyt.

→ Intenta comprendre. Quina és la idea fonamental del document?

→ El text fa referència als Jurats. Què són?

Jurats →

➔ Explica com estan guardats els documents de l'arxiu de Pollença i quines mesures de conservació s'hi duen a terme.

➔ Escriu V (vertader) o F (fals) a les següents afirmacions:

Tots els documents de l'arxiu de Pollença estan escrits sobre pergami.	
És necessari controlar les plagues d'insectes a les estances de l'arxiu.	
Tots els documents d'un arxiu tenen més de 500 anys d'antiguitat.	
Si la tinta era molt ferrosa podia arribar a cremar el paper.	
És convenient obrir les finestres mitja hora al dia per ventilar l'arxiu.	
Per comprendre l'escriptura dels documents antics és necessari tenir nocions de paleografia.	
La signatura d'un document és la firma de la persona que el va escriure.	
Els documents els solien escriure els escrivans.	
La humitat representa un seriós perill pels documents dels arxius.	
A l'Arxiu Municipal de Pollença només hi ha documents medievals.	

→ Reflexiona! Per què penses que són importants els documents d'un arxiu històric? Per què els conservem?

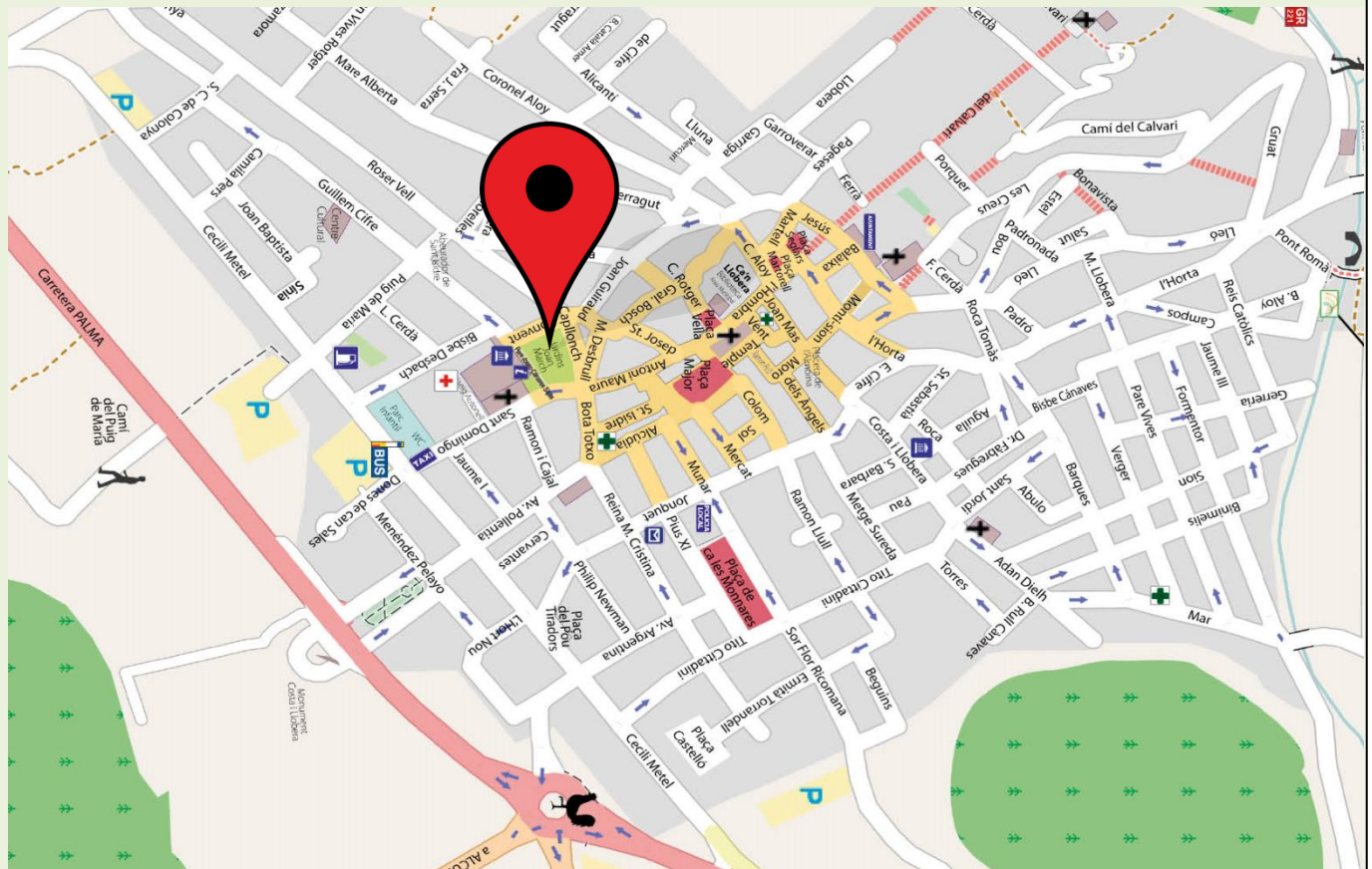
→ Actualment, la digitalització dels arxius històrics és una realitat. L'AMP va iniciar la seva campanya de digitalització el 2017. Quina opinió tens sobre la digitalització dels arxius històrics? Enumera els pros i els contres. A continuació, compartiu la vostra opinió amb la resta de companys en forma de debat.

PROS	CONTRES

ESTÀTUA DE JOAN MAS

Carrer Miquel Capllonch, núm. 7

ESTÀTUA DE JOAN MAS

Joan Mas, fill d'una família de pagesos, va néixer a Pollença l'any 1520. El 1550, el terrible corsari Dragut es presentà amb 20 galeres a la badia de Pollença i 1500 moros es dirigiren al poble sense que els vigilants de la costa s'adonessin.

El poble de Pollença va ser sorprès per l'enemic durant la nit, mentre dormien, sense temps de preparar-se pel combat. Malauradament, en un acte de valentia, Joan Mas va sortir al carrer armat amb una espasa, escut i llança. A ell s'ajuntaren altres pollencins i tots plegats envestiren contra l'enemic en una batalla que avui dia es recrea cada 2 d'agost a les festes de la Patrona.

El combat va durar tota la nit. Hi hagué molts ferits, moriren 70 pollencins i altres 30 foren capturats. Tot i això, Pollença va vèncer i Joan Mas passà a la història com a heroi del poble.

Joan Mas morí amb 87 anys, el 1607, i rebé sepultura a la capella de Sant Bernat del Convent de Sant Domingo. Als jardins de Joan March s'hi troba una estàtua commemorativa.

➔ Observa detingudament l'estàtua de Joan Mas i respon a les preguntes següents:

- Fes una descripció de l'estàtua. Fixa't en la seva postura, vestimenta i atributs.

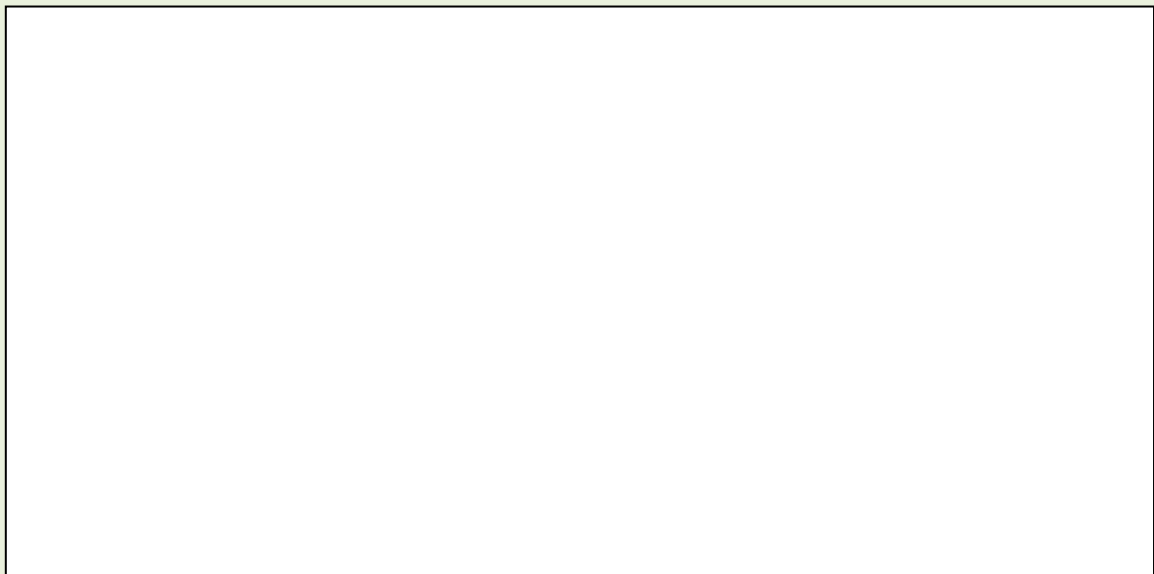
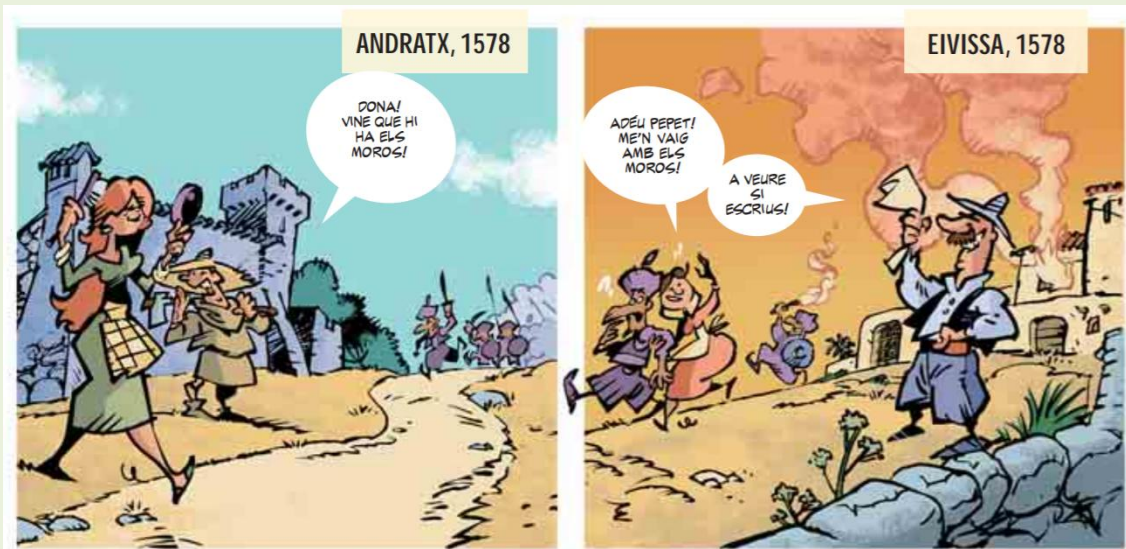
- Per què creus que s'ha representat a Joan Mas d'aquesta manera?

- Qui va ser Dragut?

- Per què creus que hi ha una estàtua dedicada a Joan Mas a Pollença?

→ A continuació pots veure dues vinyetes de la *Història de les Illes Balears en còmic*. Què representen?

→ Coneixes el simulacre dels moros i cristians que se celebra cada 2 d'agost per la Patrona? Imagina que ha arribat un company estranger a la teva classe i que li has d'explicar de què es tracta. Mira el següent vídeo del simulacre del 2018 per inspirar-te i redacta el que li explicaries.

<https://www.youtube.com/watch?v=ZEkgxYL5DSs>

ELS SIMULACRE DELS MOROS I CRISTIANS DE POLLENÇA

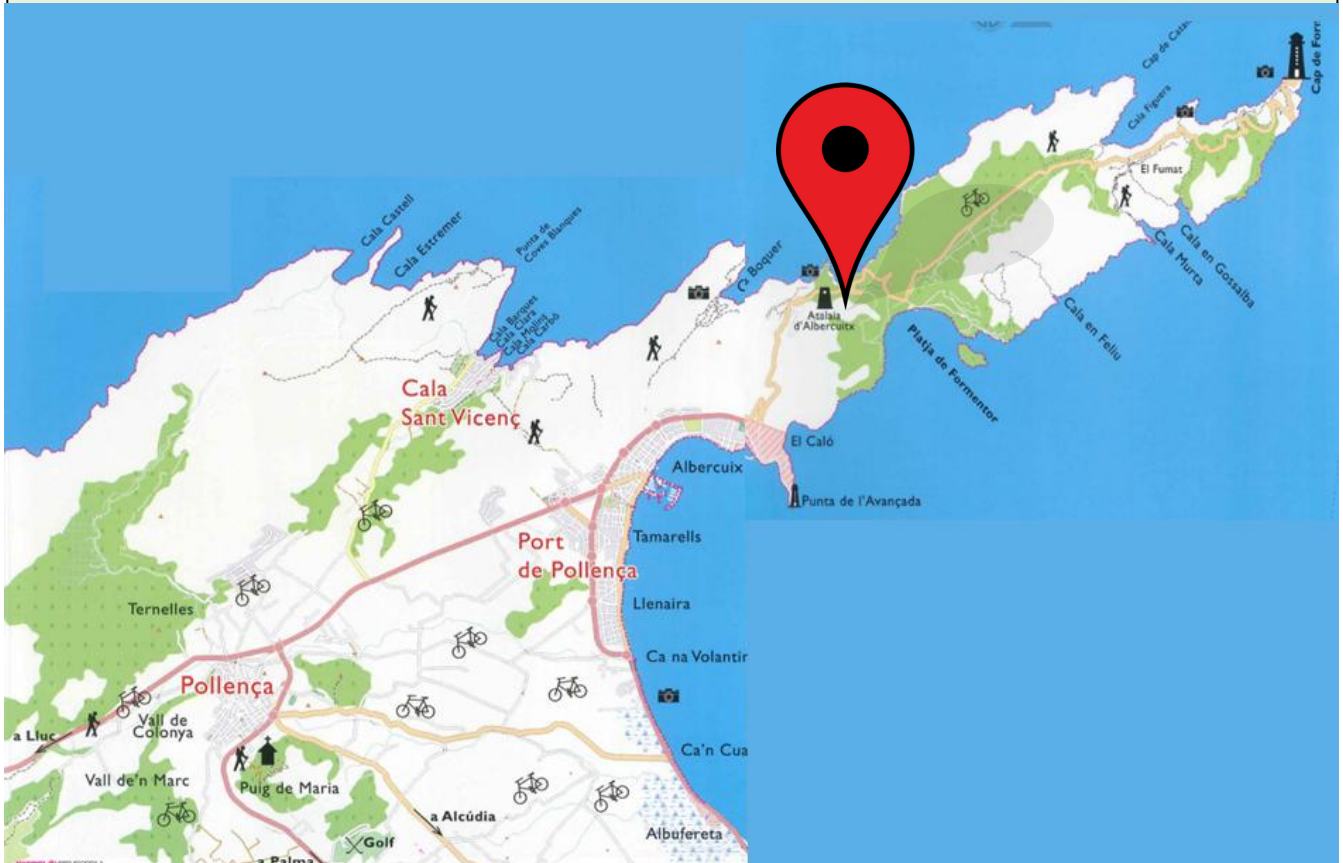
→ Coneixes alguna altre festa similar a la dels moros i cristians de Pollença?

Quina?

LA TALAIA D'ALBERCUTX

MA 2210, km. 4

→ Fem un documental en grup!

Imagineu que sou reporters, historiadors, o fins i tot autèntics torrers del segle XVII! Haureu de fer un documental on expliqueu la història de les torres de defensa i de la talaia d'Albercutx. El vostre documental ha de tenir les parts següents:

- 1) *Per què es van construir les torres de defensa*
- 2) *Joan Binimelis i el sistema de senyals i avisos*
- 3) *La talaia d'Albercutx*

Dividiu la classe en tres grups, un per cada part, i prepareu la vostra part del documental amb ajuda dels textos explicatius que trobareu més avall i amb les passes següents:

PASSES PER FER EL DOCUMENTAL

- Observeu al vostre voltant, gaudiu del paisatge i del lloc privilegiat on sou. Això vos ajudarà a comprendre les circumstàncies que es descriuen als textos.
- Llegiu detingudament el text que us ha estat assignat i si teniu qualche dubte, demaneu al professor.
- Identifiqueu les idees principals del text, allò que heu d'explicar.
- Acordeu tots els membres del grup el format del vostre documental (per exemple, un reporter que entrevista a la resta de membres del grup o un conte on hi ha narradors i personatges simulats). Cada part del documental serà un capítol independent.
- Quan dugueu a terme l'explicació al documental, intenteu respondre sempre a les preguntes què, qui, com, quan i per què.
- Penseu a mostrar a la càmera l'entorn i no només la torre.
- Procureu parlar tots els membres del grup.
- La duració aproximada del documental ha de ser de 30 minuts.
- El professor serà l'encarregat de fer la filmació.

Un cop gravat el documental, el podreu editar a classe, afegint informació escrita, imatges d'altres torres i tot el que considereu adient. Quan estigui acabat, no oblideu mostrar-lo a amics i familiars!

TEXT 1. Per què es varen construir les torres

Durant l'Edat Moderna, les costes de la Mediterrània es van veure exposades a nombrosos atacs perpetrats per l'enemic turc i bereber en el seu intent de fer-se amb l'hegemonia occidental. Els segles XVI i XVII representaren un període de gran inestabilitat i inseguretat. Barbaroja, líder dels otomans, va causar vertader temor entre la població.

Les illes Balears, pel seu caràcter d'insularitat, patiren molt sovint aquests atacs. Al tractar-se d'illes, rodejades d'aigua, la superfície on podien desembarcar els enemics era molt major que a altres indrets i això incrementava el perill. Les Balears van ser sotmeses a continus atacs, saquejos i captura de persones per les que llavors demanaven un rescat. Si no es pagava el rescat, podien romandre com a esclaus. Destaquen els atacs perpetrats a Santanyi (1531 i 1546), a Maó (1533), Sóller (1542 i 1561), Valldemossa (1545 i 1552), Alcúdia (1551 i 1558) i Pollença (1537 i 1550).

Per tal de vigilar les costes de l'arribada d'embarcacions enemigues, es van establir a les talaies i punts elevats de l'illa un o dos vigilants que avisaven a la població de l'arribada dels moros. Aquests primers vigilants es refugiaven a coves o barraques i la seva exposició al perill els feia molt vulnerables a ser capturats. Va ser en aquest context d'hostilitat que es començaren a edificar les torres de vigilància i de defensa, ja que permetrien al vigilant comptar amb un lloc on resguardar-se del perill. La majoria de torres de Mallorca daten del segle XVI, coincidint amb el període de major necessitat.

TEXT 2. Joan Binimelis i el sistema de senyals i avisos

Joan Binimelis va néixer a Manacor el 1539 i morí a Palma el 1616. Fou un home polifacètic que exercí com a metge, historiador, geògraf, cartògraf i astrònom, a més de la seva vida religiosa. Binimelis va ser el primer en redactar una Història General del Regne de Mallorca el 1595.

La seva vinculació amb les torres de vigilància i defensa és de gran importància. El 1571, el virrei Lluís Vic i Manrique li encarregà un estudi de les costes de l'illa per tal de conèixer-les i així poder defensar-les. Va ser el 1590 quan Binimelis va dissenyar el sistema d'avisos i senyals pels que es van regir totes les torres de la costa. Es tractava d'un entramat d'avisos que s'executaven mitjançant senyals de fum durant el dia i de foc a la nit. Quan des d'alguna de les torres de l'illa es veien arribar embarcacions enemigues, de seguida es posava en marxa aquest sistema d'avisos que es reproduïa a totes les torres. Cada torre es comunicava amb la que tenia més a prop, de manera que davant el perill totes les torres de l'illa emetien senyals que avisaven a la població de la presència enemiga. Aquest avís donava temps als habitants de preparar-se per combatre o refugiar-se.

Aquest sistema s'anà perfeccionant amb el temps, de manera que fraccionant els intervals de llum o de fum es podia arribar a avisar del nombre d'embarcacions que s'aproximaven.

Malauradament, aquest sistema comptava amb una sèrie d'imprecisions, com ara la falta de comunicació que podia ocasionar la climatologia adversa.

TEXT 3. Albercutx

La talaia d'Albercutx, com el seu nom indica, es troba situada a la talaia d'Albercutx, també denominada talaia de Formentor o Major de Pollença. Es troba ubicada a uns 390 metres d'altura respecte el nivell del mar.

La data exacta de la seva construcció es desconeix, però les fonts apunten que degué ser el 1595. Se sap que l'any 1597 Albercutx va ser visitada per Benet Verger, que va ser el primer inspector de les torres de Mallorca. La funció d'aquest inspector era assegurar-se que els torrers estiguessin al seu lloc de feina i que les torres estiguessin equipades amb tot el necessari.

Pel que fa a la descripció de la torre, es tracta d'una construcció troncocònica de maçoneria i pedra. El primer pis el formava un cúmul de terra. S'evitava fer fonaments, d'aquesta manera era més difícil destruir pels enemics. El portal de llinda s'orienta al sud. L'accés, actualment, es fa per unes escales metàl·liques que antigament foren de fusta i corda. A la part oposada hi ha un finestró. Antigament, davora la torre hi havia una caseta feta pels propis torrers que utilitzaven per viure còmodament quan el perill no era imminent.

La talaia d'Albercutx va ser reutilitzada durant la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial com a punt estratègic de vigilància. És per aquest motiu que avui dia encara hi perduren diverses estructures militars en runes.

- ➔ A classe podeu veure el següent vídeo sobre la iniciativa duta a terme per l'IES Marratxí per posar en valor les torres de defensa. Explica en què consisteix aquest esdeveniment. Creus que és útil per posar les torres en valor? Quina altra iniciativa proposaries?

<https://www.youtube.com/watch?v=unTrmvxQXo0>

→ AMB ORDINADORS! Cerqueu a la xarxa imatges de l'encesa de les torres amb foc o senyals de fum. Seleccioneu aquelles que més vos agradin i elaboreu un collage amb les fotografies, el nom de cada torre i la seva localització seguint el model de taula que es mostra a continuació.

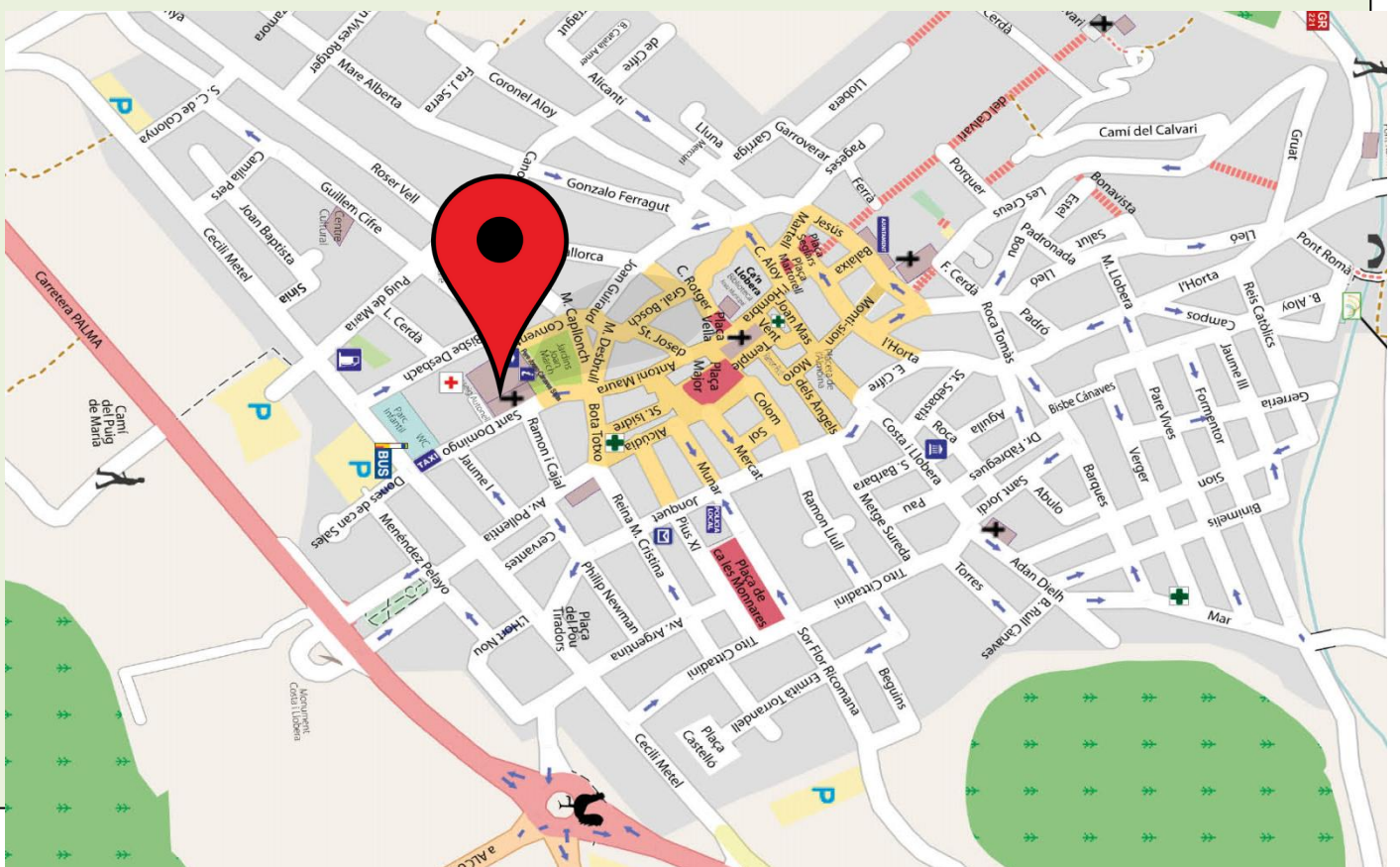
<i>Talaia d'Albercutx, Pollença</i>		
		

ESGLÉSIA I CLAUSTRE DE SANT

DOMINGO

Guillem Cifre de Colonya, sn

EL CONVENT I CLAUSTRE DE SANT DOMINGO

El convent de Sant Domingo té el seu origen al 1558, quan els frares dominics iniciaren la seva construcció amb l'objectiu de consolidar la seva presència a Pollença.

Es tracta d'un recinte sagrat amb diverses dependències per a habitatge, magatzems i altres elements a més de la seva església. Destaca especialment el claustre d'estil barroc, acabat el 1616 i que actualment serveix a l'Ajuntament per dur a terme esdeveniments culturals com concerts de música. Aquest claustre, de disseny rectangular, està envoltat per quatre passadissos porticats amb arc de mig punt sobre columnes jòniques.

L'església té deu capelles laterals decorades amb distints retaules de l'època, però de tots ells, destaca el retaule de l'altar major dedicat a nostra senyora del Roser, nom que també havia adoptat aquest convent. El retaule va ser projectat per l'escultor mallorquí Joan Antoni Oms, de gran renom, i no va estar acabat fins quasi 100 anys després. Els dominics van ocupar l'església i el convent fins el 1833, any en el que el conjunt va ser desamortitzat.

➔ EN PARELLES! El claustre de Sant Domingo està envoltat per unes columnes i arcs molt característics. Poseu-vos en parelles i dibuixeu una petita perspectiva del claustre on es vegi al manco una columna i un arc. Per fer-ho, la persona que dibuixi no podrà mirar i s'haurà de guiar únicament per la descripció que faci la seva parella. Llavors, canvieu de rol i qui hagi dibuixat farà de guia i qui hagi fet de guia dibuixarà.

→ Observa el retaule de Nostra Senyora del Roser que hi ha a l'església del claustre i completa el següent text descriptiu amb els mots que falten.

El retaule de Nostra Senyora del _____ va ser projectat per l'artista mallorquí _____ al segle _____, tot i que es va tardar uns cent anys en acabar-lo. Aquest retaule combina la _____ i l'_____ i està format per una _____, un _____ dos _____ laterals i l'_____.

Al carrer central i ha dues _____, una a cada pis. A la primera trobem una _____ gòtica de la Mare de Déu del Roser, i a la segona, una talla de Sant Domingo amb els seus atributs corresponents: un _____ als peus i una _____ i un _____ a les mans.

Els carrers laterals són de _____ proporcions que el central i contenen tres _____ cada un. L'_____ està ocupat per una pintura de la Mare de Déu i coronat amb un _____.

escut, llibre, escultura, Roser, predel·la, carrers, talla, creu,
àtic, Joan Antoni Oms, menors, pintura, cos central, XVII,
àtic, fornícules, ca, pintures

➔ Actualment, al Claustre i a l'Església de Sant Domingo tenen lloc diversos esdeveniments culturals. Entre tota la classe, enumereu aquells que conegueu.

➔ En relació a l'activitat anterior, cerca a la xarxa informació sobre els esdeveniments que es duen a terme i anota aquells que trobis a faltar. Llavors, trien un i explica en què consisteix.

POSSESSIÓ DE SON MARC

Carretera Ma-10 Km. 5,3

POSSESSIÓ DE SON MARC

La possessió de Son Marc, destaca per haver estat una de les possessions més completes de Pollença pel que fa a la seva producció agrícola. El seu origen es remunta a l'època islàmica, quan es corresponia amb l'alqueria de Binitiger. Al segle XVI, la finca va pertànyer a la família Marc, donant nom a la possessió i a la vall de Vàritx on s'ubica.

Els Marc dedicaren les seves terres al conrò de cereals, lleguminoses, a l'olivar i la vinya, a més dels garrovers i altres arbres fruitals. Aquesta possessió exercia com a centre d'explotació i organització agrària, i la seva producció estava orientada a la comercialització dels excedents. Els seus edificis, coneguts com les cases, n'esdevenien el centre de gestió i administració.

A més de la vessant agrícola, la possessió comptava també amb unes 40 ovelles i uns 15 porcs. Son Marc, arribà a ser al segle XVI la possessió més rica i pròspera de Pollença.

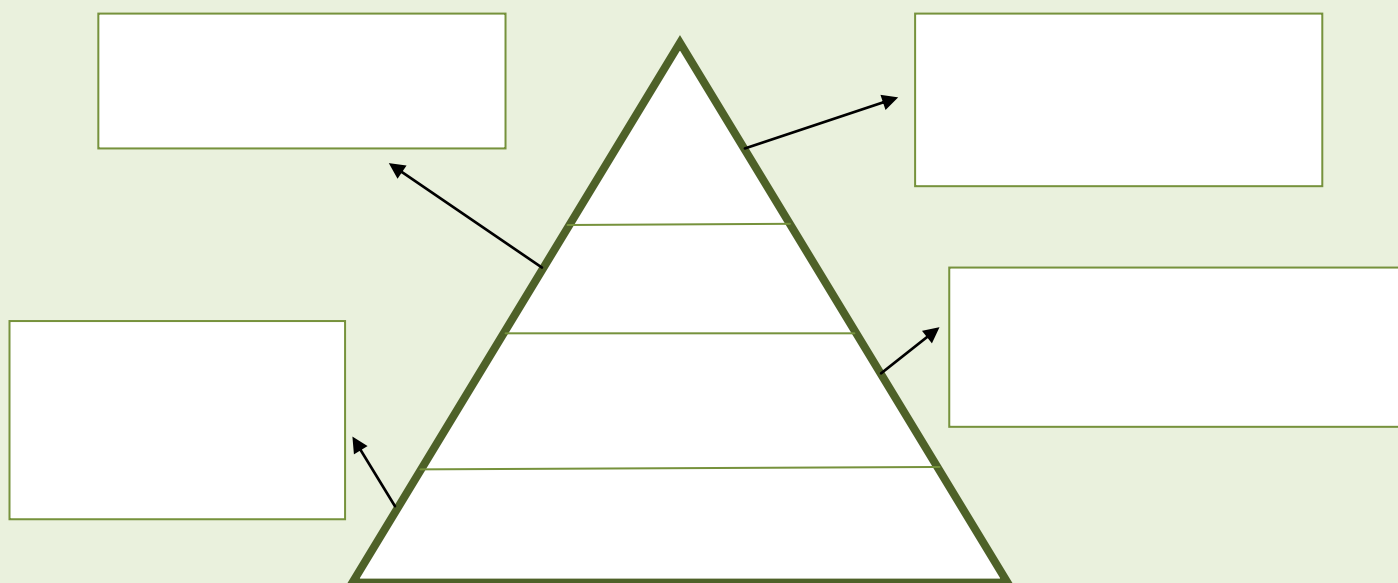

L'Arxiduc Lluís Salvador, que viatjà a Mallorca al segle XIX, visità la possessió de Son Marc i va fer la descripció següent:

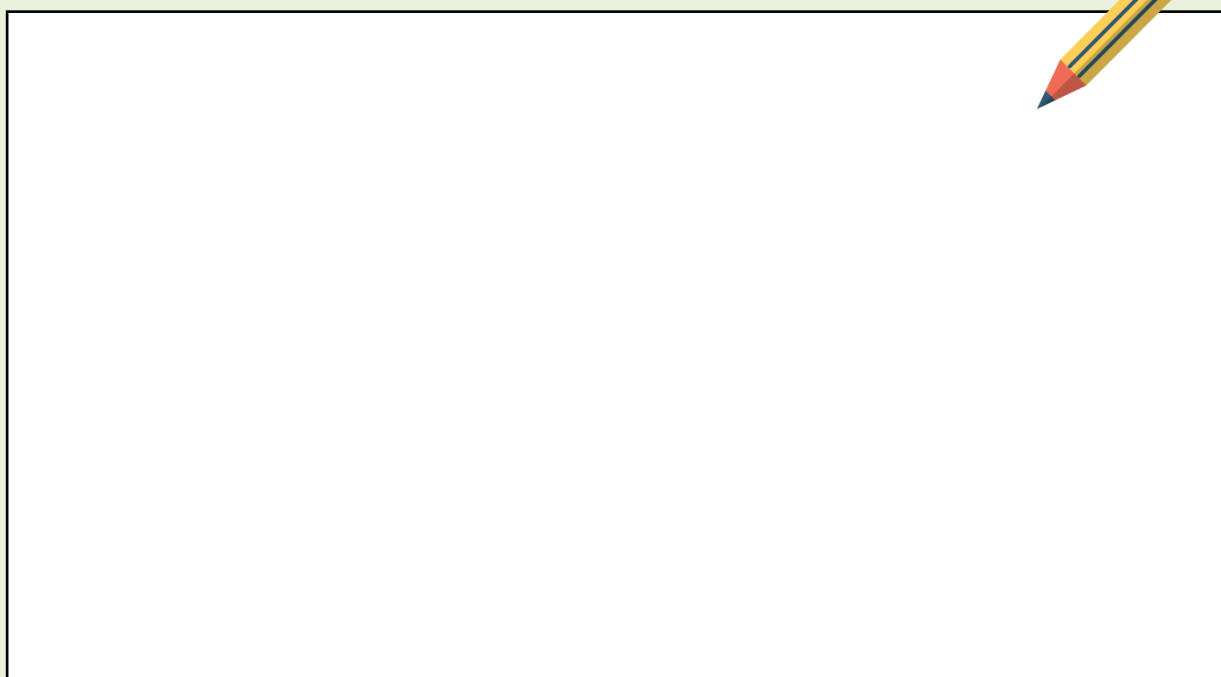
“Molt pintorescs són els vessants de la dreta, on alternen oliveres i alzines a la falda parcialment conreada de marjades. A l'esquerra apareix un grup de cases i la clastra de Son Marc. Al costat hi ha una capelleta amb doble volta de creu i altar renaixentista. Son Marc té una àmplia clastra, finestres amb barana veneciana i un portal quadrangular, a més d'un bonic hort amb tarongers.”

→ Completa la piràmide jeràrquica d'una possessió amb els següents mots.
Després, anota quina és la funció de cada un d'ells.

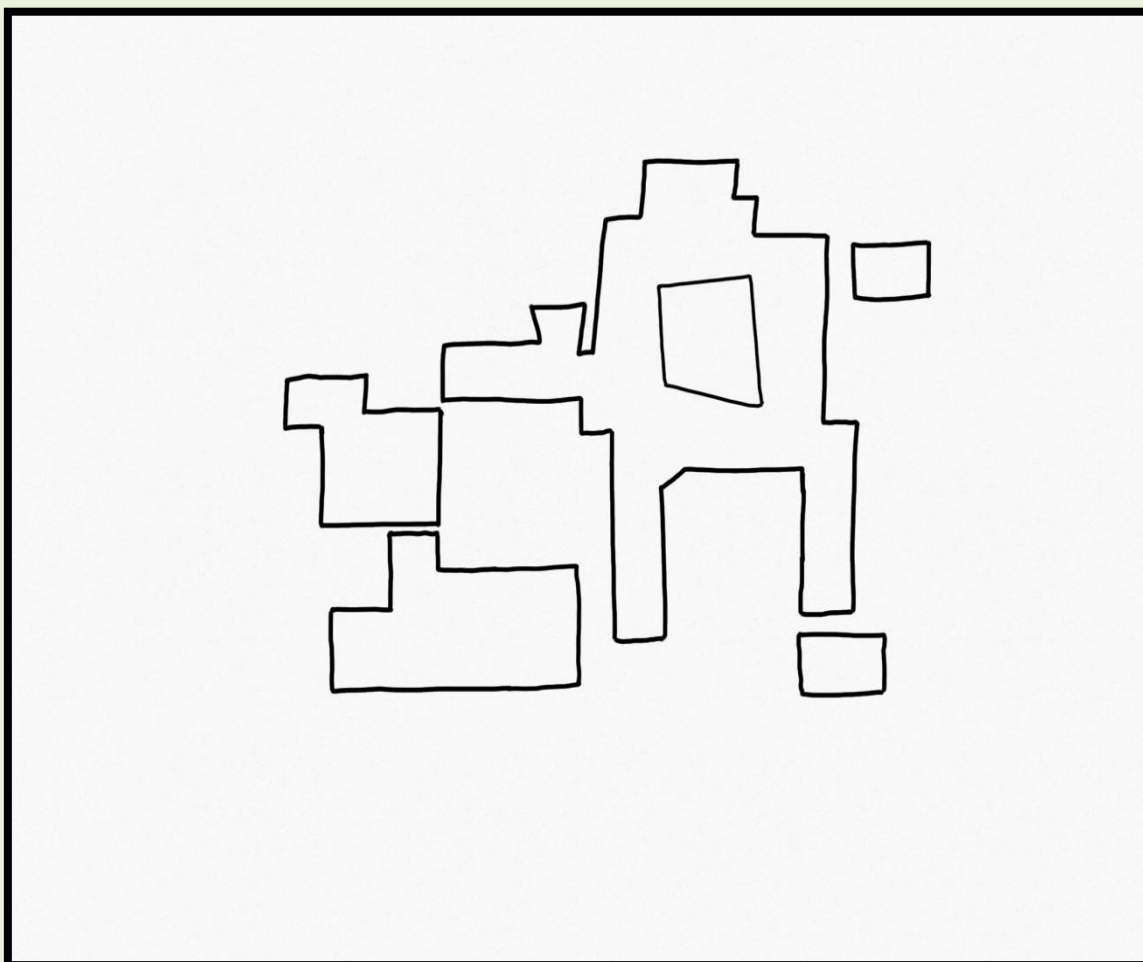
<i>Jornaler</i>	<i>Amo</i>	<i>Missatge</i>	<i>Senyor</i>
-----------------	------------	-----------------	---------------

→ A Son Marc podreu veure una tafona i un molí de sang que es conserven en molt bones condicions. Trieu una de les dues opcions, observeu-la i dibuixeu-la al requadre següent.

→ Un cop realitzada la visita, assenyala al següent plànol de la possessió aquelles estructures que identifiquis (la casa dels senyors, la tafona, la capella, la clastra, els estables, etc.). Hi pots afegir els cultius i la vegetació que hagi observat.

CONEIXES POLLENÇA? I LA SEVA HISTÒRIA? Juguem!

- ➔ Posa a prova els teus coneixements amb el joc de cartes retallables que trobaràs al final d'aquest quadern.

COM ES JUGA?

Pots emprar les cartes per inventar un joc amb les teves pròpies regles! Trobaràs cartes en blanc per poder formular les qüestions sobre el contingut d'aquest quadern que et facin més ganes. Et proposem una idea de com jugar-hi.

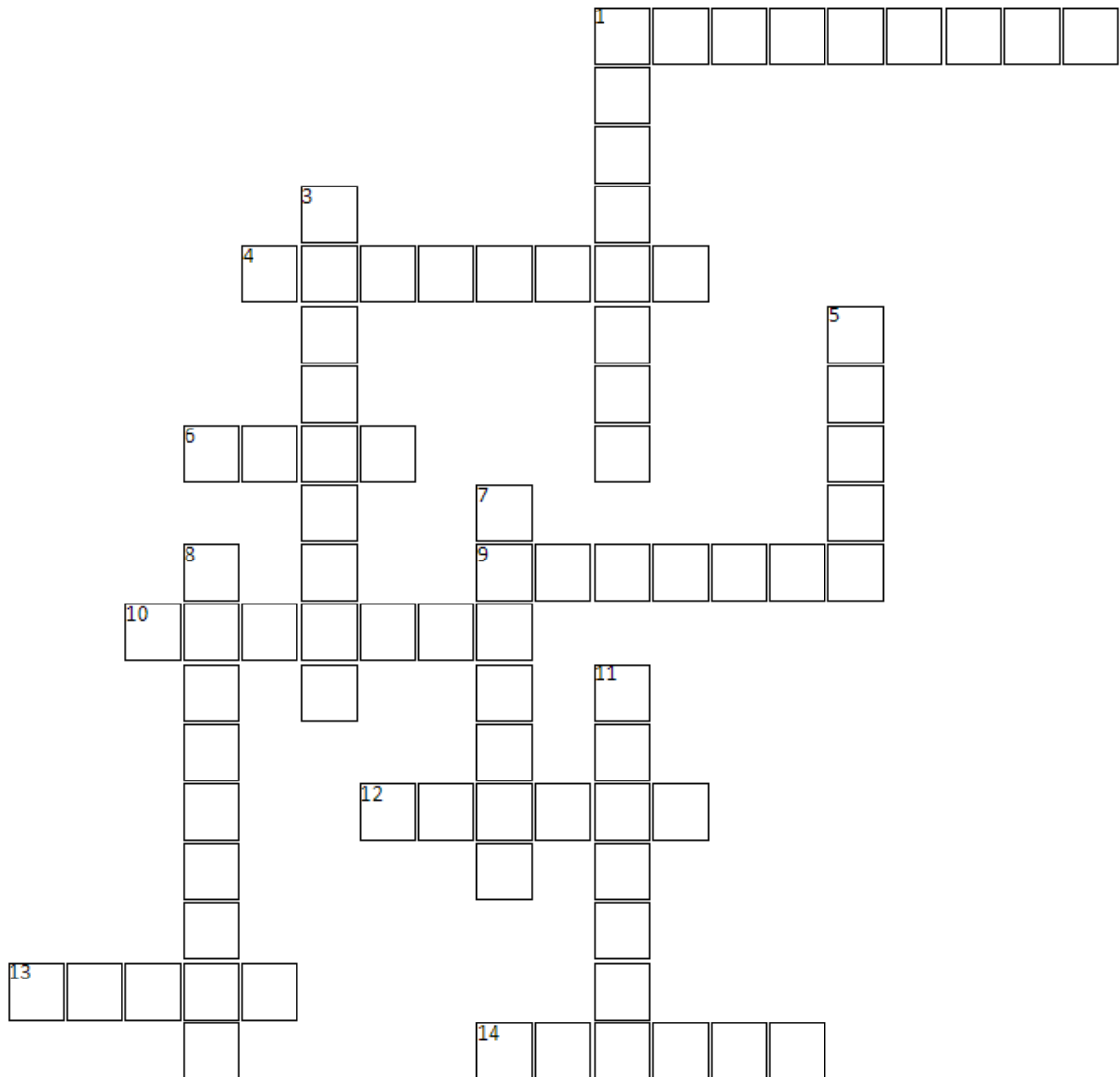

Jugueu en parelles. Agafeu 10 cartes diferents cada un. Llavors, llegeix la primera carta al teu company. Després de respondre, ell et llegirà una de les seves cartes a tu. Cada resposta correcta sumarà un punt. El jugador que tengui més punts guanya.

- ➔ SOPA DE LLETRES! Troba a la sopa de lletres els 15 mots relacionats amb el contingut d'aquest quadern. Ànim!

O	Q	B	B	A	R	R	O	C	V	L	Y	P	E	S
Q	K	D	O	M	I	N	I	C	S	F	A	O	Q	D
A	R	X	I	U	J	K	F	D	G	C	V	L	L	R
W	N	T	A	F	O	N	A	A	O	X	I	L	Y	A
D	C	V	Y	P	R	P	P	A	T	W	J	E	H	G
T	G	M	C	U	N	L	E	E	I	X	H	N	J	U
E	D	B	P	D	A	Z	W	S	C	M	R	Ç	R	T
M	H	V	W	Q	L	D	V	F	T	I	I	A	U	Q
P	K	P	T	N	E	Z	U	W	D	A	B	J	K	T
L	N	O	W	Y	R	E	I	R	E	T	A	U	L	E
E	P	Z	L	T	V	Z	Y	P	I	R	A	T	E	S
R	I	O	S	W	G	W	M	E	U	O	S	W	Y	A
S	E	I	N	D	T	O	R	R	E	R	B	I	E	U
R	I	C	O	M	A	N	A	Q	N	M	D	L	J	J
G	U	Q	U	N	I	V	E	R	S	I	T	A	T	X

→ T'atreveixes amb uns mots encreuats?

HORITZONTAL

- 1 Llinatge del personatge que va idear el sistema de senyals de foc i fum que s'emetien a les torres de defensa
- 4 Impulsora de la comunitat d'ermitanes del Puig de Maria
- 6 Nom de l'heroi de Pollença
- 9 Famós poeta pollencí que té una inscripció a l'església de la Plaça Major
- 10 Nom de les festes populars de Pollença on se celebra el simulacre dels moros i cristians
- 12 Representats dels ciutadans que formaven part de la Universitat
- 13 Nostra senyora del ... és el nom del retaule de l'altar major de l'església del Claustre de Sant Domingo
- 14 El va derrotar Joan Mas

VERTICAL

- 1 La Pesta ho és
- 3 Número de referència amb el que s'identifiquen els documents dels arxius històrics
- 5 Els peixos amb nom d'aquest element són una amenaça pels documents dels arxius històrics
- 7 Pati empedrat característic de les possessions mallorquines
- 8 Les columnes del Claustre de Sant Domingo ho són
- 11 Està als jardins de Joan March

Referències bibliogràfiques i webgrafia

<https://www.youtube.com/watch?v=ZEkgxYL5DSs> [Data de consulta: 22/01/2020]

<https://www.youtube.com/watch?v=unTrmvxQXo0> [Data de consulta: 22/01/2020]

VVAA (2006). *Història de les Illes Balears en còmic*. Ed. Sa Nostra, Madrid.

Bordoy Bordoy, M. J. (2003). "El monestir del Puig de Pollença. La seva història (1348- 1564). *Anuari n° 10*. Ed. Ajuntament de Pollença, Pollença.

Segura y Salado, Josep. (1984). *La Talaia d'Albercutx (Formentor)*. Ed. Ajuntament de Pollença, Mallorca.

Arxiu

AMP- 1414, FS. 98.

Imatges

Les imatges que apareixen al quadern han estat extretes mitjançant l'eina google imatges, seleccionant aquelles de lliure disposició.

Algunes fotografies són d'elaboració pròpia i altres han estat seleccionades de la pàgina web de l'oficina d'informació turística de Pollença, disponible a:

<http://www.pollensa.com/ca/> [Data de consulta: 22/01/2020]

Il·lustració dels efectes de la Pesta.

<https://www.20minutos.es/noticia/1186240/0/peste/medieval/brotos/> [Data de consulta: 22/01/2020].

Plànol de la Possessió de Son Marc. Elaboració pròpia

Qui va ser Flor Ricomana?

- a) La mare de Joan Mas
- b) L'ermitana fundadora del monestir del Puig
- c) La muller de l'amo de Son Marc

El cultiu hegemònic de la possessió de Son Marc fou...

- a) El garrover
- b) Els cereals
- c) L'olivera

La clastra és...

- a) El nom de l'escut de Joan Mas
- b) El pati central d'una possessió
- c) El nom amb el que es coneix a la pintura central d'un retaule

El codis de referència que permeten identificar els documents d'un arxiu històric reben el nom de:

- a) Signatura
- b) Assignatura
- c) Assignació

El Claustre de Sant Domingo el podem trobar al carrer de...

- a) Joan Binimelis
- b) Flor Ricomana
- c) Guillem Cifre de Colonya

Els insectes que fan més mal als documents dels arxius són...

- a) Escarabats
- b) Peixets de plata
- c) Aranyes

El 1348 passà a la història perquè...

- a) Es va donar per acabat el retaule del Roser de l'església del Convent
- b) Hi hagué una gran epidèmia de Pesta
- c) Dragut atacà Pollença

Les columnes del Claustre de Sant Domingo són...

- a) Barroques
- b) Gòtiques
- c) Medievales

L'església de la Mare de Déu dels Àngels va estar baix el domini dels Templers perquè...

- a) Jaume I els hi atorgà per la seva col·laboració durant la conquesta.
- b) La compraren als musulmans.
- c) Els hi va cedir els Hospitalers

Joan Binimelis va...

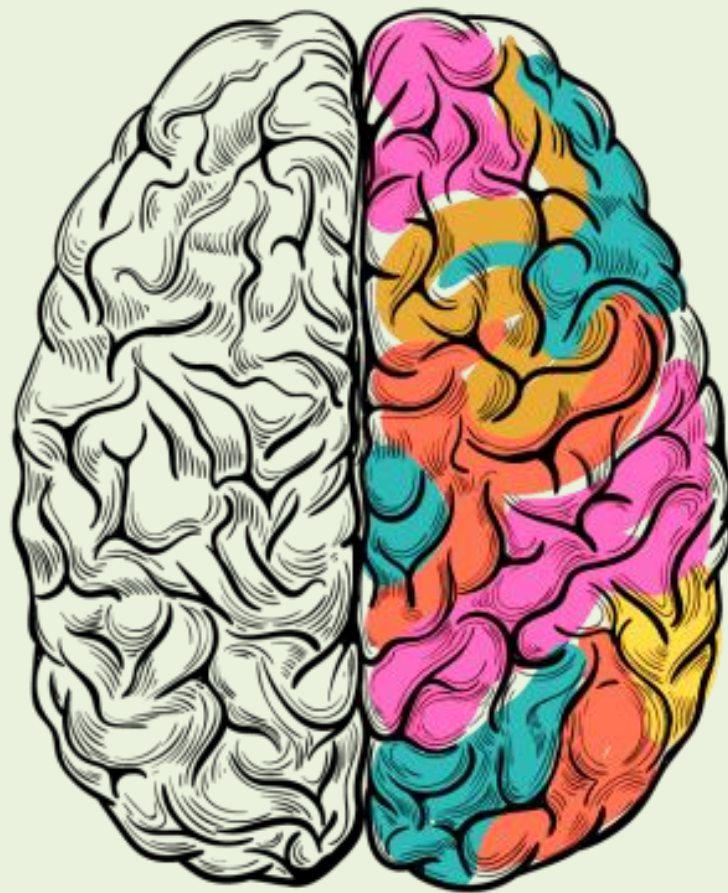
- a) Idear un sistema de senyals d'avís de fum i foc que comunicaven les torres de defensa
- b) Prohibir l'entrada dels civils a les torres
- c) Dotar a la torre de la Talaia d'Albercutx d'un finestró

Els arxius històrics s'han de mantenir...

- a) A una temperatura i humitat estable.
- b) A una temperatura baixa.
- c) Amb una humitat elevada.

Joan Mas, a la batalla del 1550 derrotà a...

- a) No va derrotar a ningú
- b) Barbarossa
- c) Dragut

Material dissenyat i elaborat per

Carmen Moral. Pollença, 2020.

c.moralcarruana@gmail.com

**ANNEX 2. ITINERARI PER POLLENÇA. HISTÒRIA MEDIEVAL I MODERNA.
2N D'ESO. GUIA DEL PROFESSOR.**

ITINERARI PER POLLENÇA

HISTÒRIA MEDIEVAL I MODERNA

CURS: 2n d'ESO

Guia del professor

Benvolgut docent!

Aquesta guia és el teu complement del quadern de l'alumne: *Itinerari per Pollença: història medieval i contemporània* de 2n d'ESO. Aquí trobaràs:

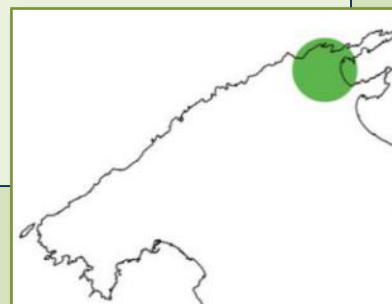
- Què visitareu durant l'itinerari i la seva ubicació al plànol.
- Objectius que es treballen.
- Competències que es treballen.
- Materials que necessitareu.
- Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds.
- Metodologia.
- Solucions i observacions.
- Proposta d'avaluació.
- Bibliografia i webgrafia que pots emprar per conèixer el municipi i el contingut que es treballarà.

Et recordem que aquesta guia està elaborada perquè la utilitzis conjuntament amb el quadern de l'alumnat, per tant, no oblidis tenir-ne un!

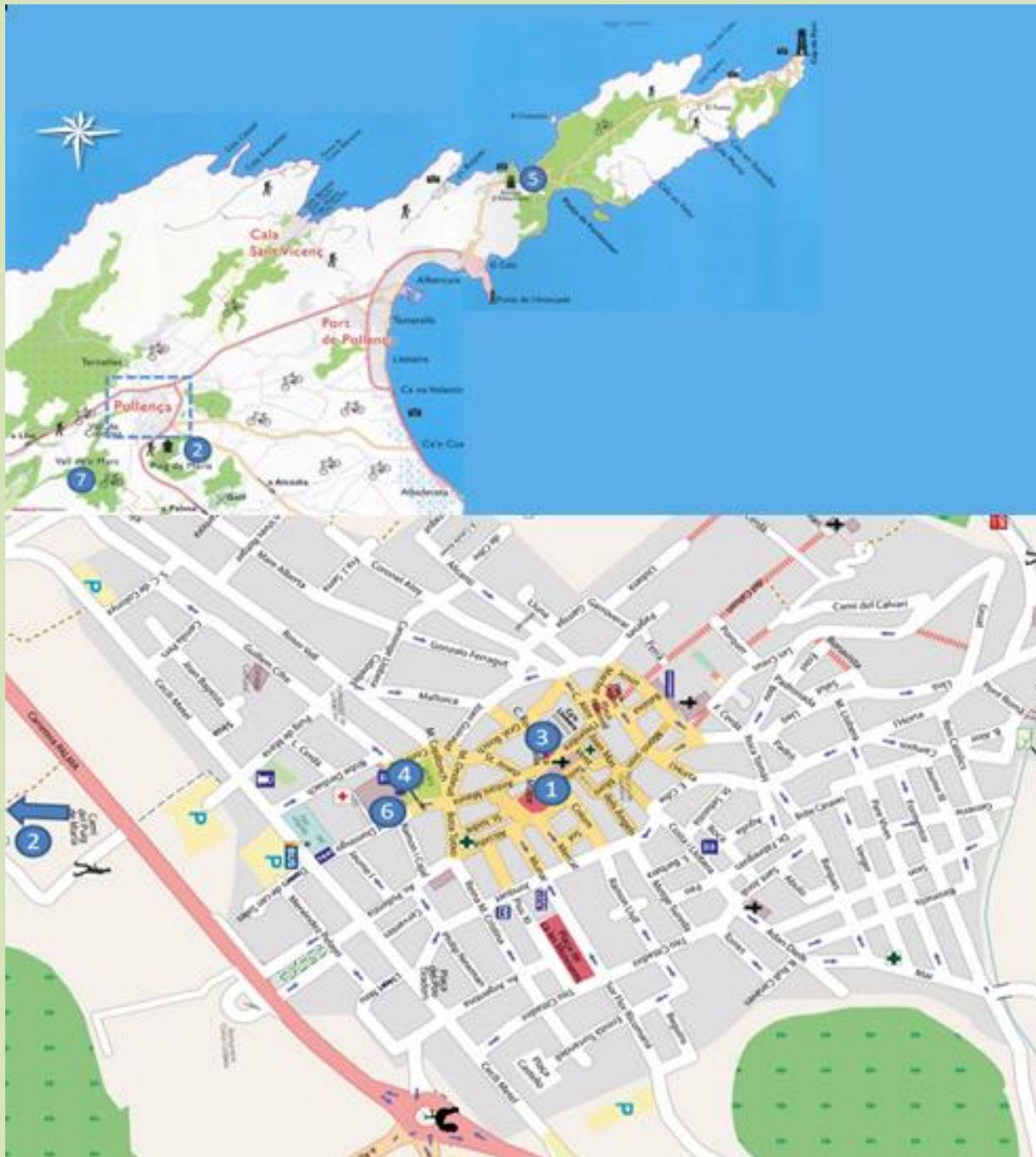
Què visitareu durant l'itinerari?

Visitareu Pollença, municipi ubicat al nord est de Mallorca, conformat per Pollença poble, el Port, la península de Formentor i la Cala de Sant Vicenç. Concretament fareu 7 aturades a...

1. L'Església de la Mare de Déu dels Àngels (1236)
2. El Puig de Maria (1348)
3. Document de l'Arxiu Municipal de Pollença (1408)
4. L'estàtua de Joan Mas (1550)
5. La talaia d'Albercutx (s. XVI)
6. El Claustre de Sant Domingo (1558)
7. La possessió de Son Marc (s. XVI)

A continuació et mostrem la ubicació dels ítems al plànol de Pollença. Tingues present que necessitareu transport per desplaçar-vos a la Talaia d'Albercutx i a la possessió de Son Marc. Podràs consultar les adreces exactes al quadern de l'alumne.

Objectius que treballareu

- Situar en el temps i espai els llocs als que es fa referència directa: l'església de la Mare de Déu dels Àngels, el Puig de Maria, les dependències de l'Arxiu municipal, l'estàtua de Joan Mas, la talaia d'Albercutx, el Claustre i església de Sant Domingo i la possessió de Son Marc.
- Identificar els principals esdeveniments històrics que caracteritzaren l'època medieval i moderna de Pollença.
- Conèixer les principals manifestacions artístiques i culturals de Pollença a l'època medieval i moderna.
- Comprendre els canvis i transformacions produïts fruit de l'evolució històrica.

Competències que treballareu

Competència en comunicació lingüística

Competència matemàtica i en ciència i tecnologia

Competència digital

Competència d'aprendre a aprendre

Competències socials i cíviques

Competència del sentit de la iniciativa i esperit emprenedor

Competència en consciència i expressions culturals

Materials que necessitareu

- El quadern de professor.
- Un quadern d'alumne per cada membre de la classe.

- Pissarra per escriure durant la pluja d'idees.
- Material d'escriptura.
- Ordinadors amb connexió a Internet.
- Projector de vídeos.
- Material de filmació.
- Vehicle per desplaçar-se entre el poble, la possessió de Son Marc i la Talaia d'Albercutx.

Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds

<i>CONTINGUTS</i>		
<i>Conceptes</i>	<i>Procediments, destreses i habilitats</i>	<i>Actituds</i>
<ul style="list-style-type: none"> - L'Església de la Mare de Déu dels Àngels (1236). - El Puig de Maria (1348). - Document de l'Arxiu Municipal de Pollença (1408). - (L'estàtua de Joan Mas (1550). - La talaia d'Albercutx (s. XVI). - El Claustre de Sant Domingo (1558). - La possessió de Son Marc (s. XVI). 	<ul style="list-style-type: none"> - Lectura i comprensió de textos. - Comentari de vídeos i imatges. - Utilització de fonts primàries. - Adquisició de vocabulari específic. - Fer dibuixos. - Jocs didàctics (mots encreuats, sopa de lletres, cartes) - Elaboració d'eixos cronològics. - Completar piràmides socials. - Elaboració de graelles classificatòries. - Diferenciar les parts d'un lloc o monument. - Observació directa. - Adoptar una opinió crítica i debat. - Definició de conceptes. - Lectura de còmics. - Elaboració de vídeos divulgatius. - Recerca d'informació i imatges a la xarxa. - Completar textos. 	<ul style="list-style-type: none"> - Fomentar la socialització, companyerisme i respecte entre els alumnes. - Despertar curiositat per conèixer el municipi de Pollença i els béns patrimonials que en formen part. - Promoure l'esperit crític entorn al contingut treballat.

Metodologia

La metodologia de treball en la que es fonamenta l'itinerari és:

- **L'observació**, perquè els alumnes visitaran els ítems i crearan un record.
- **El descobriment**, a través d'activitats guiades que introdueixin nou coneixement.
- **La reflexió**, mitjançant l'argumentació de respostes fruit del pensament crític.
- **La relació dels fets**, ja que es farà referència a la causa i conseqüència dels esdeveniments i els lligams existents entre uns i els altres.

Pel que fa al quadern de treball, consta d'activitats individuals i col·lectives. Dins les col·lectives n'hi haurà que es faran en parelles, en petits grups (4 o 5 companys), grups grans (10 companys) o tota la classe si és tracta de debatre, posar en comú o dur a terme pluja d'idees. Hi haurà activitats cooperatives on els alumnes hauran de participar dels altres per fer les tasques i construir el coneixement.

Solucions i observacions

El quadern de l'alumne presenta una sèrie d'activitats que, llevat de casos puntuals, no tenen una única resposta. Aquestes podran variar lleugerament en funció dels coneixements dels alumnes i les pròpies reflexions que en facin. És per això, que a aquesta guia només et donem algunes de les solucions a aquelles activitats de resposta única que pensem que et resultaran útils tenir a mà.

Així mateix, trobaràs també les solucions als mots encreuats i a la sopa de lletres del final del quadern.

ÍTEM 1. ESGLÉSIA DE LA MARE DE DÉU DELS ÀNGELS.

Taula de les parts i dels elements artístics i culturals de l'església.

1. Portal Major
2. Pica d'aigua beneïda
3. Escala del cor
4. Capella de la Beata
5. Capella de Sant Sebastià
6. Capella de la Comunió
7. Capella de Sant Antoni
8. Capella de les Ànimes
9. Capella de Sant Francesc
10. Capella antiga del Baptisme
11. Capella Nova de la Patrona
12. Capella de l'Assumpta
13. Sant Gabriel en el portal de la Plaça Vella
14. Capella de la Puríssima
15. Capella de Sant Josep

ÍTEM 2, DOCUMENT DE L'ARXIU MUNICIPAL DE POLLENÇA

Les paraules que han de transcriure els alumnes són les següents:

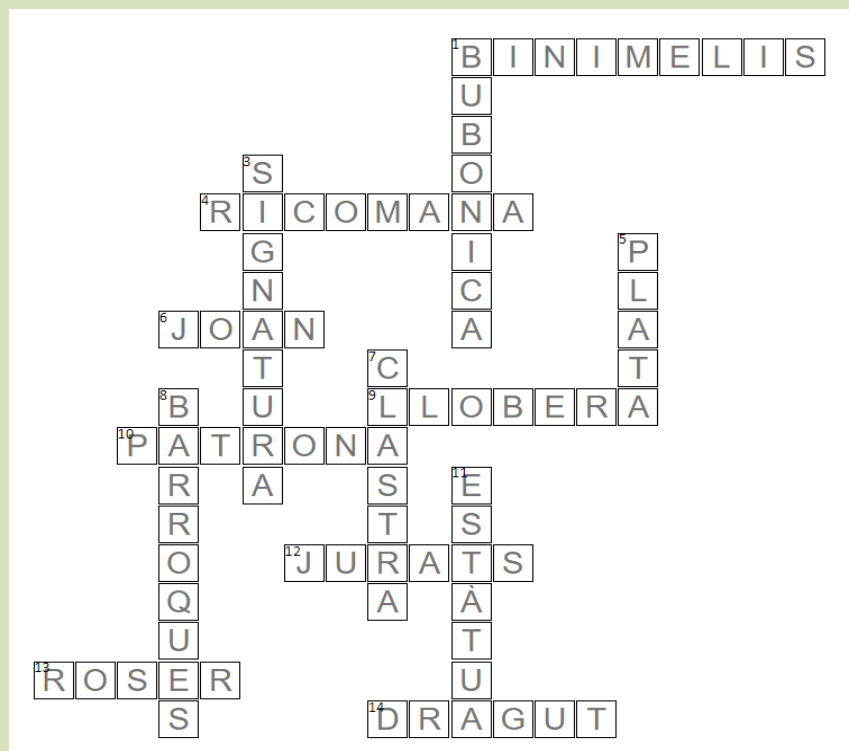
1. Universitat
2. Regne de Mallorca
3. Batle e Jurats
4. Parròquia de Pollença
5. Moros
6. Barbaria

7. Una talaya de dos homens

8. MCCCC vuyt

SOPA DE LLETRES I MOTS ENCREUATS

O Q B B A R R O C V L Y P E S
Q K D O M I N I C S F A O Q D
A R X I U J K F D G C V L L R
W N T A F O N A A O X I L Y A
D C V Y P R P P A T W J E H G
T G M C U N L E E I X H N J U
E D B P D A Z W S C M R Ç R T
M H V W Q L D V F T I I A U Q
P K P T N E Z U W D A B J K T
L N O W Y R E I R E T A U L E
E P Z L T V Z Y P I R A T E S
R I O S W G W M E U O S W Y A
S E I N D T O R R E R B I E U
R I C O M A N A Q N M D L J J
G U Q U N I V E R S I T A T X

Avaluació

Professor, per avaluar aquest itinerari, et proposem el model següent:

- 1) Avaluació del quadern de l'alumnat (10%).
- 2) Avaluació de l'actitud i el comportament (5%)
- 3) Avaluació dels coneixements adquirits (10%)

A la pàgina següent trobaras una rúbrica i una taula d'observació que pots utilitzar com a eina per avaluar les activitats i l'actitud. Es tracta d'un exemple que pots fer flexible a les teves necessitats

Per avaluar els coneixements adquirits, et suggerim plantejar una pregunta a l'exàmen. A continuació te'n proposem una. Es tracta d'una pregunta per posar V (vertader) o F (fals). Cada resposta correcta puntua 0'1, sumant un total d'1 punt.

La torre de la Talaia d'Albercutx es va construir el 1348 per resguardar-se de l'epidèmia de Pesta que hi va haver a Pollença aquell any.	F
La possessió de Son Marc comprava l'oli d'oliva a altres possessions properes.	F
Joan Binimelis va idear el sistema de senyals d'avisos de fum i foc que comunicaven les torres de defensa de l'illa.	V
El 1558 els frares franciscans iniciaren la construcció del Convent de Sant Domingo.	F
Els missatges eren els treballadors d'una possessió.	V
L'església de la Mare de Déu dels Àngels té el seu origen a l'Edat Mitjana, qual Jaume I atorgà les terres on es construí als cavallers templers	V
El simuladre dels "Moros i Cristians" commemora la victòria de Dragut sobre Joan Mas i els pollencins.	F
Flor Ricomana va ser una de les primeres ermitanes en establir-se al Puig de Maria.	V
A l'Arxiu Municipal de Pollença només hi ha documents medievals	F
Les columnes del Claustre de Sant Domingo són barroques	V

RÚBRICA PER AVALUAR LES ACTIVITATS DEL QUADERN

	 Malament	 Regular	 Bé	 Molt bé
Realització de les activitats	No presenta les activitats degudament complimentades	Presenta algunes activitats degudament complimentades	Presenta la majoria d'activitats degudament complimentades	Presenta totes les activitats degudament complimentades
Implicació i preocupació en les respostes	No mostra implicació en les respostes que proporciona ni preocupació per elles.	Mostra implicació i preocupació per algunes de les respostes que proporciona	Mostra implicació i preocupació per la majoria de respostes que proporciona	Mostra implicació i preocupació per totes les respostes que proporciona
Utilització d'eines a les activitats	No ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria	Només ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria en algunes d'elles	Ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria en la majoria d'elles	Ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria en totes elles
Assimilació dels conceptes	No incorpora els conceptes apresos	Incorpora alguns dels conceptes apresos	Incorpora la majoria dels conceptes apresos	Incorpora tots els conceptes apresos
Coherència, cohesió i utilització del llenguatge	No demostra coherència, cohesió i no utilitza un llenguatge apropiat a les activitats	Presenta mancances de coherència, cohesió i utilització d'un llenguatge apropiat a les activitats	Demostra coherència, cohesió i utilitza un llenguatge apropiat en la majoria de les activitats	Demostra coherència, cohesió i utilitza un llenguatge apropiat en la totalitat de les activitats

La següent taula d'observació no té cap assignació numèrica, però podria establir-se que cada una de les cinc categories en que es divideix representi dues puntuacions (la cara més feliç seria un 10 o 9, la següent, un 8 o un 7, i així successivament).

<u>EINA D'AVALUACIÓ</u>					
<u>ACTITUD</u>					
Ha assistit (o la seva absència ha estat degudament justificada), a totes les sessions de l'itinerari					
Ha mostrat una actitud positiva, sense interferir de manera negativa en el desenvolupament de l'itinerari					
Ha tingut respecte cap al professor i la resta dels companys					
S'ha involucrat i ha cooperat amb els companys per la resolució de les tasques grupals					
Ha mostrat interès en les explicacions i ha formulat preguntes					
S'ha mostrat respectuós als llocs visitats, amb el patrimoni i material					

Recursos bibliogràfics i webgrafia

Els quaderns dels alumnes contenen amb una breu contextualització històrica a l'ítem de la visita. Tots els recursos que apareixen al quadern de l'alumnat els podràs trobar al seu corresponent apartat de bibliografia i webgrafia. A continuació et deixem a una llista de recursos que podràs fer servir conèixer Pollença o la seva història així com per ampliar les explicacions, si cal.

Síntesi històrica de la pàgina web de l'Ajuntament de Pollença

<https://www.ajpollenca.net/ca/municipi/s%C3%ADntesi-hist%C3%B2rica> [Data de consulta: 22/01/2020]

Pàgina web de l'Oficina d'Informació Turística de Pollença

<http://www.pollensa.com/ca/> [Data de consulta: 22/01/2020]

Bordoy Bordoy, M. J. (2003). "El monestir del Puig de Pollença. La seva història (1348-1564). *Anuari n° 10*. Ed. Ajuntament de Pollença, Pollença.

Cifre Cifre, Ramon. (1991). *Dos-cents anys de vida parroquial a Pollença, 1790-1990*. Ed. Punt Gràfic Pollença, Pollença.

Marquès Luis, A. i Salas Vives, P. (2003). *Les possessions de Pollença*. El Gall Editor, Pollença.

Mateu Rotger i Capllonch (1995). *Història de Pollença*. Volums I, II i III. Ed. Punt Gràfic, Pollença.

Pou Amengual, Miquel (2017). "El retaule dominic del Roser a Pollença. EL procés constructiu i els seus artistes", *Locus Amoenus*, n° 15, pp. 55-90.

Rabassa Ensenyat, R. (1994). *El puig de Pollença*. Ed. Punt Gràfic, Pollença.

Rabassa Ensenyat, R. (1998). *Fills il·lustres de Pollença*. Ed. El Gall Editor, Pollença.

Rabassa Ensenyat, T. (1996). *Història de Pollença. Síntesi*. Ed. Punt Gràfic, Pollença.

Riera Ferrer, J. I Garau Llompart, Isabel (1989). "Documentació històrica de l'Arxiu Municipal de Pollença". *Mayurqa: Revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, nº22, 2 pp. 787-792.

Segura, J. (1984). *La Talaia d'Albercutx (Formentor)*. Ed. Ajuntament de Pollença, Mallorca.

Serra de Gayeta i d'Asprer, F. (1981). *Aportació a la història de Pollença*. Ed. Caixa d'Estalvis de Colònia, Pollença

Material dissenyat i elaborat per

Carmen Moral. Pollença, 2020.

c.moralcarruana@gmail.com

**ANNEX 3. ITINERARI PER POLLENÇA. HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA. 4T
D'ESO. QUADERN DE L'ALUMNE.**

ITINERARI PER POLLENÇA

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

CURS: 4t d'ESO

Quadern de l'alumne

CONEIXES POLLENÇA?

I LA SEVA HISTÒRIA?

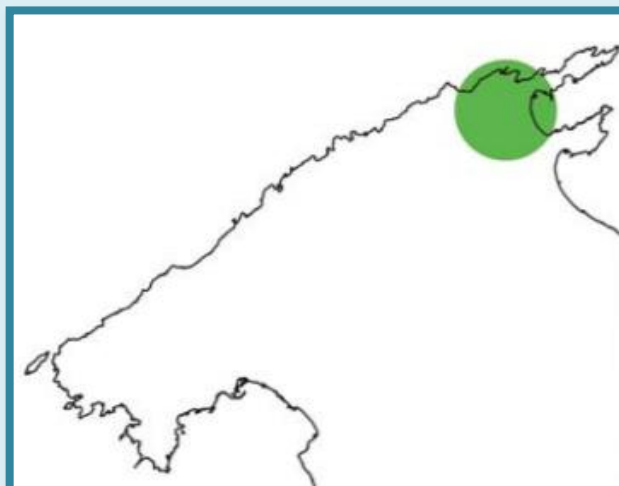
El quadern que tens a les teves mans et suggereix un recorregut històric per la Pollença de l'època contemporània amb múltiples activitats. Un recorregut on visitaràs llocs i coneixeràs personatges cabdals d'aquest període de la història.

- *L'Ajuntament (1716)*
- *Atilio Boveri (principis segle XX)*
- *Clara Hammerl (principis segle XX)*
- *Publicitat dels anys 30 del segle XX a l'Arxiu Municipal*
- *Can Morató (1922)*
- *Hotel Formentor (1929)*
- *El Port de Pollença als anys 30 i el seu creixement urbanístic*

Abans d'iniciar aquesta aventura ens hem d'ubicar geogràficament. On està Pollença i els llocs que visitarem?

Pollença se situa al nord-est de l'illa de Mallorca, a uns 58 kilòmetres de Palma.

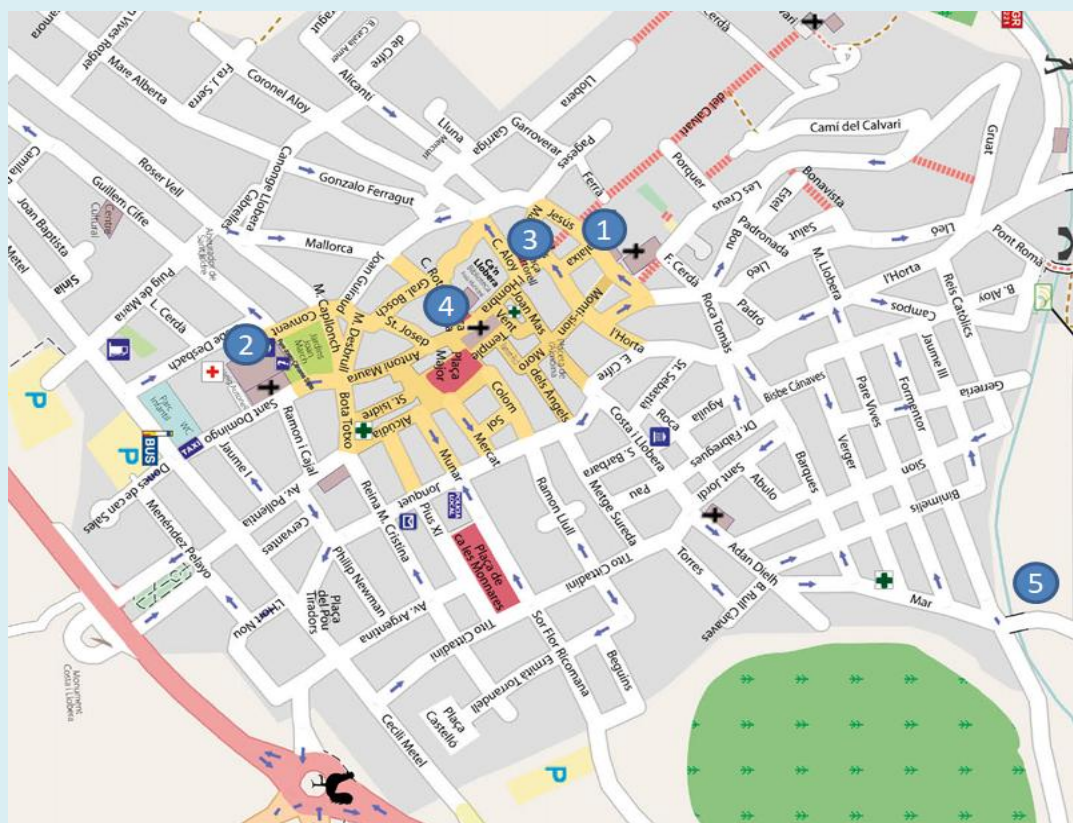
El municipi el formen Pollença poble, la Cala de Sant Vicenç, el port de Pollença i la península de Formentor.

LOCALITZACIÓ

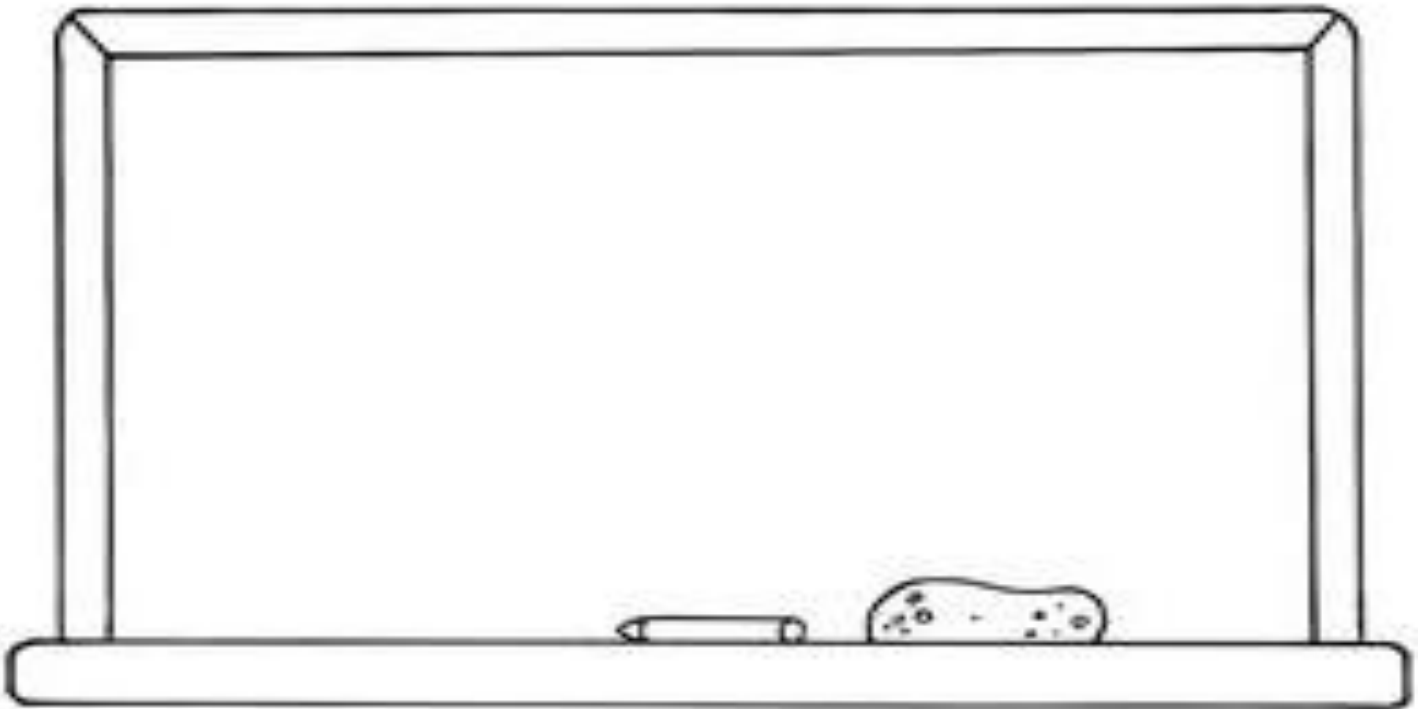
1. L'Ajuntament (1716)
2. Atilio Boveri (principis segle XX)
3. Clara Hammerl (principis segle XX)
4. Publicitat dels anys 30 del segle XX a l'Arxiu Municipal
5. Can Morató (1922)
6. Hotel Formentor (1929)
7. El Port de Pollença als anys 30i el seu creixement urbanístic

ANEM PER FEINA!

Abans d'iniciar el nostre recorregut, intentem conèixer un poc més sobre Pollença i els llocs que visitarem.

- **PLUJA D'IDEES.** Què sabeu de la Pollença de l'època contemporània? Dugueu a terme una pluja d'idees entre tota la classe i anota-ho a la teva pissarra.

→ A aquest quadern trobaràs ítems de la història contemporània de Pollença. Situa'ls a l'eix cronològic i afegeix aquests altes:

Franquisme, Segona Guerra Mundial, , Boom turístic

Quines altres dades sabem de Pollença?

→ Completa la següent taula. A la pàgina web de l'Ajuntament de Pollença trobaràs la informació necessària.

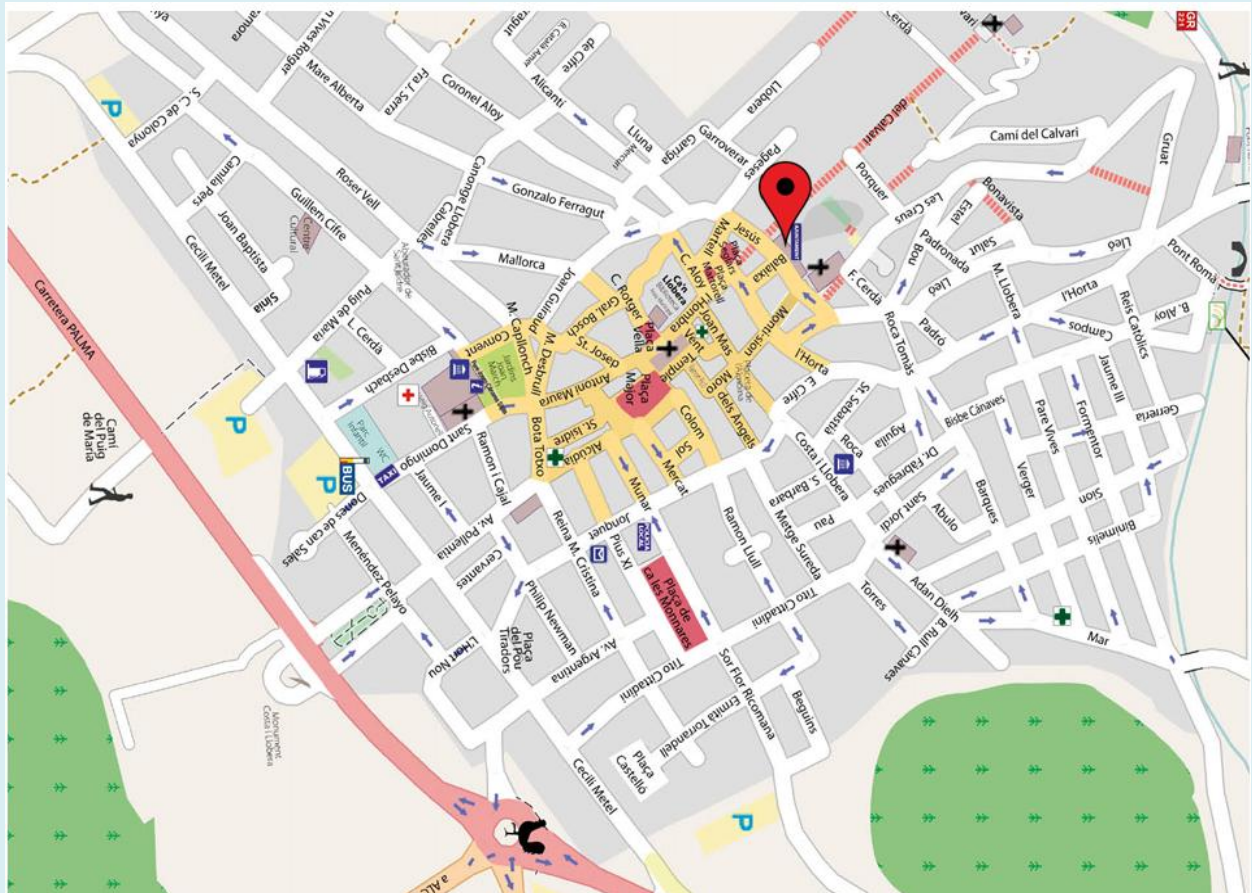
<http://www.ajpollenca.net/ca/municipi/informaci%C3%B3-general>

NÚMERO D'HABITANTS		
TOTAL	HOMES	DONES
SUPERFÍCIE (en hectàrees)		
TEMPERATURA		
HIVERN		
PRIMAVERA		
ESTIU		
TARDOR		
RELLEU (descripció)		

L'AJUNTAMENT DE POLLENÇA

C/ del Calvari, 2

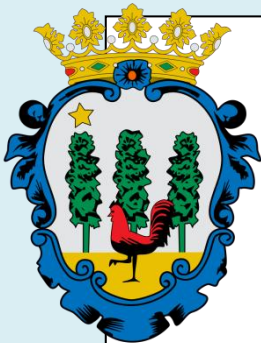
L'AJUNTAMENT DE POLLENÇA

Després de la Guerra de Successió, el Decret de Nova Planta, el 1716, comportà canvis importants a nivell polític donant pas a una nova institució: l'Ajuntament.

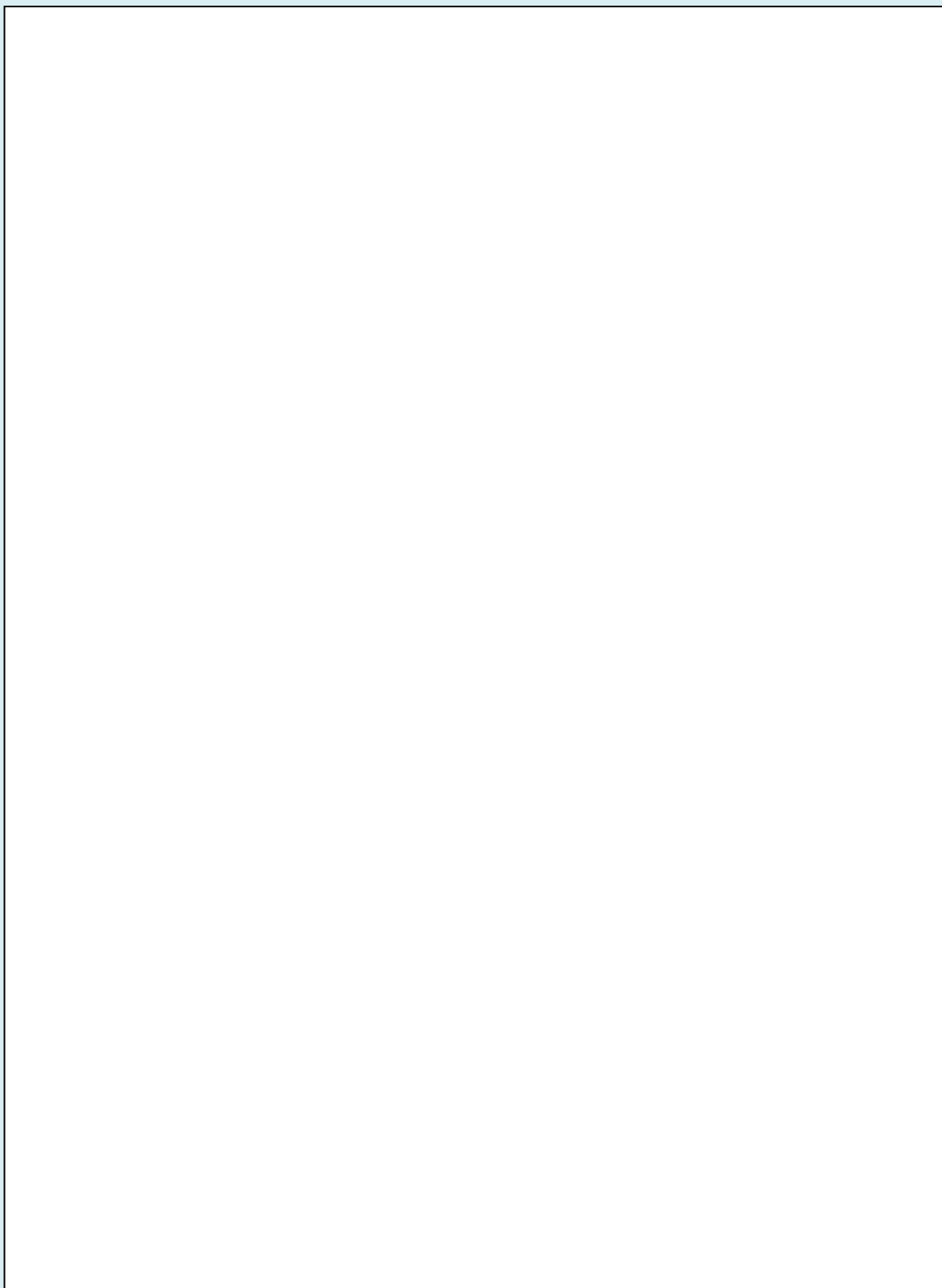
En el seu origen, l'Ajuntament va estar ubicat a la Plaça de l'Almoina. Va ser el 1882 quan es va traslladar a una part de les dependències de l'edifici de Montision, que fou construït pels jesuïtes entre els anys 1696 i 1738.

- ➔ Observa l'edifici Montision, on s'ubiquen les dependències de l'ajuntament. Fes una descripció d'aquest edifici i digues què més hi podem trobar a part de l'ajuntament.

- ➔ T'has fixat en l'emblema de Pollença que apareix als documents oficials de l'ajuntament? Quin element distintiu identifiques? Fes un llistat de tot allò que coneguis de Pollença que faci servir el gall com a distintiu.

→ Com és l'Ajuntament? Què hi ha a l'edifici? Escriu a continuació quins departaments pots trobar a cada planta i tot allò que vulguis destacar. No oblidis mencionar les exposicions i obres d'art que vegis.

A large empty rectangular box with a thin black border, intended for the student to write their observations and findings from the building tour.

➔ Per comprendre l'evolució política que va tenir lloc després del Decret de Nova Planta, és necessari conèixer els òrgans de govern que existiren i com es succeïren. Completa la següent taula:

ÓRGAN	ÈPOCA	FUNCIO
Gran i General Consell		
Universitat		
Jurats		
Síndics		
Batle		
Regidors		

➔ La plaça de l'Almoïna, també coneguda popularment com a plaça del Gall, va ser el lloc on es va ubicar l'ajuntament abans de ser traslladat a Montision el 1882. El topònim Almoïna d'aquesta plaça té un significat. Saps quin és? Demana ajuda als vianants que trobis pel carrer.

➔ Saps com funciona l'Ajuntament de Pollença a l'actualitat? Respon a les preguntes següents fent ús de recursos electrònics com la pàgina web de l'ajuntament de Pollença.

<http://www.ajpollenca.net/ca/ajuntament/el-consistori>

Qui forma part de l'equip de govern?

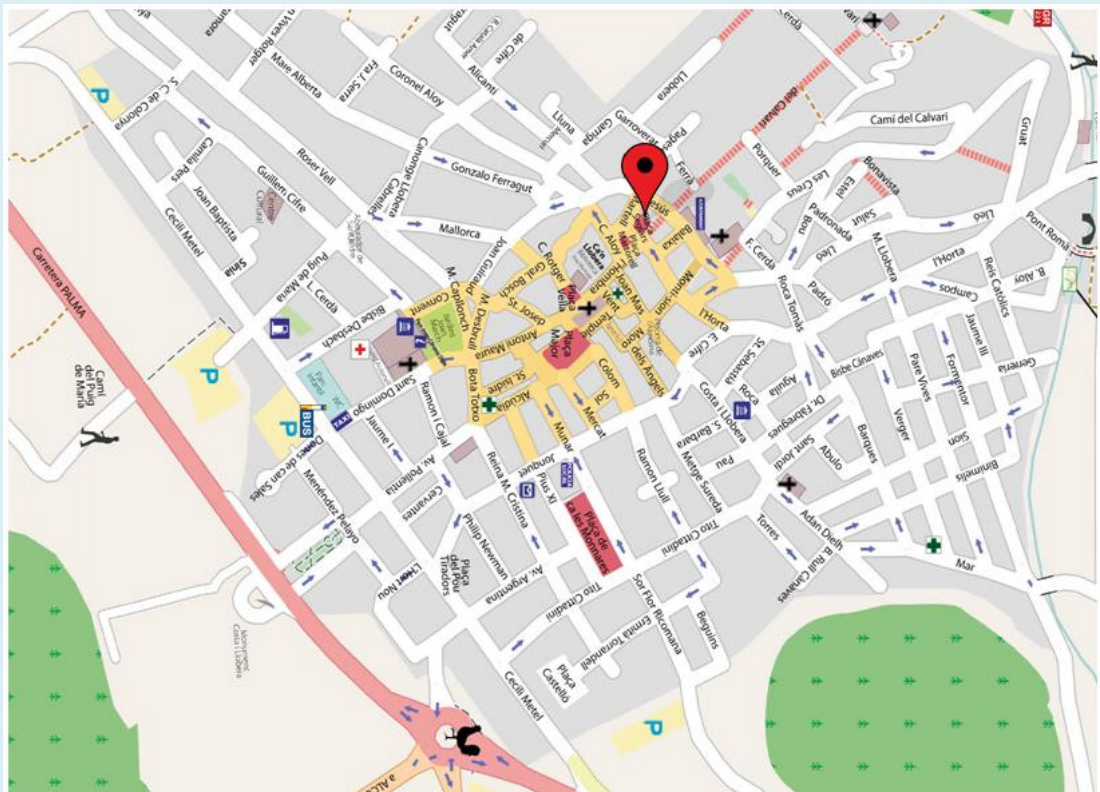
Què és un ple?

Quina és la funció de l'oposició?

CLARA HAMMERL

Plaça dels Seglars

CLARA HAMMERL

Clara Hammerl va néixer el 1860 a Bromberg, antiga Prússia i actual Polònia. Fou allà on conegué al que més tard seria el seu marit, el pollencí Guillem Cifre de Colonya.

Clara Hammerl y Guillem Cifre de Colonya es traslladaren a Pollença, a la possessió familiar, on tingueren tres fills. Un cop allà, Hammerl s'implicà en l'obra del seu espòs: feia classes a l'Escola de Colonya, col·laborava activament en la Caixa d'Estalvis i duia a terme tasques pròpies de la possessió.

Malauradament, Clara Hammerl es trobà amb l'oposició del sector més tradicionalista de Pollença pel fet de ser estrangera i col·laborar en tasques que no eren pròpies de les dones d'aquell moment. Tot i això, els prejudicis socials de l'època no impossibilitaren que aquesta dona passés a la història del poble, recordada i reconeguda per totes les seves contribucions.

Per saber-ne més, et deixem l'enllaç al documental de *Clara Hammerl* narrat per Pere Salas, historiador pollencí

https://www.youtube.com/watch?time_continue=2310&v=K16QR5IAD3M&feature=emb_logo

→ Llegeix el còmic: *Clara Hammerl. Caminant per la igualtat* de Nívola Uyá. El trobaràs disponible al següent enllaç. Llavors, respon a les preguntes.

https://web.conselldemallorca.cat/documents/402578/1082850/20181007_comic_ClaraHammerl.pdf/717117aa-f52d-2bbf-4baf-a1ce87a083a1?t=1548327567567

- Quina inquietud compartien Guillem Cifre de Colonya i Clara Hammerl?

- Com descriuries el funcionament de l'escola que varen fundar?

- Com aparegué la Caixa d'Estalvis?

- Per què va morir Guillem Cifre de Colonya?

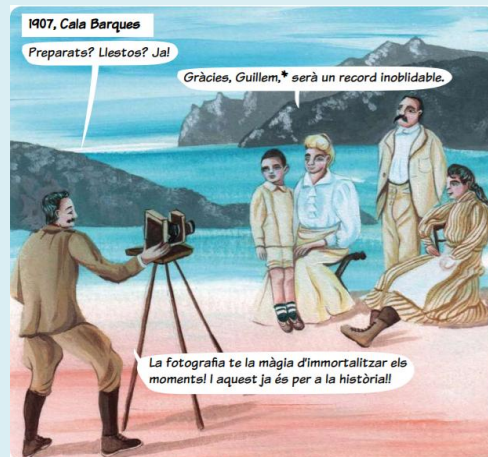
➔ Identifica al còmic tres llocs de Pollença que apareixen dibuixats.

1	
2	
3	

➔ A continuació pots veure una vinyeta del còmic. Reconeixes al fotògraf? Digues qui era i quina relació té amb Clara Hammerl i Guillem Cifre de Colonya. Trobaràs tota la informació a l'article de premsa següent:

<http://puntinformatiu.cat/guillem-bestard-canaves-1881-1969/>

El 2017, quan es va inaugurar el bust de Clara Hammerl a Pollença, es dugué a terme un acte inaugural en el que s'elogià la labor d'aquesta dona. Aquí pots veure un petit vídeo d'aquell moment:

<https://colonya.com/ca/nosaltres/clara-hammerl/>

→ Al vídeo s'han pogut sentir molts elogis entorn a Clara Hammerl i la seva labor a Pollença. Enumera les vuit contribucions que més destacaries. Llavors, poseu-les en comú amb la resta de companys justificant per què les heu triat.

1)

2)

3)

4)

5)

6)

7)

8)

→ El bust de Clara Hammerl és obra de l'artista Georgina Gamundí. Observa'l i fes una descripció del resultat final de l'obra.

→ Entre tota la classe, parleu de la importància que tingué Clara Hammerl a Pollença i proposeu iniciatives que es podrien dur a terme per rendir-li homenatge i donar a conèixer la seva tasca.

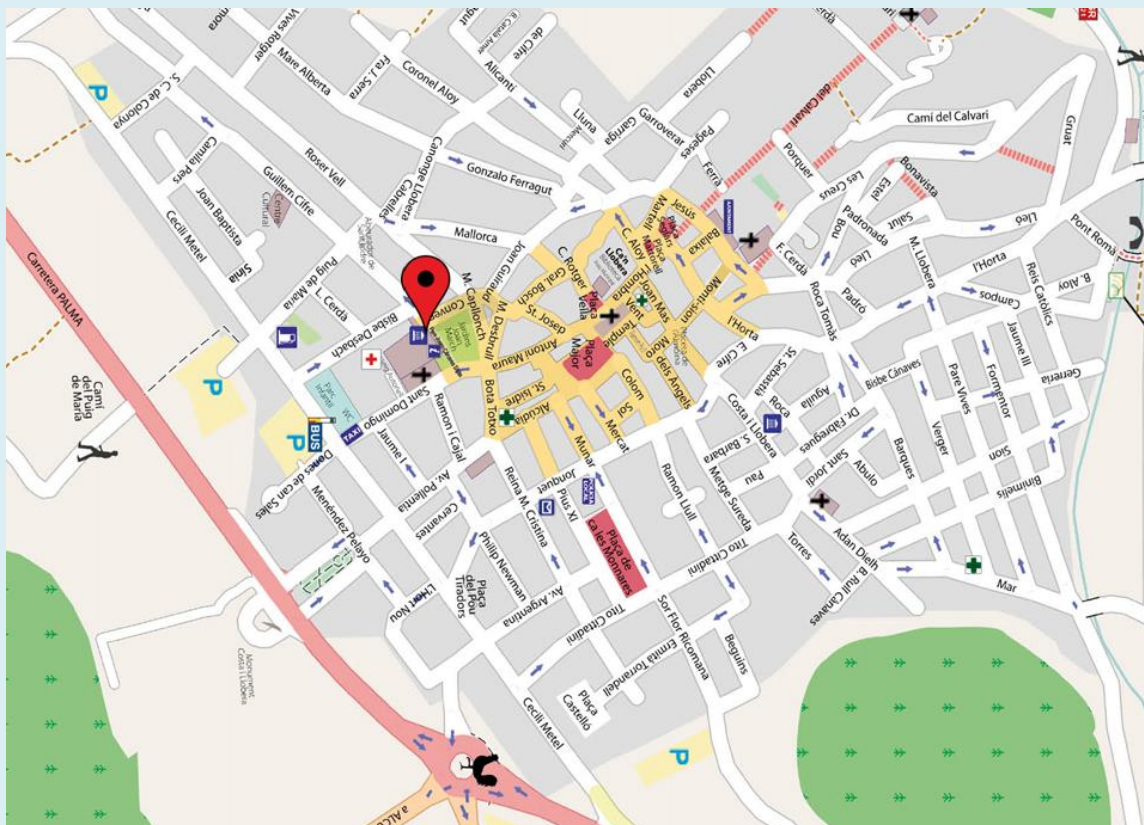
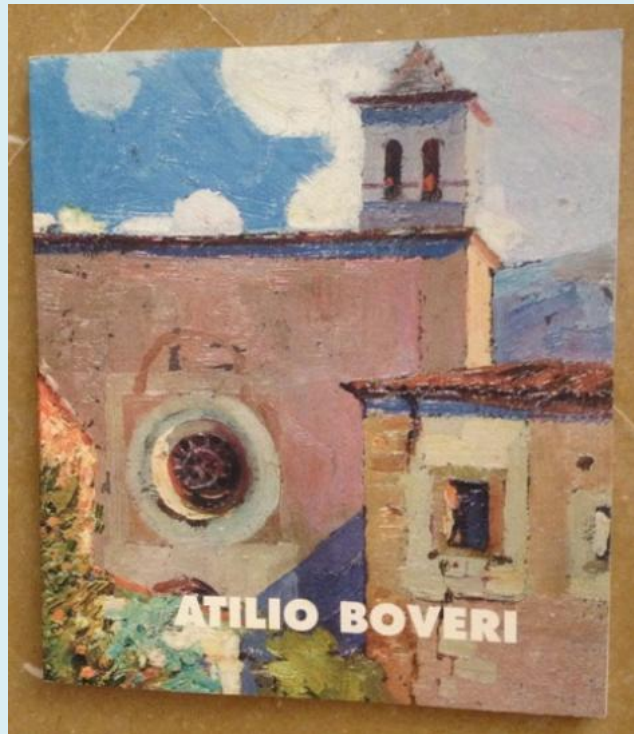

ATILIO BOVERI

Museu de Pollença

C/ Pere Josep Salas, s/n

ATILIO BOVERI

Atilio Boveri fou un artista argentí molt polifacètic. L'any 1912 arribà a Mallorca gràcies a una beca d'estudis i s'instal·là a Pollença, on hi passà 3 anys. En aquest breu període de temps dugué a terme una gran labor social creant "Las abejas de la playa", una fundació de socors mutus per als pescadors.

Boveri s'integrà fàcilment en la societat pollencina, on tingué un important paper cultural. Els vespres, feia a casa seva teatre amb titelles per als nins i també els hi va ensenyar a llegir i a escriure, portant a terme una gran tasca d'alfabetització.

Atilio Boveri destacà també per la seva faceta artística. Pintà diversos quadres religiosos per a l'Església de la Mare de Déu dels Àngels i col·laborà amb la fàbrica de ceràmica La Roqueta de Palma pintant vuit plats.

Tot i que Boveri només passà 3 anys a Pollença, la seva empremta va ser molt gran. Deixà un gran llegat artístic, part d'ell, conservat al Museu de Pollença, i també contribuí de manera significativa en les tasques de dinamització social i cultural del poble.

ANEM AL MUSEU DE POLLENÇA A VEURE L'OBRA D'ATILIO BOVERI!

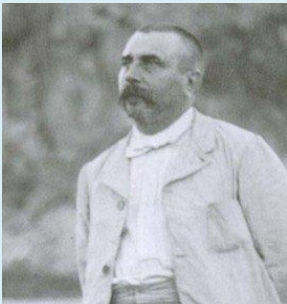
El Museu de Pollença va néixer l'any 1975 i s'ubica a una part de les dependències del Convent de Sant Domingo. Inicialment albergava pintura i retaules de les esglésies de Pollença, però amb el temps va anar creixent.

→ Quines sales i exposicions podem trobar al Museu de Pollença?

→ Has trobat el regal que el Dalai Lama va fer a Pollença el 1990? Què és?

→ Quin d'aquests personatges és Atilio Boveri? Al museu hi trobaràs un retrat que t'ajudarà a identificar-lo. Cerca'!

No oblidis la cara d'aquests personatges. Et poden ser útils més endavant.

Com has pogut observar, una part del Museu de Pollença està reservada a l'obra d'Atilio Boveri. Malauradament, hi ha molt més material al dipòsit que no està exposat per falta d'espai.

- ➔ Realitza un inventari amb tot el material de Boveri que hi ha exposat i classifica'l en funció del que sigui. Pots fer-ho en forma d'esquema, taula, o el que consideris més adient.

A large empty rectangular box with a black border, intended for the student to draw or write their inventory of Boveri's material.

→ Utilitza les pistes següents per identificar de quina obra d'Atilio Boveri es tracta. Quina relació té aquesta obra amb l'artista?

PISTES

L'obra va ser produïda l'any que començà la Primera Guerra Mundial.

Destaquen els colors verds, blaus, ocres i rojos.

Té un vincle personal amb l'artista.

Té textura.

Pista gràfica:

→ De quina obra es tracta?

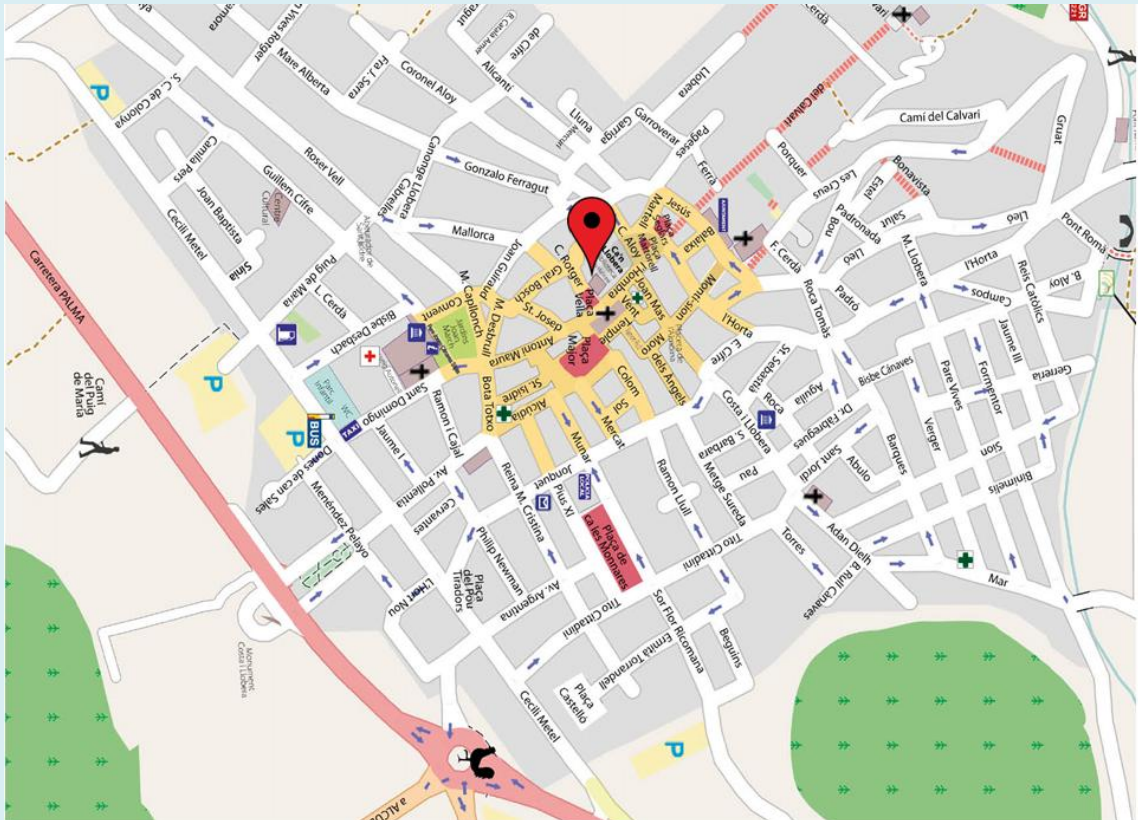
→ Per què destaca aquesta obra? Quina relació o vincle té amb l'artista?

PUBLICITAT ARXIU

Arxiu Municipal de Pollença

Plaça Vella, 7

ANEM A L'ARXIU MUNICIPAL DE POLLENÇA A VEURE PUBLICITAT DELS ANYS 30 DEL SEGLE XX!

L'Arxiu Municipal de Pollença està ubicat a les dependències de Can Llobera. A més a més, Can Llobera alberga la Biblioteca i el fons fotogràfic Guillem Bestard.

Però, què és Can Llobera? Can Llobera, actualment, és una casa museu, però abans de ser-ho, va ser la casa de la família Llobera des del segle XVIII. Aquesta família era una de les més riques del poble. D'ells se'n desprenen personatges tan rellevant com Pere Llobera Garau, que va ser president de la diputació provincial de les Balears el 1919. Dels seus avantpassats destaquen metges, advocats, pintors i fins hi tot guarden parentesc amb el poeta pollencí Miquel Costa i Llobera. A l'arxiu veuràs documents personals de Pere Llobera Garau (1857-1941), concretament, rebuts d'electricitat que al seu revers tenen publicitat.

La casa dels Llobera va ser venuda a l'Ajuntament de Pollença amb mobiliari, llibres i altres documents familiars. El 2014 s'inaugurà com a casa-museu, biblioteca i arxiu històric. No va ser fins el 2019 que es va fer un inventari de tots els documents personals que havia deixat la família (cartes, apunts acadèmics, notes mèdiques, factures, testaments, etc.).

*Et convidem a veure aquest meravellós arxiu i la publicitat de
principis del segle XX!*

La publicitat que veuràs a l'Arxiu Municipal de Pollença (AMP) té diversos aparells elèctrics. Avui dia són indispensables a la nostra societat, però als anys 30, moment en que es comercialitzaven, van ser una autèntica revolució per a la llar.

La utilització d'aquests aparells no hagués estat possible sense l'existència de l'electricitat. Però, saps quan hi va haver llum elèctrica per primer cop a Mallorca? Mira el següent documental que ho explica:

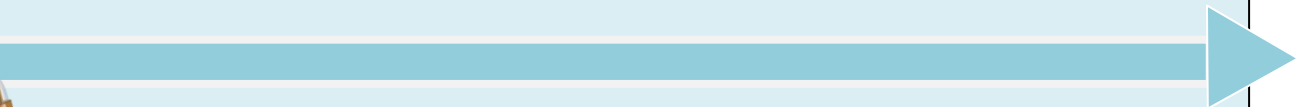
“La fábrica desaparecida. Las islas encienden la luz”, IB3

<https://www.youtube.com/watch?v=qf9Raj6dYoc>

➔ A partir del que has vist al documental i l'article següent, elabora un eix cronològic amb les fites més importants de l'arribada de l'electricitat a Mallorca.

<https://www.elmundo.es/elmundo/2012/01/31/baleares/1328019768.html>

A continuació pots veure un rebut de la companyia elèctrica *Gas y Electricidad, S.A.* del 1931. Era habitual que la part de darrera d'aquests rebuts anés destinada a la publicitat. Aquí en pots veure alguns exemples. Tots ells es situen entre l'any 1930 i 1935. A l'arxiu podràs veure altres rebuts amb publicitat, més antics que aquests.

Nº 12958 *

E. 4. K. 5218.
D. PEDRO LLOBERA
TIERRA SANTA 13 1º
PALMA

Med. n.º 88- Mir-Cadená. 11

1931		Lectura de Contador		Clase de Consumidor	K. W. H. consumidos	Precio	Pesetas	
Julio	Agost.	Anterior	Presente					
1917				P				
Palma,		20 AGOS. 1931		1931	Impuesto 17 %			
		Recibí			Recargo 30 %			
					Timbre concertado.			
					Alquiler de Cont.		/	
					TOTAL.		/	

Roble L. Uray
Director General

GAS Y ELECTRICIDAD, S. A.
CALLE DE MOREY, 35
PALMA

La Calefacción ideal,
la más limpia, sencilla
e higiénica es la eléctrica

Las estufas eléctricas
Son económicas.
No producen humo.
No desprenden gases.
Son fácilmente transportables
Infinidad de modelos en
nuestra
Sala de
Demostraciones
Morey, 35 - Tel. 1205
Cualquiera de nuestros Empleados admitirá gusto su pedido

M. Mir-Cadená. 11

ESTE MES OFERTA ESPECIAL

3 Modelos Populares

Precios desde Ptas. 13.75

Enchufe y espere 2 minutos
Enseguida podrá Vd. planchar su ropa de la manera que más le conviene, es decir:
LIMPIO - RAPIDO - COMODO
PALMA - TERRENO - INCA - MANACOR - FELANITX

M. Mir-Cadená. 11

en el dormitorio.

en el despacho.

en el laboratorio.

la estufa eléctrica
GAS Y ELECTRICIDAD S.A.

Del trabajo de varios notables ingenieros ha resultado esta maravillosa plancha marca GAS Y ELECTRICIDAD, S.A. Solicítala en una de nuestras Salas

M. Mir-Cadená. 11

VENTILADORES
GENERAL ELECTRIC
BATEN AL SOL

Haga su pedido a cualquiera de nuestros empleados o en una de las siguientes salas:
Ave. Alejandro Rosselló, 106 - Calle Morey, 35
Calle Hornaboque, 52 - Ave. 14 de Abril, 15
GAS Y ELECTRICIDAD, S. A.

M. Mir-Cadená. 11

→ Observa els rebuts amb publicitat que et mostraran a l'AMP i enumera els productes que apareixen publicitats i la seva funció. Llavors col·loqueu-vos en cercle i digueu cada un com penseu que era la vida abans de l'arribada d'aquests producte i com l'ha canviat.

<i>Planxa elèctrica</i>	

→ Quina relació tenen els productes que es publiciten amb el rebut de l'altra cara del full?

A l'AMP podràs veure rebuts d'electricitat anteriors al de la companyia *Gas y Electricidad S.A.*, concretament de la *Sociedad de Alumbrado por Gas* i la *Compañía Mallorquina de Electricidad*.

➔ Cerca a la xarxa informació sobre aquestes companyies elèctriques i explica quina informació històrica podem extreure si analitzem els seus rebuts. Et deixem dos enllaços que et poden resultar d'utilitat:

<http://www.eeif.es/veus/Gas-i-Electricitat-SA/>

https://www.cambramallorca.com/documentos/Desp_3258.pdf

El Fons de la Família Llobera conté molts altres rebuts de comerços i negocis de Palma, com ara de botigues, sastreries, pastisseries, ferreries, etc.

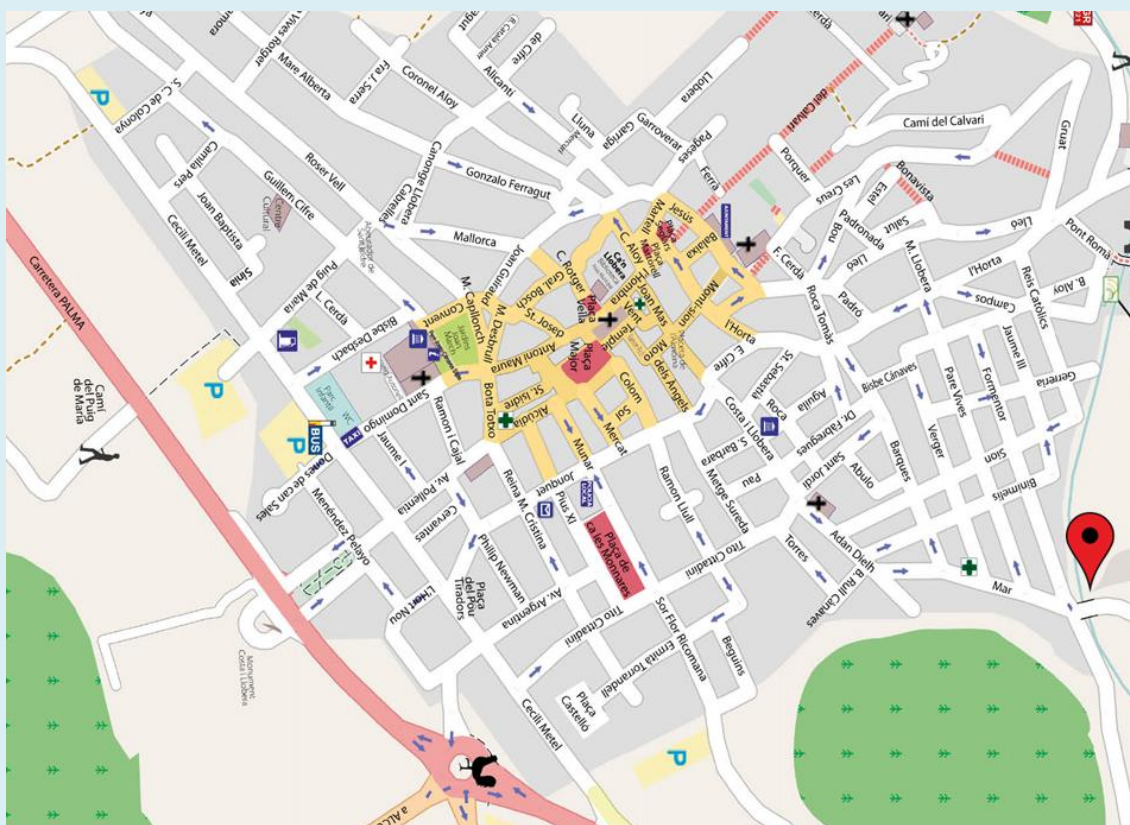
→ Quina informació històrica penses que es pot extreure de tota aquesta documentació?

A large empty rectangular box for writing the answer.

CAN MORATÓ

C/ Sant Nicolau, sn

CAN MORATÓ

El 1922, a Pollença, es construí una fàbrica de catifes que rebé el nom de Can Morató pel seu propietari, Rafel Morató.

Abans de la instal·lació de la fàbrica de catifes, Pollença era un poble amb una economia principalment agrícola. Amb el pas dels anys, la situació sociocultural va anar canviant. L'arribada del boom turístic va propiciar l'obertura d'alguns hotels emblemàtics, i Can Morató fou l'encarregada de fer-ne les catifes.

L'impacte que tingué Can Morató a Pollença no sols fou econòmic, sinó també social. El poble es va omplir de persones que anaven i venien del seu torn de feina.

Les catifes eren comercialitzades a tota la península baix encàrrec. Cal destacar també, que en temps de la Guerra Civil, Can Morató fabricà abrics, mantes i sacs per a l'exèrcit nacional.

Tot i l'èxit que tingué Can Morató (30 anys d'èxit) als anys 70, després de dues generacions, els hereters de Rafel Morató no van saber conduir la fàbrica i van haver de tancar-la. Actualment, Can Morató és patrimoni històric industrial, però això no ha evitat que la fàbrica es trobi abandonada i en runes.

Al següent enllaç podràs veure un petit vídeo que explica com era la feina a la fàbrica, amb algunes fotografies de l'època.

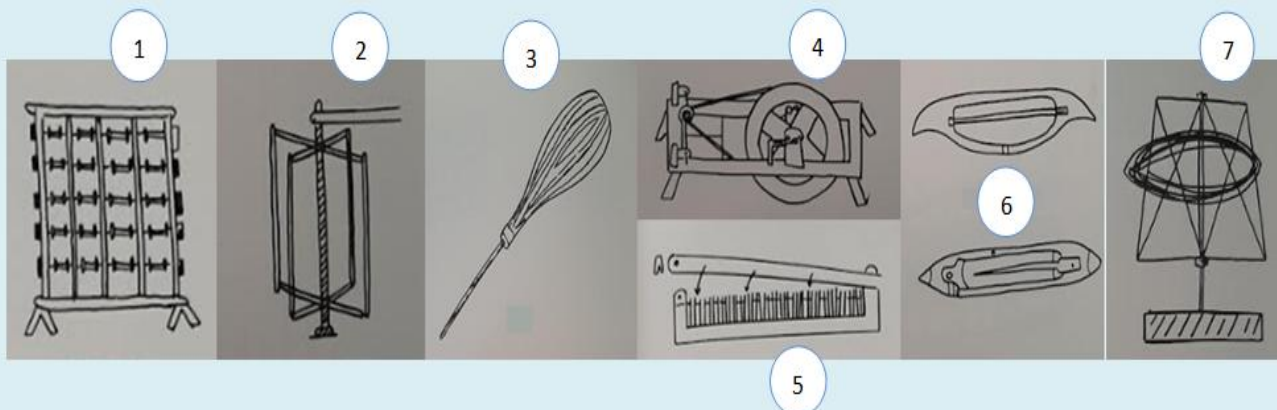
<https://www.dailymotion.com/video/xfzs1c>

→ Tal com s'aprecia, la fàbrica es troba abandonada i en runa. Observa la fàbrica, la façana, els seus voltants i elabora un informe del seu estat de conservació.

La fàbrica de Can Morató feia servir nombroses eines i tècniques per confeccionar les catifes. A continuació pots veure algunes il·lustracions d'aquests instruments antics.

- a) **ORDIDOR.** Aparell de muntura vertical que descansa damunt un eix de quatre braços, units entre ells amb un llistó, formant un conjunt ferm. S'utilitzava per agrupar tots els fils destinats a l'ordit (conjunt de fils estesos longitudinalment en el telar).
- b) **PUNXÓ.** Instrument de ferro acabat en punta rodona, com un ganxo. S'emprava per estirar i treure el fil.
- c) **EMPUADORA.** Instrument format per un marc de fusta d'uns 100 cm d'ample per 10 cm d'alt. Estava guarnit d'unes pues o dents de ferro separades entre si per uns 40 mm. Aquestes dents servien per regular i donar l'amplada corresponent a l'ordit.
- d) **DEBANADORA.** Aparell de forma troncocònica d'uns 35 cm de diàmetre i una altura de 50 cm. Estava suspès i girava damunt un eix de ferro ataconat a un fust. Solia ser de canya o de llistons de fusta.
- e) **LLANÇADORA.** Instrument que el teixidor passava a mà per la calada de l'ordit. En els extrems, per evitar que es despuntessin amb l'ús, va proveït d'unes defenses de ferro incrustades a la fusta i dins hi ha un passador de fil de ferro.
- f) **TORN.** Aparell que tenia la funció d'omplir els canyets, amb la filatura apropiada i mitjançant les llançadores i teixir les teles corresponents.
- g) **CARRO.** Muntura de fusta distribuïda en separacions mitjançant llistons. Cada 20 cm hi ha uns forats que serveixen d'allotjament a un passador de ferro, destinat a sostenir els rodets de fil per ordit.

➔ Relaciona els instruments de les definicions anteriors amb la seva il·lustració,

Ordidor	Punxó	Empuadora	Debanadora	Llançadora	Torn	Carro

A continuació pots llegir un fragment que parla de les condicions laborals dels treballadors de Can Morató²⁴.

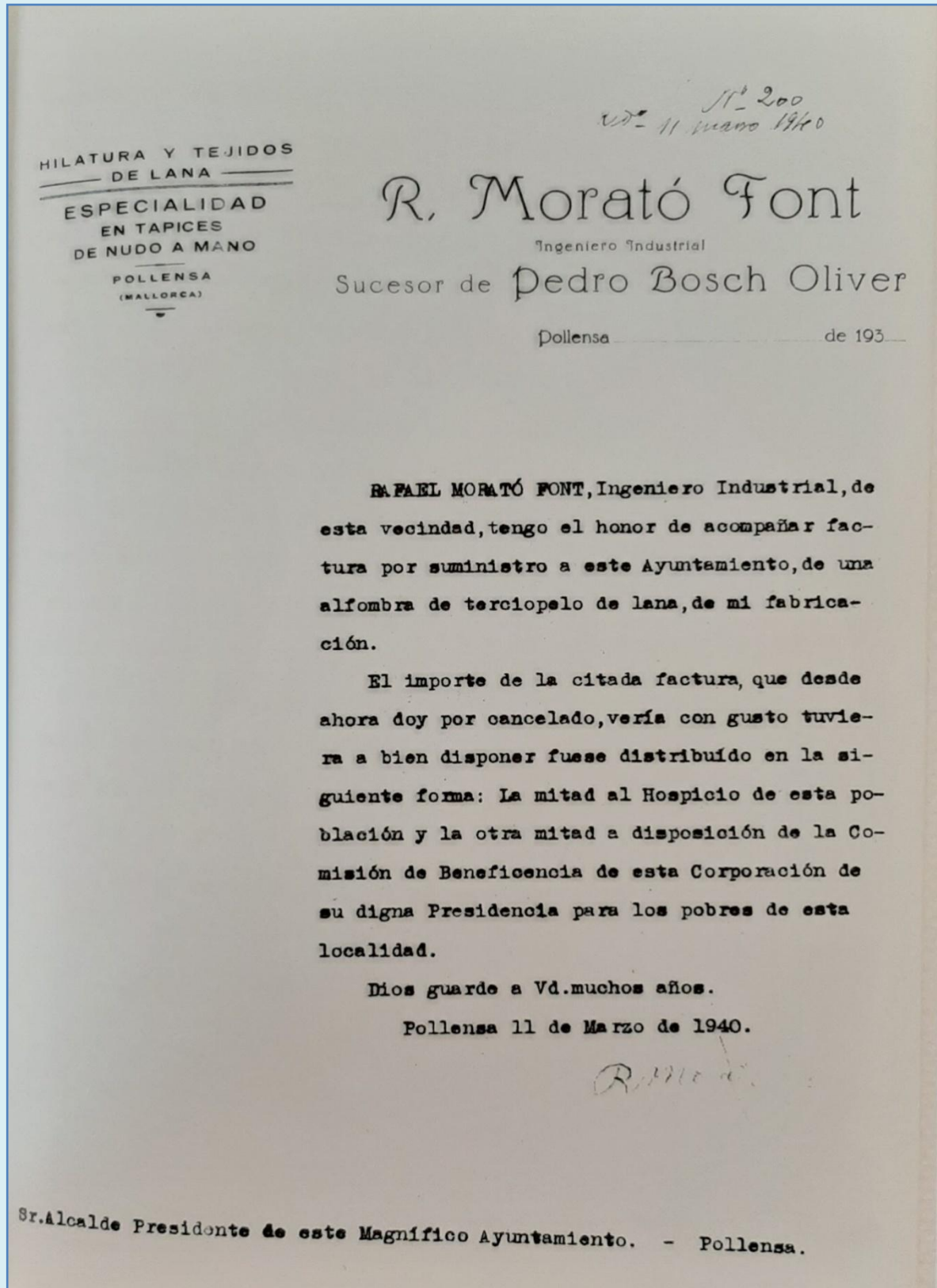
L'horari d'aquesta feina no era molt diferent als horaris de les empreses actuals: entraven a treballar a les sis de la matinada fins a les dotze del migdia. Aquest horari matinal s'interrompia mitja hora (de nou a nou i mitja), per berenar. A la tarda, s'hi tornaven a posar a les dues, fins a les sis de l'horabaixa. (...) Si havien d'acabar una comanda urgent, i el gènere no era a punt, tothom havia de quedar més temps a la fàbrica, a fi d'enllestir els encàrrecs a temps per exportar-los a la data prevista. En cas de que qualche artesana no hagués acabat la seva part de trama, com que anaven de dues en dues o almenys una a cada costat de catifa, per molt llarga que fos, no podien rodar fins que no estava acabat el tros que se li havia assignat, per tant, si alguna d'elles o acabava de teixir la seva part, hi havia d'anar abans d'hora a fi que quan arribes l'altra fos a punt per rodar i continuar.

➔ Què penseu de les condicions laborals que descriu el text? Parleu-ne conjuntament i compartiu la vostra opinió amb els companys.

²⁴ Aquest fragment pertany a un estudi d'Antònia Llobera i Maria Mora sobre Can Morató que es va publicar a l'*Anuari II*, nº1 de l'Ajuntament de Pollença el 1991.

- Llegeix el document que tens a continuació i fes-ne un comentari seguint els punts que et donem.

COMENTARI DE TEXT

- Tipus de text.
- Data.
- Autor o persona que emet el document.
- Destinatari (a qui va dirigit.)
- Context històric.
- Resum.
- Anàlisi del text (idees principals, personatges o institucions a les que fa referència).
- Utilitat del text al present.
- Conclusions (crítica i valoració personal).

➔ A la xarxa podràs trobar nombrosos articles de premsa que denuncien l'estat de runa de Can Morató. Explica quina problemàtica presenta la conservació d'aquesta antiga fàbrica a l'actualitat, indicant els diaris dels que has tret la informació.

Et deixem un vídeo que també hi fa al·lusió:

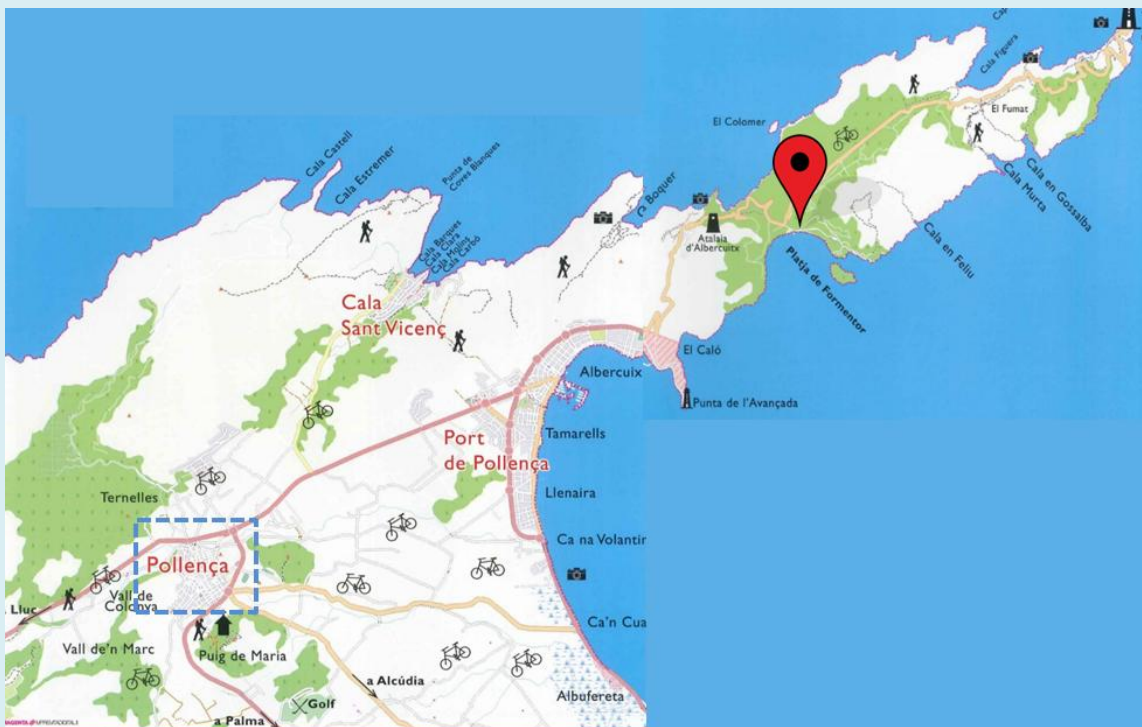
<https://www.youtube.com/watch?v=PZPXYqHRKaM>

➔ Entre tota la classe, penseu quines actuacions a nivell municipal es podrien dur a terme per canviar la situació actual de Can Morató (per exemple, convertir-la en una casa museu). Llavors, redacteu una carta simulada al Batle de Pollença en nom de la classe, manifestant la vostra preocupació per l'estat que presenta actualment i suggerint-li les idees que heu proposat.

FORMENTOR

Platja de Formentor, 3

FORMENTOR

El 1292 s'inaugurava a la península de Formentor un emblemàtic i exclusiu hotel, voluntat del seu fundador, Adán Diehl. Diehl, d'origen argentí, quedà captivat per la bellesa d'aquest lloc, i gràcies al seu poder adquisitiu, comprà les terres de Formentor a la família Costa i Llobera (família del poeta Miquel Costa i Llobera).

Adán Diehl, arquitecte de professió, ideà l'hotel amb ajuda d'intel·lectuals i artistes del moment, com el pintor Tito Cittadini o Felipe Bellini. La construcció de l'hotel durà dos anys, donant com a resultat un edifici modern amb un luxe exclusiu a l'illa.

L'hotel Formentor es trobava a un lloc remot, envoltat de pins i naturalesa. Inicialment, l'accés a l'hotel es feia exclusivament en barca, fins que un any després de la seva inauguració es va finalitzar la construcció d'una carretera que unia Formentor amb el Port de Pollença.

Després de la mort de Diehl, l'hotel quedà en mans d'empresaris mallorquins durant dècades, com la família Buadas, fins que el 2006 va ser venut a la cadena Barceló. Des de que va obrir, han estat nombroses les personalitats que han passat per aquest hotel, com ara polítics o artistes de renom, tot plegat, convertint-lo en un espai únic a Pollença i de referència internacional.

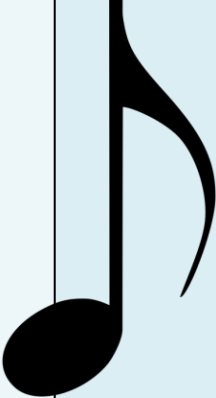

Al següent enllaç podràs veure un documental de la història de l'hotel Formentor i algunes de les personalitats més rellevants que s'hi han allotjat:

<https://www.youtube.com/watch?v=M9wE48tS5rU>

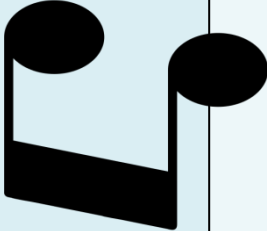
→ La bellesa idíl·lica de la península de Formentor, inspirà al poeta pollencí Miquel Costa i Llobera per escriure el poema de *El Pi de Formentor*. Maria del Mar Bonet, compositora mallorquina, el va convertir en cançó. Escolta-la i afegeix les paraules que falten al poema.

https://www.youtube.com/watch?v=F_YrcR4eqfk

Mon cor estima un (1) _____ Més vell que l'olivera,
més poderós que el roure, més verd que el taronger,
conserva de ses fulles l'eterna primavera,
i lluita amb les ventades que assalten la ribera,
com un gegant (2) _____.

No guaita per ses fulles la flor enamorada,
no va la fontanella ses ombres a besar;
mes Déu ungi d'aroma sa testa consagrada
i li donà per terra l'esquerpa serralada,
per font la immensa mar.

Quan lluny, (3) _____ les ones, renaix la llum divina,
no canta per ses branques l'ocell que encativam;
el crit sublim escolta de (4) _____ marina,
o del voltor que puja sent l'ala gegantina
(5) _____ son fullam.

Del llim d'aquesta terra sa (6) _____ no sustenta;
revincla per les (7) _____ sa poderosa rel;
té pluges i rosades i vents i llum ardenta;

i, com un vell (8) _____, rep vida i s'alimenta
de les amors del cel.

Arbre sublim! Del geni n'és ell la viva imatge:
domina les muntanyes i aguaita l'infinit;
per ell la terra és dura, mes besa son ramatge
el cel que l'enamora, i té el llamp i l'(9) _____
per (10) _____ i per delit.

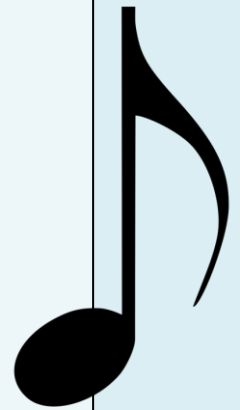
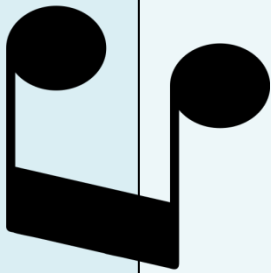
Oh, sí, que quan a lloure bramulen les ventades
i sembla entre l'escuma que tombi el seu (11) _____,
llavors ell riu i (12) _____ més fort que les onades
i, vencedor, espola damunt les nuvolades
sa cabellera (13) _____.

Arbre, mon cor t'enveja. Sobre la terra impura,
com a penyora santa duré jo el teu (14) _____.

Lluitar constant i vèncer, regnar sobre l'altura
i alimentar-se i (15) _____ de cel i de llum pura ...

Oh vida, oh noble sort!

Amunt, ànima (16) _____! Traspassa la boirada
i (17) _____ dins l'altura com l'arbre dels penyals.
Veuràs (18) _____ a tes plantes la mar del món irada,
I tes cançons tranquil·les aniran per la (19) _____
com l'(20) _____ dels temporals.

→ Algunes de les zones comuns de l'hotel tenen penjades fotografies antigues que mostren l'ambient de l'època i les persones que s'hi varen allotjar. Mira-les i assenyala què és el que més et crida la atenció i per què. Llavors, poseu-ho en comú amb tota la classe.

Allò que em crida l'atenció de les fotografies antigues ...

El turisme que hi ha a l'actualitat ha canviat molt respecte al que mostren les fotografies exposades a l'hotel.

La primera gran aflluència de viatgers a Mallorca data del segle XVIII, moment en que erudits i intel·lectuals de l'època vingueren a documentar-se per treball, o a conèixer món com si d'una aventura es tractés. Solien passar a Mallorca llargues estades. D'aquests contactes es publicaren diverses obres que coneixem com a "llibres de viatgers o de viatges", testimoni d'una Mallorca encara llunyana del turisme.

Serà a principis del segle XX quan es comencin a trobar alguns hotels luxosos destinats a allotjar als turistes, que en aquell moment eren uns pocs privilegiats.

*Abans dels anys 60, el turisme a Mallorca era molt exclusiu. Els turistes que venien solien ser adinerats que cercaven en Mallorca un joc de pau i desconexió quan encara no existia la massificació. Alguns d'aquests turistes deixaren constància de les seves sensacions en obres literàries com *L'illa de la calma* (1913) de Santiago Rusiñol.*

Hem de tenir present que el transcurs de la Guerra Civil espanyola (1936-1939) va fer minvè l'arribada de turistes. També era més difícil proveir-se de determinats productes així com de recursos energètics. No fou fins el 1951 que Espanya sortí del seu aïllament polític, iniciant una recuperació econòmica progressiva que veuria en el turisme un nou impuls.

El 1960 es va inaugurar l'aeroport de Son Sant Joan donant lloc a un gran increment del tràfic aeri. Es construïren noves carreteres i

milloraren les infraestructures de l'illa per poder rebre a un volum de turistes que aniria incrementant amb el temps.

➔ Dividiu la classe en equips de 4 o 5 companys. Llavors, amb el vostre grup, prepareu una entrevista per fer als turistes que trobeu als jardins o a la platja de l'hotel. La finalitat d'aquesta és conèixer el tipus de turisme que hi ha a l'actualitat i comparar-ho amb el turisme que hi havia a l'hotel abans del boom dels anys 60. A l'entrevista hauries de contemplar les qüestions següents:

- Quina és la finalitat del seu viatge
- D'on ve
- Ha vingut sol o acompanyat
- En quin mitjà de transport ha arribat
- Quan temps es quedarà
- Què té previst visitar
- Havia estat abans a Mallorca

Utilitzeu la taula d'entrevista que trobareu a la pàgina següent

➔ Un cop a l'aula, amb l'entrevista feta, elaboreu amb el vostre equip una graella comparativa entre el turista actual i el turisme que hi havia abans del boom dels anys 60 del segle XX. Llavors, exposeu la vostra graella a la resta de companys i comenteu-la.

<i>INICIS DEL TURISME</i>	<i>TURISME ACTUAL</i>

ENTREVISTA A:

NACIONALITAT:

?

?

?

?

?

?

→ Dugueu a terme un debat sobre els pros i els contres que té el turisme de les nostres illes a l'actualitat. Abans, us haureu de documentar. Cerqueu informació a la xarxa per tenir criteri a l'hora d'opinar. Trobareu nombrosos articles de premsa que us poden ajudar. Aquí podeu veure alguns titulars:

Els turistes estan disposats a pagar més per protegir el medi ambient de les Balears

Ara Balears, 2020

El turismo balear creó más de 1.350as empresas en la última década.

El Mundo, 2019

Contra la masificación turística

Ultima Hora, 2018

Multan a tres turistas por hacer balconing en Mallorca

El Mundo, 2019

El turismo ya supone el 50% del empleo directo de Ibiza y el 60% en Formentera

Diario de Ibiza, 2018

Turistas solidarios que limpian torrentes en el Pot de Pollença

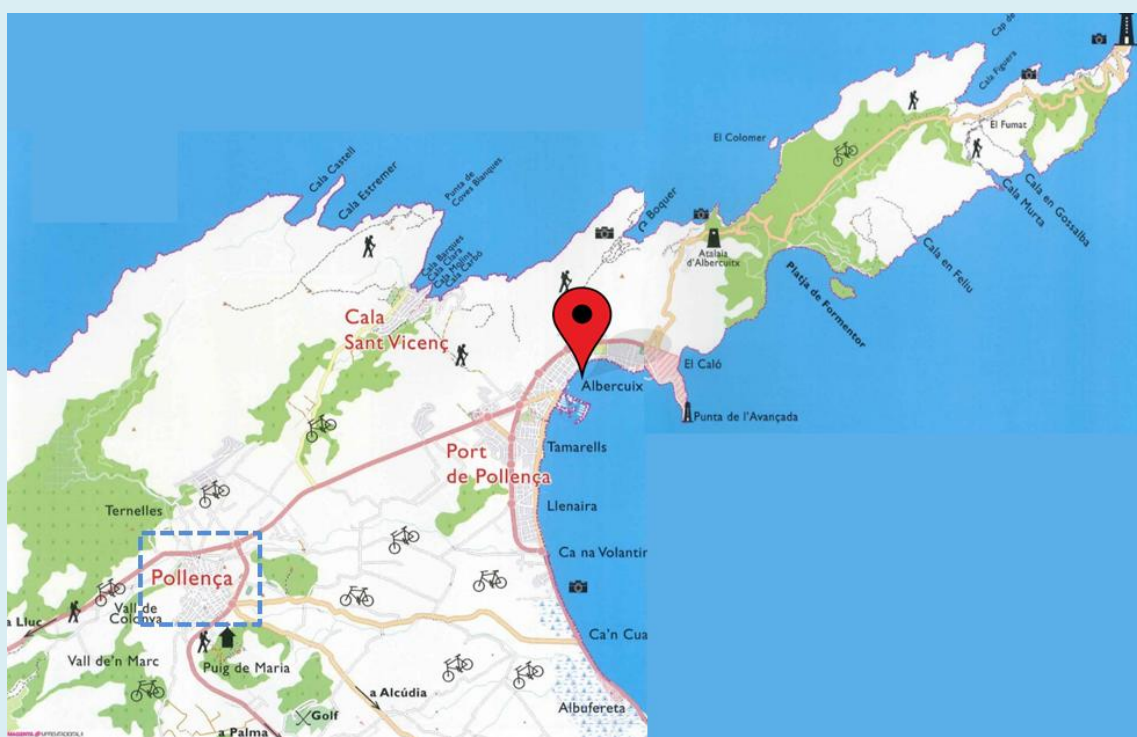
Diario de Mallorca, 2018

CREIXEMENT URBANÍSTIC DEL PORT DE POLLENÇA

Passeig Anglada
Camarasa, 07460

CREIXEMENT URBANÍSTIC DEL PORT DE POLLENÇA

El Port de Pollença, fins a principis del segle XX, era una zona pràcticament despoblada. Tan sols s'hi podien veure algunes petites cases de pescadors disperses pel territori. Quan el principal motor econòmic encara era la terra, el creixement urbanístic era lent i progressiu, i anava en consonància amb el creixement demogràfic. Durant els anys 30, ja es podien trobar al Port de Pollença alguns petits hotels per allotjar al turisme d'elit però no seria fins el boom turístic dels anys 60 que es transformà l'estructura econòmica de Mallorca, passant d'una societat agrària a una societat turística. Aquest canvi suposà l'aparició d'uns nous patrons urbanístics a la costa, donant pas a la construcció d'hotels i infraestructures adients per rebre als nombrosos turistes que arribaven cada any.

A continuació pots veure dues fotografies antigues del Port de Pollença de principis dels anys 30. Totes dues mostren la situació urbanística del que actualment és el passeig d'Anglada Camarasa.

Les fotografies formen part de l'Arxiu fotogràfic Guillem Bestard, ubicat a les dependències de Can Llobera (Plaça Vella, nº7).

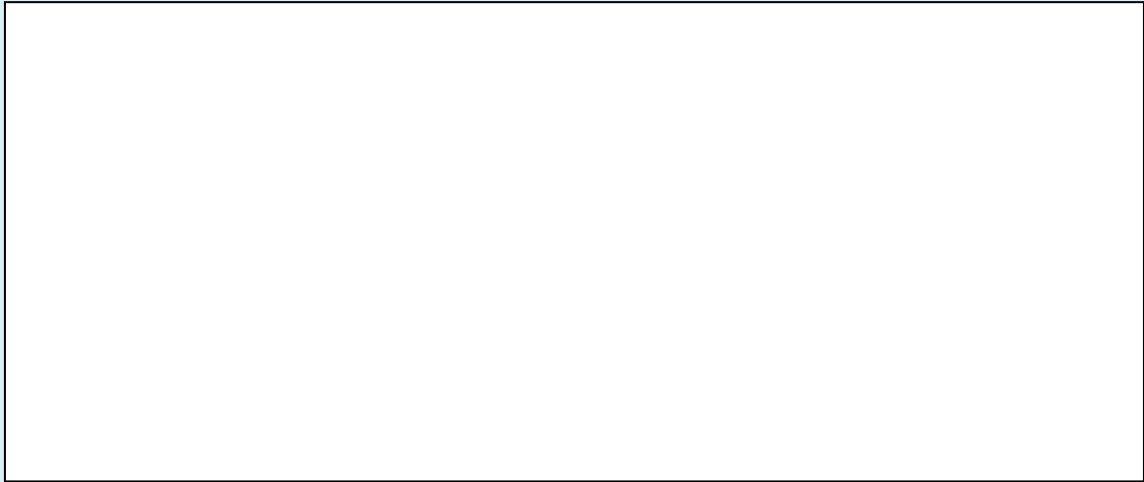

→ Dividiu la classe en equips de quatre companys. Imagineu que sou els propietaris d'un hotel del Port de Pollença i voleu publicar a la premsa publicitat per atreure als turistes. La meitat dels equips, viatjaran als anys 30 i seran els propietaris de l'hotel Mar i Cel que es veu a la segona fotografia. L'altre meitat dels equips, seran els propietaris d'un dels hotels moderns que es veuen actualment al passeig. Redacteu a continuació el vostre anunci.

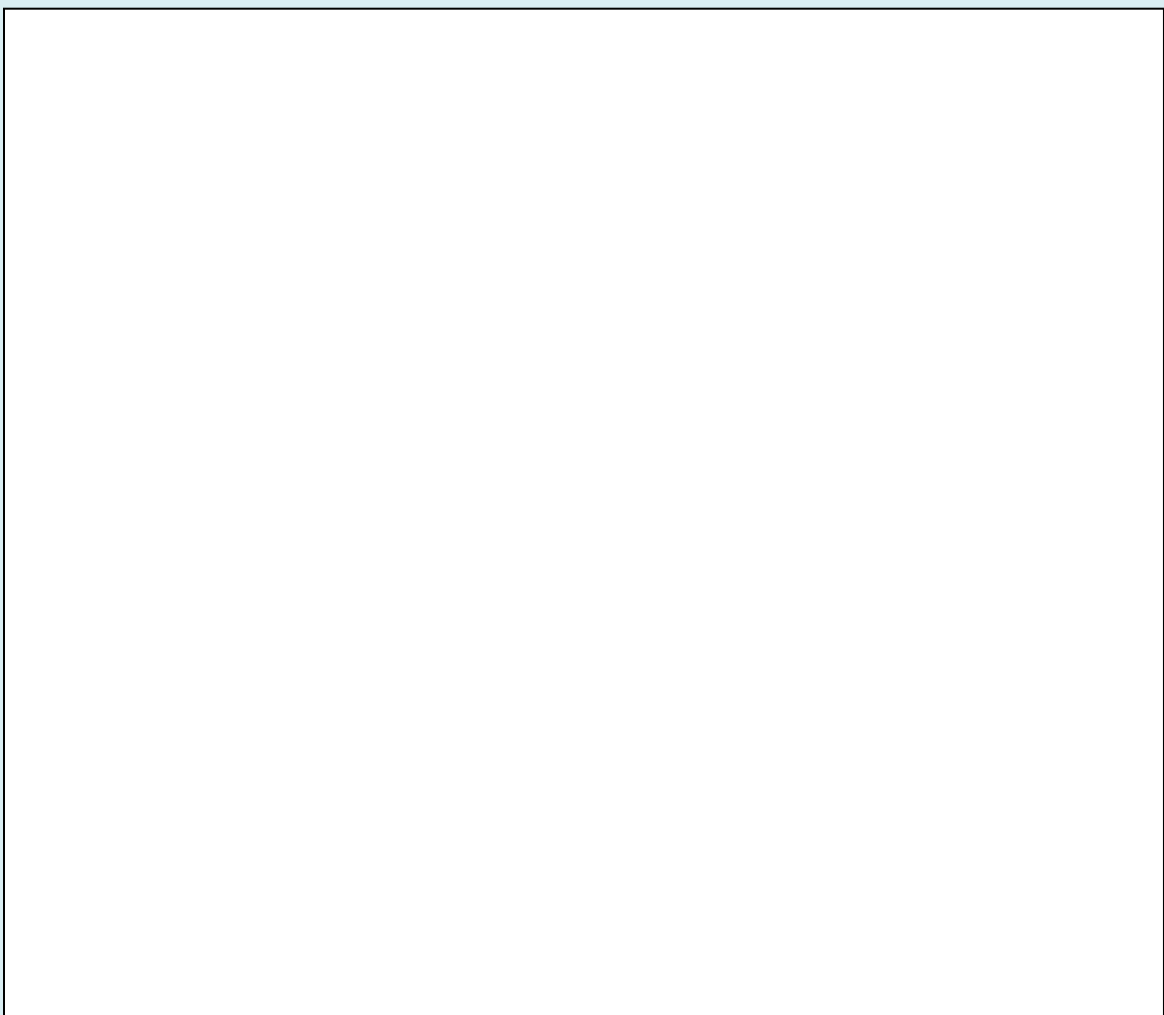
Els propietaris de l'hotel dels anys 30 hauran d'observar les fotografies i explicar què podrà trobar el turista si va al seu hotel. Heu de ser creatius. Descans, tranquil·litat, pesca, en són alguns exemples. Pel contrari, els propietaris de l'hotel actual podran intentar convèncer als futurs turistes, per exemple, amb la nombrosa varietat de tendes i restaurants.

→ Quines diferències destacaries entre el que es veu a les fotografies i el passeig a l'actualitat?

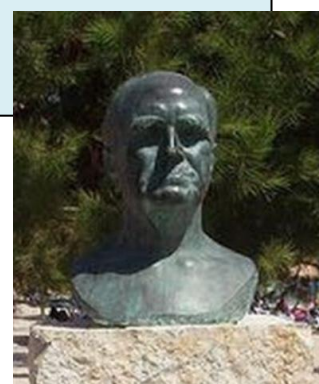

→ Explica quines polítiques econòmiques franquistes varen propiciar el canvi urbanístic que has observat.

→ Al passeig trobaràs un bust d'Anglada Camarasa. Escriu la inscripció que apareix.

→ Cerca informació a la xarxa sobre Anglada Camarasa. Explica qui va ser i per què ha estat un personatge important per a Pollença.

➔ Les fotografies són una font per a la història. Explica el per què d'aquesta afirmació. Llavors, entre tota la classe, dugueu a terme una pluja d'idees i destaqueu tota la informació històrica que podeu extreure de les dues fotografies que heu vist.

CONEIXES POLLENÇA? I LA SEVA HISTÒRIA? Juguem!

- ➔ Posa a prova els teus coneixements amb el joc de cartes retallables que trobaràs al final d'aquest quadern.

COM ES JUGA?

Pots emprar les cartes per inventar un joc amb les teves pròpies regles! Trobaràs cartes en blanc per poder formular les qüestions sobre el contingut d'aquest quadern que et facin més ganes. Et proposem una idea de com jugar-hi.

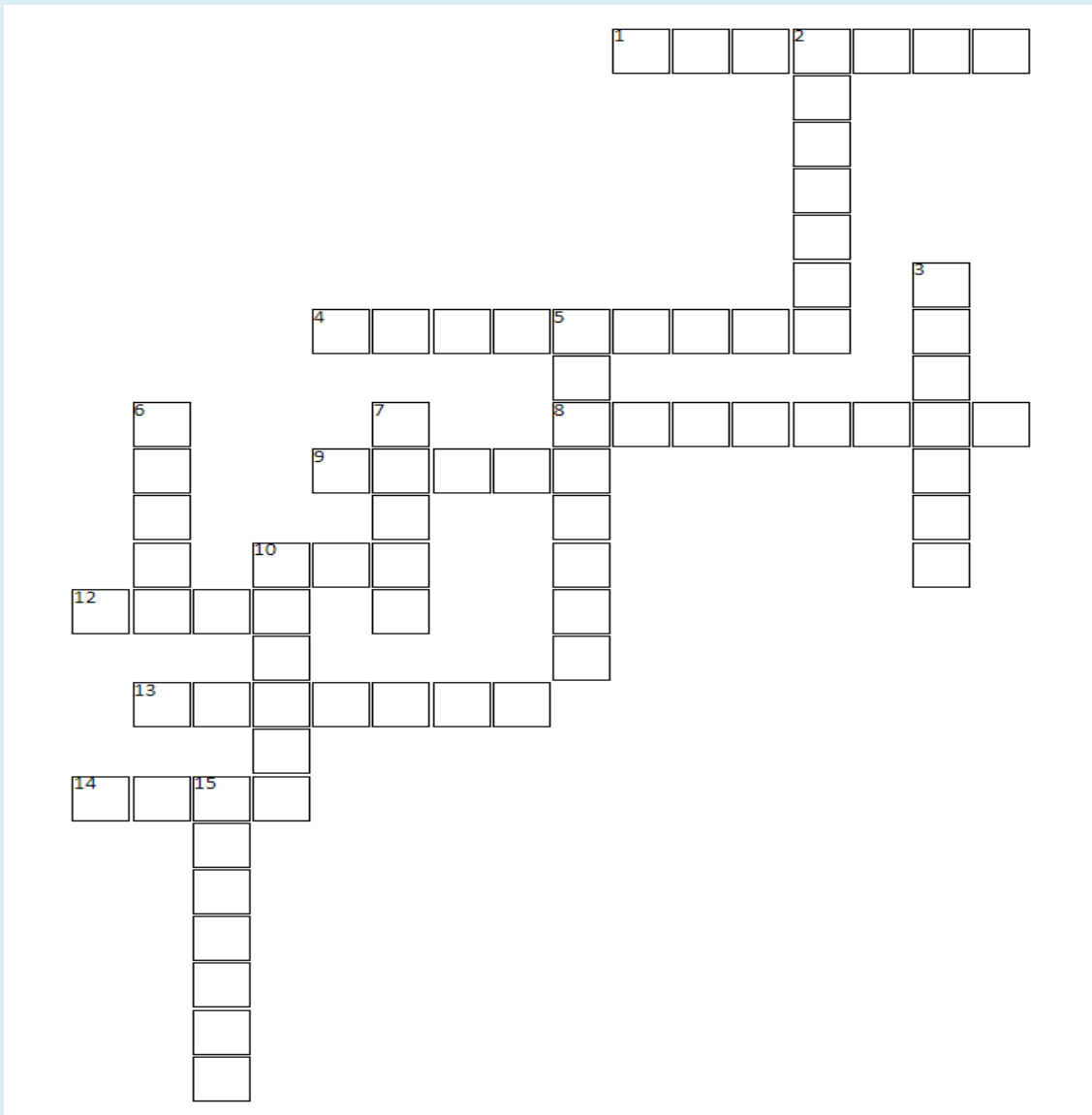

Jugueu en parelles. Agafeu 10 cartes diferents cada un. Llavors, llegeix la primera carta al teu company. Després de respondre, ell et llegirà una de les seves cartes a tu. Cada resposta correcta sumarà un punt. El jugador que tenguí més punts guanya.

- ➔ SOPA DE LLETRES! Recordes els personatges que s'han mencionat a aquest quadern? Cerca a la sopa de lletres 10 llinatges,

W	C	O	L	O	N	Y	A	T	V	I	R	A	A	B
B	L	F	X	X	V	K	A	T	K	D	O	G	C	C
S	T	O	F	X	X	C	I	T	T	A	D	I	N	I
L	L	O	B	E	R	A	C	L	D	J	B	F	W	Q
W	K	M	D	Q	Y	M	R	A	H	W	U	W	P	R
C	C	O	I	A	R	A	W	R	M	T	L	J	X	Z
B	I	O	E	K	U	R	Z	V	K	A	W	R	Y	I
H	E	D	H	E	G	V	R	K	P	P	R	X	M	W
O	G	S	L	D	X	V	X	D	T	L	Q	A	D	L
T	N	L	T	C	H	A	M	M	E	R	L	C	S	H
I	K	V	B	A	N	I	J	F	K	J	G	X	X	A
H	I	B	R	W	R	L	P	L	I	H	K	H	C	O
G	T	W	D	C	G	D	X	T	B	O	V	E	R	I
M	O	R	A	T	Ó	R	A	F	K	V	M	T	L	N
E	A	B	O	N	E	T	J	Q	V	N	K	F	Q	Z

→ T'atreveixes amb uns mots encreuats?

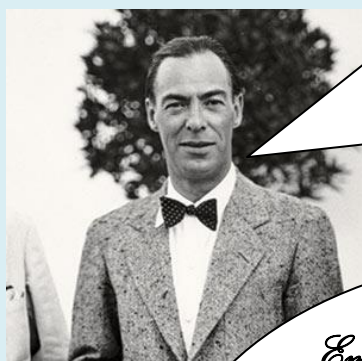
VERTICAL

- 1 Nom de la plaça on s'ubicà l'antic Ajuntament de Pollença
- 4 A aquest lloc hi havia un pi que inspirà un poema
- 8 Boom dels anys 60 del segle XX
- 9 Zona més urbanitzada conseqüència del boom turístic a Pollença
- 10 Òrgan de govern integrat pel batlle i els regidors
- 12 Element distintiu de Pollença que apareix representat al seu escut oficial
- 13 El Dalai Lama ho regalà a Pollença
- 14 Atilio Boveri visqué en aquest molí

HORITZONTAL

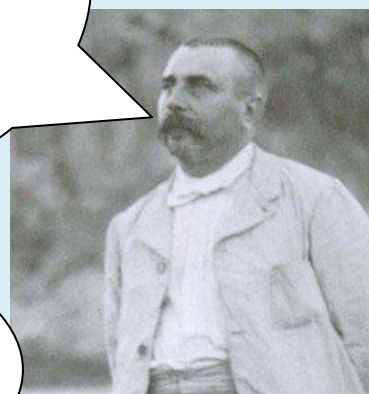
- 2 Instrument utilitzat per agrupar els fils destinats a l'ordit
- 3 Es fabricava a Can Morató
- 5 Caixa que dirigí Clara Hammerl a la mort del seu marit
- 6 Alemanya preocupada per l'educació dels infants pollencins a principis del segle XX
- 7 Posà música al poema de Miquel Costa i Llobera
- 10 Electrodomèstic innovador als anys 30
- 15 Atilio Boveri pintà uns plats d'aquesta famosa fàbrica de ceràmica

QUI SÓC?

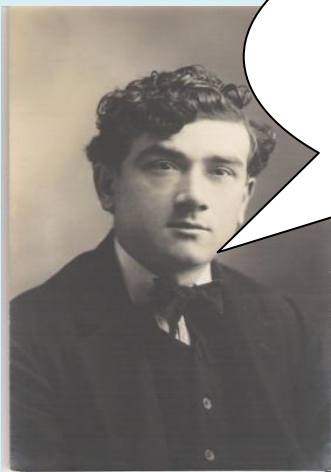

Vaig tenir un somni. M'envoltava la pau. Només sentia els ocells i les ones del mar. Gaudia de l'aroma que desprenien els pins d'aquell meravellós i remot lloc. Allà, era feliç. ...Aquell somni, el vaig fer realitat.

Em vaig casar amb una muller única. La vaig conèixer a Alemanya i vaig tenir la sort de que vingüés a Pollença amb mi. No li va ser fàcil adaptar-se al poble, però va valer la pena. I tant si va valer la pena!

Els pollencins diuen que jo he deixat una gran petjada al poble. El que no saben, és que la petjada l'han deixat ells al meu cor.

Veig que us han agradat les fotos. N'estic content. Conserveu-les. Són un ric testimoni de la nostra història.

Recursos bibliogràfics i webgrafia

https://web.conselldemallorca.cat/documents/402578/1082850/20181007_comic_ClaraHammerl.pdf/717117aa-f52d-2bbf-4baf-a1ce87a083a1?t=1548327567567 [Data de consulta: 22/01/2020]

<https://colonya.com/ca/nosaltres/clara-hammerl/> [Data de consulta: 22/01/2020]

https://www.youtube.com/watch?time_continue=2310&v=K16QR5IAD3M&feature=emb_logo [Data de consulta: [22/01/2020]

<http://www.buxaweb.cat/dossiers/franquisme.htm#apt.3> [Data de consulta: 22/01/2020]

<https://totinclos.noblogs.org/context-historic/historia/> [Data de consulta: 22/01/2020]

<https://www.youtube.com/watch?v=M9wE48tS5rU> [Data de consulta: 22/01/2020]

<https://www.ajpollenca.net/ca/ajuntament/el-consistori> [Data de consulta: 23/01/2020]

<http://puntinformatiu.cat/guillem-bestard-canaves-1881-1969/> [Data de consulta: 23/01/2020]

<https://www.youtube.com/watch?v=qf9Raj6dYoc> [Data de consulta: 23/01/2020]

<https://www.dailymotion.com/video/xfzs1c> [Data de consulta: 23/01/2020]

<https://www.elmundo.es/elmundo/2012/01/31/baleares/1328019768.htm> [Data de consulta: 23/01/2020]

Arxiu

Fons de la Família Llobera a l'Arxiu Municipal de Pollença, FFLL-57, fulls solts. (Inventari no publicat).

Imatges

Les imatges que apareixen al quadern han estat extretes mitjançant l'eina google imatges, seleccionant aquelles de lliure disposició.

Algunes fotografies són d'elaboració pròpia i les que no ho són han estat seleccionades de la pàgina web de l'oficina d'informació turística de Pollença. És el cas de la fotografia de la portada i la de la façana de l'Ajuntament. Apareixen disponibles a: <http://www.pollensa.com/ca/> [Data de consulta: 22/01/2020].

Les fotos antigues de l'hotel Formentor s'han extret de l'obra de Carme Riera, (2009), *Formentor. La utopía posible*. Grupo Barceló, Madrid.

Les fotografies antigues del Port de Pollença han estat cedides per Maria Bestard, hereva del fons fotogràfic de Guillem Bestard.

Clara Hammerl va...

- d) Ser la primera dona en dirigir una entitat financera de l'Estat espanyol
- e) Fer teatre de titelles a casa seva pels infants.
- f) Casar-se amb Adán Diehl.

La fàbrica de catifes de Can Morató es va inaugurar el...

- a) 1922
- b) 1939
- c) 1929

Li dedicà una cançó al *Pi de Formentor* de Costa i Llobera

- a) Maria del Mar Bonet
- b) Clara Hammerl
- c) Georgina Gamundí

Atilio Boveri fou...

- a) L'impulsor de la construcció de l'hotel Formentor
- b) Director de la Caixa d'Estalvis de Colònia
- c) Fundador de la societat de socors mutus dels pescadors

L'Ajuntament de Pollença, temps enrere es situà a...

- a) Plaça Major
- b) Plaça de l'Almoïna
- c) Plaça dels Segadors

L'arxiu de la família Llobera conté publicitat que es troba al revers de les factures de...

- a) Gas y Electricidad, S.A.
- b) GESA
- c) Eléctrica La Palma

Guillem Bestard va ser un important...

- a) Banquer
- b) Fotògraf
- c) Pintor

Can Morató feia servir aquests instruments:

- a) Ordidor, punxó i debanadora
- b) Torn, ordidor i espigues
- c) Carro, pulgó i llançadora.

El Port de Pollença creixé significativament a partir dels anys 60 degut a...

- a) Un augment de les famílies de pescadors
- b) Les polítiques franquistes
- c) El boom turístic

L'aplicació del Decret de Nova Planta va fer que...

- a) L'ajuntament passés a formar part de l'antiga Universitat
- b) Els jurats fossin nomenats batles
- c) Desapareixes l'antiga universitat donant pas a l'Ajuntament

Qui va regalar un Mandala a Pollença?

- a) El Dalai Lama
- b) La reina d'Anglaterra
- c) Tito Cittadini

Quin famós personatge dona nom a un passeig del Port de Pollença?

- a) Roberto Bellini
- b) Anglada Camarasa
- c) Mateu Rotger

Material dissenyat i elaborat per

Carmen Moral. Pollença, 2020.

c.moralcarruana@gmail.com

**ANNEX 4. ITINERARI PER POLLENÇA. HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA. 4T
D'ESO. GUIA DEL PROFESSOR.**

ITINERARI PER POLLENÇA

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

CURS: 4t d'ESO

Guia del professor

Benvolgut docent!

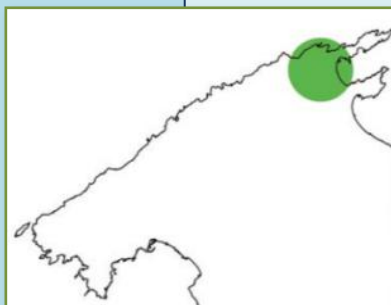
Aquesta guia és el teu complement del quadern de l'alumne: *Itinerari per Pollença: història medieval i contemporània* de 2n d'ESO. Aquí trobaràs:

- Què visitareu durant l'itinerari i la seva ubicació al plànol.
- Objectius que es treballen.
- Competències que es treballen.
- Materials que necessitareu.
- Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds.
- Metodologia.
- Solucions i observacions.
- Proposta d'avaluació.
- Bibliografia i webgrafia que pots emprar per conèixer el municipi i el contingut que es treballarà.

Et recordem que aquesta guia està elaborada perquè la utilitzis conjuntament amb el quadern de l'alumnat, per tant, no oblidis tenir-ne un!

Què visitareu durant l'itinerari?

Visitareu Pollença, municipi ubicat al nord est de Mallorca, conformat per Pollença poble, el Port, la península de Formentor i la Cala de Sant Vicenç. Concretament fareu 7 aturades a...

1. L'Ajuntament (1716)
2. Atilio Boveri (principis segle XX)
3. Clara Hammerl (principis segle XX)
4. Publicitat dels anys 30 del segle XX a l'Arxiu Municipal
5. Can Morató (1922)
6. Hotel Formentor (1929)
7. El Port de Pollença als anys 30i el seu creixement urbanístic

A continuació et mostrem la ubicació dels ítems al plànol de Pollença. Tingues present que necessitareu transport per desplaçar-vos des del poble al Port de Pollença i a l'hotel Formentor.

Objectius que treballareu

- Situar en el temps i espai els llocs, personatges i esdeveniments als que es fa referència (L'Ajuntament, Atilio Boveri, Clara Hammerl, l'Arxiu Municipal, Can Morató, l'hotel Formentor i el Port de Pollença a principis del segle XX) i els que guarden relació directa amb aquests.
- Identificar els esdeveniments històrics que caracteritzaren l'època contemporània de Pollença.
- Conèixer algunes de les manifestacions artístiques i culturals de Pollença a l'època contemporània.
- Distingir edificis característics de l'època contemporània de Pollença que han tingut un impacte a la seva història.
- Comprendre els canvis i transformacions produïts fruit de l'evolució històrica.
- Promoure la participació i col·laboració amb els companys.

Competències que treballareu

Competència en comunicació lingüística

Competència matemàtica i en ciència i tecnologia

Competència digital

Competència d'aprendre a aprendre

Competències socials i cíviques

Competència del sentit de la iniciativa i esperit emprenedor

Competència en consciència i expressions culturals

Materials que necessitareu

- El quadern de professor.
- Un quadern d'alumne per cada membre de la classe.
- Pissarra per escriure durant la pluja d'idees.
- Material d'escriptura.
- Ordinadors amb connexió a Internet.
- Projector de vídeos.
- Material de filmació.
- Vehicle per desplaçar-se entre el poble, la possessió de Son Marc i la Talaia d'Albercutx.

Taula de continguts: conceptes, procediments i actituds

CONTINGUTS		
Conceptes	Procediments	Actituds
<ul style="list-style-type: none"> - L'Ajuntament (1716) - Atilio Boveri (principis segle XX) - Clara Hammerl (principis segle XX) - Publicitat dels anys 30 del segle XX a l'Arxiu Municipal. - Can Morató (1922). - Hotel Formentor (1929). - El Port de Pollença als anys 30 i el seu creixement urbanístic. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lectura i comprensió de textos. - Comentari de vídeos i imatges. - Emplenar taules. - Utilització de fonts primàries. - Contestar preguntes. - Observar i descriure o dibuixar. - Jocs didàctics (mots encreuats, sopa de lletres, cartes) - Elaboració d'eixos cronològics. - Comentari de textos. - Expressar opinions crítiques. - Elaboració de graelles classificatòries. - Identificar imatges. - Establir comparacions. - Diferenciar les parts d'un lloc o monument. - Adoptar una opinió crítica i debatre. - Definició de conceptes. - Lectura de còmics. - Elaboració d'un anunci publicitari. - Recerca d'informació i imatges a la xarxa. - Completar textos. 	<ul style="list-style-type: none"> - Fomentar la socialització, companyerisme i respecte entre els alumnes. - Despertar curiositat per conèixer el municipi de Pollença i els béns patrimonials que en formen part. - Promoure l'esperit crític entorn al contingut treballat.

Metodologia

La metodologia de treball en la que es fonamenta l'itinerari és:

- **L'observació**, perquè els alumnes visitaran els ítems i crearan un record.
- **El descobriment**, a través d'activitats guiades que introdueixin nou coneixement.
- **La reflexió**, mitjançant l'argumentació de respostes fruit del pensament crític.
- **La relació dels fets**, ja que es farà referència a la causa i conseqüència dels esdeveniments i els lligams existents entre uns i els altres.

Pel que fa al quadern de treball, consta d'activitats individuals i col·lectives. Dins les col·lectives n'hi haurà que es faran en parelles, en petits grups (4 o 5 companys), grups grans (10 companys) o tota la classe si és tracta de debatre, posar en comú o dur a terme pluja d'idees. Hi haurà activitats cooperatives on els alumnes hauran de participar dels altres per fer les tasques i construir el coneixement.

Solucions i observacions

El quadern de l'alumne presenta una sèrie d'activitats que, llevat de casos puntuals, no tenen una única resposta. Aquestes podran variar lleugerament en funció dels coneixements dels alumnes i les pròpies reflexions que en facin. És per això, que a aquesta guia només et donem algunes de les solucions a aquelles activitats de resposta única que pensem que et resultaran útils tenir a mà.

Així mateix, trobaràs també les solucions als mots encruats i a la sopa de lletres del final del quadern.

ÍTEM 1. L'AJUNTAMENT DE POLLENÇA

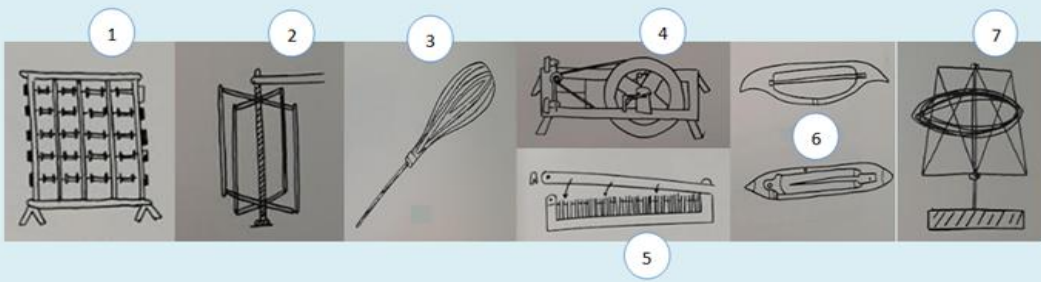
L'activitat que fa referència al gall com a símbol de Pollença convida als alumnes a enumerar tot allò que relacionin amb ell. Per exemple, seria apropiat mencionar l'editorial Gall; la font del gall de la Plaça de l'Almoïna; negocis que utilitzin aquest nom o simbologia o fins i tot seria correcte dir que existeixen ferratines que els pollencins solen posar als seus vehicles com a símbol de pertinença.

ÍTEM 3. ATILIO BOVERI

A l'activitat on hi ha fotografies de personatges per identificar a Atilio Boveri, la resposta correcta és la segona.

El quadre que han de trobar al museu de Pollença seguint les pistes és *El molí de Can Jura*.

ÍTEM 5. CAN MORATÓ.

<i>Ordidor</i>	<i>Punxó</i>	<i>Empuadora</i>	<i>Debanadora</i>	<i>Llançadora</i>	<i>Torn</i>	<i>Carro</i>
2	3	5	7	6	4	1

ÍTEM 6. HOTEL FORMENTOR

El Pi de Formentor

1) arbre	11) penyal
2) guerra	12) canta
3) mar	13) real
4) àguila	14) record
5) remoure	15) viure
6) vida	16) forta
7) roques	17) arrela
8) profeta	18) caure
9) oratge	19) ventada
10) glòria	20) au

ENDEVINA QUI SÓN ELS PERSONATGES

De dalt a baix apareixen en el següent ordre:

- Adán Diehl
- Guillem Cifre de Colonya
- Atilio Boveri
- Guillem Bestard

SOPA DE LLETRES I MOTS ENCREUATS

W C O L O N Y A T V I R A A B
 B L F X X V K A T K D O G C C
 S T O F X X C I T T A D I N I
 L L O B E R A C L D J B F W Q
 W K M D Q Y M R A H W U W P R
 C C O I A R A W R M T L J X Z
B I O E K U R Z V K A W R Y I
 H E D H E G V R K P P R X M W
 O G S L D X V X D T L Q A D L
 T N L T C H A M M E R L C S H
 I K V B A N I J F K J G X X A
 H I B R W R L P L I H K H C O
 G T W D C G D X T B O V E R I
M O R A T Ó R A F K V M T L N
 E A B O N E T J Q V N K F Q Z

¹ALM ²OINA
 R
 D
 I
 D
 O
³C
⁴FORM ⁵ENTOR
 S
⁶C
⁷B
⁸TURÍSTIC
⁹COSTA
 N
 L
 V
¹⁰P
 L
 E
¹¹G
¹²GALLT
 A
¹³M
¹⁴JURA
¹⁵QUETA

Avaluació

Professor, per avaluar aquest itinerari, et proposem el model següent:

- 1) Avaluació del quadern de l'alumnat (10%).
- 2) Avaluació de l'actitud i el comportament (5%)
- 3) Avaluació dels coneixements adquirits (10%)

A la pàgina següent trobaras una rúbrica i una taula d'observació que pots utilitzar com a eina per avaluar les activitats i l'actitud. Es tracta d'un exemple que pots fer flexible a les teves necessitats.

Per avaluar els coneixements adquirits, et suggerim plantejar una pregunta a l'exàmen. A continuació te'n proposem una. Es tracta d'una pregunta per posar V (vertader) o F (fals). Cada resposta correcta puntua 0'1, sumant un total d'1 punt.

Actualment, l'antiga fàbrica de Can Morató forma part del nostre patrimoni industrial.	V
Maria del Mar Bonet és l'autora de <i>El Pi de Formentor</i>	F
L'Ajuntament de Pollença es traslladà a l'Edifici Montision el 1716, després del Decret de Nova Planta	F
Tito Cittadini regalà un Mandala al poble de Pollença el 1987.	F
Clara Hammerl fou la primera dona de l'Esta espanyol en dirigir una entitat finaçcera.	V
La rentadora de roba elèctrica va ser la gran revolució tecnològica dels anys 30 del segle XX.	F
L'hotel Formentor es va inaugurar el mateix any que hi haguè una gran depressió econòmica als Estats Units.	F
Atilio Boveri fou el fundador de "Las abejas de la playa".	V
EL boom turístic dels anys 30 del segle XX comportà canvis importants a les infraestructures.	F
Can Morató contribuí amb la fabricació d'abrics, mantes i sacs per a l'Exècit Nacional durant la Guerra Civil.	V

RÚBRICA PER AVALUAR LES ACTIVITATS DEL QUADERN

	 Malament	 Regular	 Bé	 Molt bé
Realització de les activitats	No presenta les activitats degudament complimentades	Presenta algunes activitats degudament complimentades	Presenta la majoria d'activitats degudament complimentades	Presenta totes les activitats degudament complimentades
Implicació i preocupació en les respostes	No mostra implicació en les respostes que proporciona ni preocupació per elles.	Mostra implicació i preocupació per algunes de les respostes que proporciona	Mostra implicació i preocupació per la majoria de respostes que proporciona	Mostra implicació i preocupació per totes les respostes que proporciona
Utilització d'eines a les activitats	No ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria	Només ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria en algunes d'elles	Ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria en la majoria d'elles	Ha utilitzat les eines requerides per fer les activitats de manera satisfactòria en totes elles
Assimilació dels conceptes	No incorpora els conceptes apresos	Incorpora alguns dels conceptes apresos	Incorpora la majoria dels conceptes apresos	Incorpora tots els conceptes apresos
Coherència, cohesió i utilització del llenguatge	No demostra coherència, cohesió i no utilitza un llenguatge apropiat a les activitats	Presenta mancances de coherència, cohesió i utilització d'un llenguatge apropiat a les activitats	Demostra coherència, cohesió i utilitza un llenguatge apropiat en la majoria de les activitats	Demostra coherència, cohesió i utilitza un llenguatge apropiat en la totalitat de les activitats

La següent taula d'observació no té cap assignació numèrica, però podria establir-se que cada una de les cinc categories en que es divideix representi dues puntuacions (la cara més feliç seria un 10 o 9, la següent, un 8 o un 7, i així successivament).

<u>EINA D'AVALUACIÓ</u>					
<u>ACTITUD</u>					
Ha assistit (o la seva absència ha estat degudament justificada), a totes les sessions de l'itinerari					
Ha mostrat una actitud positiva, sense interferir de manera negativa en el desenvolupament de l'itinerari					
Ha tingut respecte cap al professor i la resta dels companys					
S'ha involucrat i ha cooperat amb els companys per la resolució de les tasques grupals					
Ha mostrat interès en les explicacions i ha formulat preguntes					
S'ha mostrat respectuós als llocs visitats, amb el patrimoni i material					

Recursos bibliogràfics i webgrafia

Els quaderns dels alumnes contenen amb una breu contextualització històrica a l'ítem de la visita. Tots els recursos que apareixen al quadern de l'alumnat els podràs trobar al seu corresponent apartat de bibliografia i webgrafia. A continuació et deixem a una llista de recursos que podràs fer servir conèixer Pollença o la seva història així com per ampliar les explicacions, si cal.

Síntesi històrica de la pàgina web de l'Ajuntament de Pollença

<https://www.ajpollenca.net/ca/municipi/s%C3%ADntesi-hist%C3%B2rica> [Data de consulta: 22/01/2020]

Pàgina web de l'Oficina d'Informació Turística de Pollença

<http://www.pollensa.com/ca/> Data de consulta: 22/01/2020]

Albis J. J. (2001). *Pollença, la fàbrica i el seu entorn*. Ajuntament de Pollença, Pollença.

Cerdà, M. (1991). "Aproximació històrica als orígens de l'escola en Eu Moll a El Pósito". *Anuari 1*, pp. 55-70.

Lladó, F. (2004). *L'hotel Formentor d'Adán Diehl. Arquitectura, cultura i paisatge a l'entorn llatinoamericà dels anys trenta a Mallorca*. Arca, Palma.

Llobera, A. i Mora, M. (1991). "L'artesanía de les catifes a Pollença". *Anuari 1*, pp. 11-13.

Mateu Rotger i Capllonch (1995). *Història de Pollença*. Volums I, II i III. Ed. Punt Gràfic, Pollença.

Rabassa Ensenyat, R. (1998). *Fills il·lustres de Pollença*. Ed. El Gall Editor, Pollença.

Rabassa Ensenyat, T. (1996). *Història de Pollença. Síntesi*. Ed. Punt Gràfic, Pollença.

Riera Ferrer, J. I Garau Llompart, Isabel (1989). "Documentació històrica de l'Arxiu Municipal de Pollença". *Mayurqa: Revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, nº22, 2 pp. 787-792.

Riera, C. (2009). *Formentor. La utopía posible*. Grupo Barceló, Madrid.

Salas, P. (2011). *Història de Pollença. Segle XX*. Ajuntament de Pollença, Pollença.

Serra de Gayeta i d'Asprer, F. (1981). *Aportació a la història de Pollença*. Ed. Caixa d'Estalvis de Colònia, Pollença.

VVAA. (1991). "Aproximació a l'estudi de l'evolució urbana de Pollença". *Anuari 1*, pp. 35-54.

Material dissenyat i elaborat per

Carmen Moral. Pollença, 2020.

c.moralcarruana@gmail.com